ØKONOMI

POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi . 36. Årgang . Nummer 3 . 1962

København 1962

ØKONOMI OG POLITIK

36. ÅRGANG . NR. 3 . 1962

INDHOLD

ASGER THYLSTRUP: Japan 151

NIELS NØRREGAARD: Velstandsudviklingen for faglært arbejder i København 1949–50 til 1961–62 168

ADOLPH RASTÉN: Magtbalancens dilemma 178

Den internationale økonomiske situation 196

Den danske økonomiske situation 211

Politisk kronik 219

KVARTALSSKRIFT UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI
KØBENHAVN 1962

FORFATTERNE

ASGER THYLSTRUP: Redaktør, cand. jur., juridisk medarbejder ved Politiken. Almen reportagerejse til Japan og Korea sommeren 1962.

NIELS NØRREGAARD: Cand. polit., sekretær i Det økonomiske sekretariat.

ADOLPH RASTÉN: Journalist, udenrigspolitisk medarbejder ved Danmarks Radio.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI OG POLITIK udkommer med et hæfte i hvert kvartal, Årsabonnement 15 kr. Enkelte hæfter 4 kr. Ansvarshavende redaktør: Sekretær, cand. polit. HANS BOSERUP. Redaktionsudvalg: Professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN, professor, dr. polit. P. NØRREGAARD RASMUSSEN, professor ANDERS ØLGAARD, generalsekretær for Nordisk Råd, F. W. WENDT og lektor, cand. polit. THORKILD HJORTKJÆR. Redaktør, ekspedition og abonnement: Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi, Sankt Peders Stræde 5, København K., telefon Palæ 5182. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader og hos postvæsenet samt for boghandlernes vedkommende også gennem Danske Boghandleres Kommissionsanstalt.

Printed in Denmark. Aarhuus Stiftsbogtrykkerie.

Udsendt i boghandelen den 14. december 1962.

NYT OG GAMMELT I DET JAPANSKE MIRAKEL

ASGER THYLSTRUP

»Det folk, vi der har mødt, er så langt det bedste, vi indtil nu har opdaget, og det forekommer mig, at vi aldrig blandt hedningerne vil finde en race, der kommer på højde med japanerne...«

Med et par sproglige ændringer af nødvendighed i en u-landstid kunne ovenstående citat efter sin tankegang udmærket være sendt af sted for få dage siden af en af de utallige vesterlandske korrespondenter, der netop i disse år opdager Japans mirakel på ny med en begejstring og overraskelse, som ikke lader citatets virkelige ophavsmand noget at høre.

Udtalelsen mellem anførselstegnene taler imidlertid til os gennem fire århundreder. Det blev prentet af den portugisiske jesuiterpræst Francis Xavier, der som den første egentlige repræsentant for europæisk kultur i 1549 steg i land ved Kagoshima i Kyushu. Ordenes ærværdige alder gør perspektivet i deres uforbeholdne anerkendelse af en anden kultur værdifuldere. Det er nødvendigt at anlægge en bred historisk betragtning for at få mening i det billede, man i dag får af Japan, når man efter kun sytten timers flyvetid fra Kastrup stiger ud af maskinen i Haneda International Airport. Det fremhæves af udenlandske kendere på stedet, og det understreges af japanerne selv. De lever som de fleste folk i orienten i højere grad end vi i historiens lys, dens lære er nødvendig for forståelsen af japanernes æstetiske, intellektuelle og materielle bedrifter, og den er en forudsætning for at følge med i begivenhederne på den del af kloden.

To faktorer har spillet en afgørende rolle ved udformningen af Japans historiske skæbne. De kan samles under ét i begrebet isolation, men må så igen deles ud i en behandling af den geografiske og den politiske isolation.

Japan har til alle tider været et fjernt land, et ørige, vanskeligt at komme i kontakt med, let at holde fri for udenlandsk infektion for landets egne. Fornemmelsen af at være fjernt fra centrum af menneskehedens stræben er på en paradoksal måde stadig levende i dagens Japan. Det virker absurd, når mennesker med tyve års hjemstavn i Tokio, verdens største by og den mest nærværende i form af støj, liv og aktivitet, bruger benævnelsen »Det fjerne Østen« om den gigantiske befolkningskoncentration, hvor de

selv lever. Men det er et håndgribeligt levn fra en overvældende fortid. Man har sammenlignet Japan med De britiske Øer og fundet paralleller i deres situation. De er slående på mange punkter. I længden rækker de imidlertid ikke, fordi Japans isolation var så uendeligt meget mere absolut end Britanniens. Kanalen er 21 sømil bred, strædet mellem Korea og Japan måler 115 sømil.

Japan gik fri af den kinesiske besættelse, som på mange måder blev Koreas skæbne. Medens kinesiske hære allerede år 108 før vor tidsregning indrettede sig på den koreanske halvø, nåede Kinas militærmagt aldrig at sætte fødderne på Japans jord.

Det gav den japanske kultur en særstilling. Enhver fremmed indflydelse fik tid at sive ind og på plads i det japanske mønster, og de fleste oprindelige elementer fik uantastet lov at bestå side om side eller i kombination med det nye.

De naturlige og uoverskridelige voldgrave omkring de japanske øer skænkede tillige landet en relativ frihed for de militære tryk, der gennem årtusinderne hvilede som et hoveri på det asiatiske kontinent. Kun én gang før 1945, da Japan overgav sig til USA, havde landet været truet for alvor af en fremmed invasion, og det var i det trettende århundrede. Indtil det nittende århundrede kendtes omverdenens påvirkning kun sporadisk i Japan, landet kastedes ingensinde ud i en fremmed besættelses kaos, og forandringer satte sig langsomt igennem, hovedsagelig som følge af indre udvikling i stedet for som resultat af ydre tryk.

FREMMEDE KULTURELEMENTER ETIKETTERET SOM LÅN

Hvad der endelig trængte igennem den naturlige isolation erkendtes endelig klarere end andetsteds som fremmed strandingsgods, som et »lån« fra væsensforskellige kulturer. Bevidstheden om det lånte voksede hyppigt ind i en myte både i Japan og blandt andre folkeslag om, at japanerne i særlig grad var en nation af lånere, en plagiaternes mistbænk, skønt sandheden snarere synes at være, at netop dette land uafhængigt har kunnet skabe sig en selvstændigere kultur end den, der blev til i andre lande af samme størrelse og med samme forudsætninger. Det udenlandske ankom nødvendigvis med skib, det kunne omgående forsynes med etikette og kunne gennem tiderne identificeres lettere end det lånte i lande, hvor kulturpåvirkningerne umærkeligt trængte sig vej over store, åbne grænser. Man sondrer stadig mellem kinesisk lånegods og original japansk kultur, omend det store møde med Kina skriver sig helt tilbage til sjette-syvende århundrede, og jeg har hørt eksperter pege på de mange koreanske elementer i den japanske civilisation, oftest næsten bebrejdende på trods af det årtusinde, der ligger mellem Japans virkelige kontakt med Korea og vort århundrede. Man kan

forestille sig, hvad der ville ske, hvis man andre steder foretog en så dybtgående analyse af det lånte og det oprindelige i kulturer, som traditionelt betegnes som originale. Et enkelt perifert eksempel: hvad ville moderne skandinavisk design være, om ikke indflydelsen fra Japan havde givet inspirationer til de enkle linier, der indtil vor tid var den europæiske kultur ukendte? Eksemplet er malende, fordi det direkte kan bekræftes: På en sidegade til Tokios hovedstrøg *Ginza* besøgte jeg en japansk snedker, som på direkte kontrakt arbejder for et af vore mest succesfulde kunsthåndværk-firmaer. Hans opgave er at forsyne de skandinaviske kunstnere med inspirationer fra den forfinede japanske hverdag, som den har været levet fra tiden før vikingetogterne over Nordsøen ...

Hermed når man frem til en anden forudsætning for vesterlandenes nedarvede billede af Japan som et land, der vågnede af sin dvale med Meijirestaurationen i 1868: Den 250-årige politiske isolation, som grundlagdes i første halvdel af det syttende århundrede.

Man dyrker normalt den opfattelse, at forrige århundredes Japan var et middelalderrige, der uden varsel blev kastet ind i en teknisk udviklet verden med krav og muligheder uden grænser, men også uden nåde. I vurderingen af det moderne Japan tager man udgangspunkt i den indstilling, som kommer til orde i den amerikanske konsul Townsend Harris dagbogsnotat fra august 1856, umiddelbart efter at kaptajn Perry havde brudt isolationen med sit flådebesøg i Tokio: »Jeg bliver den første anerkendte agent fra en civiliseret magt, der kommer til at bosætte sig i Japan. Dette vil skabe en epoke i mit liv og måske blive indledningen til en ny tingenes orden i Japan. Jeg håber, jeg vil kunne føre mig således, at jeg får et ærefuldt minde i den historie, som skal skrives om Japan og dets fremtidige skæbne ...«

Man kunne ikke forlange, at Townsend Harris med sine forudsætninger i imperialismens morgenrøde skulle se anderledes på sin opgave, end han gjorde. Det var i pagt med den europæiske og amerikanske samtids indstilling at se på Japan som en etnografisk montre, der gennem tiderne havde været udelukket fra det stadige fremskridt, som det manifesterede sig i mere udviklede kulturer, og at se på Townsend Harris som den første repræsentant i Japan for en *civiliseret* magt.

ISOLATIONENS RETTE PLADS I MØNSTRET

I vore dage må man derimod fordre isolationen fra det syttende til det nittende århundrede sat på plads som et trin i en udvikling, der på sin særegne vis ikke adskiller sig synderligt fra den, vi har måttet gennemleve inden for vor kulturkreds. Japans moderne historie begynder ikke med årstallet 1868 lige så lidt som Danmarks med året 1864 eller Tysklands med kejser-

kroningen i Versailles. Den når med fuld aktualitet tilbage til en fortid, der ikke er mindre fjern end den, vi indleder vor krønike med. Begivenhederne i dagens Japan er lige så lidt og lige så meget frugt af vort korte historiske øjeblik som for eksempel bestræbelserne på at samle Europa i et fællesskab. Med Edo- eller Tokugawa-perioden (1600–1868) brød Japan afgørende med vesten. Men påvirkningerne igennem de hundrede år fra Francis Xaviers ankomst til Kagoshima og til de rigoristiske love især fra 1633 til 1939 stritter ikke som løse ender ud i luften. De kan ikke lignes med betonstivernes hjælpeløse fingre over atom-»katedralen« i Hiroshima. De væver sig tværtimod ind i et mønster, der selv i sine mest umiddelbare udtryksformer ikke lader sig vurdere pr. centimeter. De går igen på linie med kinesiske, koreanske, oprindeligt japanske og industrialistiske komponenter i et hele, der kun kan beregnes i sin totalitet.

Det forekommer mig nødvendigt at anlægge dette synspunkt og at bruge tid på at underbygge og begribe det. Det er den eneste måde, man får bugt med den skæbnesvangre illusion om det moderne Japan som et besværligt omend lærenemt – måske lidt for lærenemt – barn af vestlig kultur og teknisk formåen. Umiddelbart før min afrejse til Japan gav Arthur Koestler under en samtale her i København udtryk for sin skuffelse over den »umådelige amerikanisering, der har grebet Japan«. Han hævdede, at han under sit sidste besøg i begyndelsen af halvtredserne havde kunnet mærke det japanske forsvinde dag for dag og betegnede med tvær overlegenhed det 90 millioner store folk som et »lille Amerika«. Det samme er gentagne gange kommet til orde i andre europæiske intellektuelles kommentarer efter visitter i Japan, og det er en fast kliché i afstandsbeskrivelser af det fjerne land. Japaneren er efter denne opfattelse til evig tid dømt til at bevæge sig i kimono og på trætøfler, om han vil bevare sin identitet, han køber ikke et jakkesæt, en bil, et TV-sæt eller en fyldepen med penge, men med selve sin brave japanske sjæl. Vi andre kan være danske, tyske, franske eller simpelthen europæere også uden at leve vort liv i folkedragt eller med pudderparyk. Men hver forbedring af levestandarden i Japan i kraft af en teknisk udvikling tages omgående som bevis på den fuldkomne »Untergang des Morgenlandes«. Fornemmelsen er i øvrigt i den grad indgroet med skolelærdommen, som den ydes i danske skoler, at man undrende måtte konstatere sig selv ude af stand til at opfatte for eksempel en japansk bil som andet end et groft plagiat af en vesterlandsk opfindelse. Midt i Tokios trafikkaos, midt i denne frådende kæmpeby, denne industrialismens molok, måtte jeg hyppigt knibe mig selv i armen for at blive illusionen kvit, jeg måtte kæmpe med skuffelsen over det uventede i at se japanske turister ved de gamle templer i stedet for et etnografisk fund af kød og blod og ryste følelsen af, at miraklet blot var en model i et legeværelse, af mig.

For den, der opholder sig et tidsrum af en vis længde i Japan, mani-

festerer erkendelsen sig i følgende udvikling: Først undrer man sig over, hvor meget der er forskelligt. Så undrer man sig over, hvor slående lighederne er. Og til sidst når man ind i en dybtliggende forbløffelse over, hvor store og til tider uoverskridelige skellene er mellem hint og dette. Ikke på overfladen, ikke i det små – en japaner er ikke amerikaniseret, fordi han går med T-shirt – men i selve det, der former en nations liv.

Når denne erkendelse af en jævnsides kontinuitet i vesterlandsk og japansk udvikling og en deraf følgende afgørende forskelligartethed selv bag tilsyneladende kongruente udtryksformer står klart, kan man kort belyse isolationens betydning i Japans historie. Den bliver et moment med eftervirkninger, men ikke al tings udgang og forklaring.

HVAD ISOLATIONEN BETØD –

Portugiserne fik langt fra nogen uvenlig modtagelse i det sekstende århundredes Japan. Kristendommen bredte sig fulgt af velvilje og forståelse og omfattede på et tidspunkt en så stor procentdel af Japans befolkning som aldrig siden. Japanerne repræsenterede på mange måder en kultur, der var den samtidige europæiske overlegen, og man havde råd til at lære. Portugisiske købmænd konkurrerede på højst ulige fod med de japanske ofte omfattende handelshuse, japanske handelsmænd fungerede som agenter og leverandører for hollænderne i Ostindien, og en japansk kolonisation af Østasien måtte forudses som naturlig konsekvens. Med begyndelsen af det syttende århundrede førte forskellige indenrigspolitiske og udenrigspolitiske omstændigheder til en begyndende japansk isolation. I stedet for at tage den kamp op med de europæiske rivaler, som nødvendigvis måtte komme, valgte ø-boerne at lukke sig inde som skildpadden bag sit skjold. Isolationen gennemførtes skridt for skridt. I 1616 henvistes europæiske skibe til udelukkende at lande i Nagasaki og Hirado. I 1624 brød Hidetada fuldstændigt med spanierne. Nogle år i forvejen havde de i 1613 ankomne englændere nedlagt deres handelsstation som tabgivende, og i perioden fra 1633 til 1639 lukkede grænserne sig totalt. De kinesiske købmænd blev henvist til Nagasaki. Det blev under dødsstraf forbudt japanerne selv at rejse til eller fra landet. Det blev forbudt at bygge skibe over en vis beskeden størrelse, og endelig blev portugiserne fuldstændig forvist i 1639. I 1641 blev hollænderne flyttet til Nagasaki, hvor de nærmest blev holdt som fanger på en lille ø i havnen. Hollænderne var den eneste vesterlandske delegation, der fik lov at opretholde sit støttepunkt gennem de følgende århundreders isolation. Derfor blev hollandsk i øvrigt en tidlang det eneste fremmedsprog, der lærtes i Japan, og den eneste ventil ud mod omverdenen. Og derfor lever der stadig i Nagasaki en bager, der med generationers tradition fremstiller nogle meget delikate kager, hvis mage kun kan købes hos hofbageren i Haag . . .

Isolationen blev som nævnt først brudt, da kommandør Perry for USA tvang Japan til at åbne sine grænser i 1853. Landet trådte endeligt ud af sin afsondrethed i 1868, da kejser Meiji med restaurationen indførte den industrielle revolution i Japan som afslutning på den lange Tokugawa-periode.

I konsekvens af det foregående må isolationen vurderes efter, hvad den betød, og navnlig efter, hvad den ikke betød.

Den gennemførte afsondring sikrede det borgerkrigshærgede land en fred, der med sine to hundrede og halvtreds år vel er uden sidestykke i historien. Den skabte en indenrigspolitisk stabilitet, der i slutningen af Tokugawatiden var ved at glide over i fossil form. Den lukkede af for en udvikling, der ved begyndelsen af perioden var i fuld gang og satte en effektiv bremse på sociale og økonomiske forandringer. Den lod Japan komme ud af trit med det Europa, som – hvad samtidige europæiske observatører åbenhjertigt indrømmede – omkring år 1600 klart var bagefter det nyopdagede orienten i kultur og civilisation. På Ieyasus tid lå Japan endog teknisk og militært forud for vesterlandene, men isolationen lod landet gå glip af de vældige fremskridt, som skulle præge okcidentens syttende og attende århundrede. Da japanerne igen måtte optage kontakt med europæerne fik de at se, at deres langsommere udvikling havde sat dem uhyrligt tilbage i teknisk henseende.

– OG NAVNLIG IKKE BETØD

Men isolationen betød ikke en fuldstændig dvale. Der var ikke tale om nogen tornerosesøvn. Tokugawa-perioden var kulturelt en rig og blomstrende tid, der gav japanerne lejlighed til at bygge noget selvstændigt på egne ressourcer, samtidig med at landet svejsedes sammen til én nation, hvad geografiske forudsætninger indtil da havde forbudt. Endelig var afsondringen ikke hermetisk. Kineserne og hollænderne øvede omend i beskedent omfang fortsat deres indflydelse, og indefra brød reformtanker selv det system ned, som påvirkningen udefra i sidste halvdel af det nittende århundrede skulle gøre så afgørende op med. Ved isolationens drastiske afslutning havde det japanske samfund allerede i længere tid vandret ad den samme vej fra et feudalt til et »moderne« samfund, som med mindre forsinkelse og derfor tidligere var tilbagelagt af vesterlandene. Klassestrukturen var ved at bryde sammen omtrent som den var brudt sammen i vesten. Den feudale økonomi var ligeledes ved at vige for visse elementært kapitalistiske foreteelser, og teoretikere havde for længst påvist udenrigshandelens betydning for en sund stabilitet. Og frem for alt havde japanerne i 1853 allerede en stærk nationalfølelse og reagerede derfor som en national enhed over for den fremmede udfordring, hvilket lettere lod dem tilegne sig den tekniske kultur, som i vesten netop var udviklet på national basis.

Alt dette betyder naturligvis ikke, at Japan ville have udviklet sig med samme fart og på samme måde, hvis der ikke havde været tale om en brat opvågnen til en vestlig trusel efter 250 års isolation. Det sidste hundrede år har bragt en vældig europæisk påvirkning til det fjerne østen. Men det er forkert at hævde, at Japan er mindre japansk i dag end i 1868. Landet byder den besøgende velkommen med et overvældende indtryk af selvstændighed og originalitet. Gammel og nyt lever ikke deres skarpt adskilte tilværelser, men udgør som andre steder og hyppigt i højere grad et fuldkomment mønster for adfærden i en nation i rasende videreudvikling.

MENNESKER, PRODUKTION OG VÆKST

To momenter virker med overvældende styrke på den fremmede besøgende i Japan – eller snarere i Tokio: menneskekoncentrationen og vitaliteten. Menneskekoncentrationen har sin naturlige forklaring. Japan er i sig selv et lille landområde, omtrent halvanden gang så stort som Storbritannien, befolket med en betydelig menneskemasse, for tiden omkring 90 millioner. De halvfems millioner er yderligere presset sammen på forholdsvis små områder på grund af landets geografiske udformning, og alene i hovedstadsområdet Tokio-Yokokohama bor 14 millioner mennesker på et stykke land så stort som Fyn.

Man taler traditionelt på vore breddegrader om den kolossale overbefolkning på de japanske øer og tilskriver den vidtgående virkninger af

Befolkningsudviklingen i Japan

År	Samlet befolkning (1000)	Gennemsnitlig årlig tilvækst Antal (1000)	Pr. 1000
1872.....	34806	230	6,5
1880.....	36649	325	8,6
1890.....	39902	395	9,5
1900.....	43847	534	11,6
1910.....	49184	621	12,1
1920.....	55391	758	13,2
1925.....	59179	939	15,4
1930.....	63872	958	14,6
1935.....	68662	541	7,9
1940.....	71400	160	2,1
1945.....	72200	221	28,9
1950.....	83200	1174	13,7
1955.....	89276	983	11,0
1956.....	90300	830	9,2
1957.....	91100	918	10,1
1958.....	92000	961	10,4
1959.....	92970	...	...

negativ art. Japanerne selv ynder også at henvise en række problemer under kategorien overbefolkningsfølger, men spørgsmålet er, i hvor grad man skal tillægge sådanne tendenser vægt.

Det må indrømmes, at befolkningstilvæksten siden Meiji-restaurationen har været eksplosiv, således som statistikken på side 157 viser.

Men samtaler med japanske økonomer og befolkningsstatistikere stiller én over for en besynderlig tvivl om, hvorvidt der reelt er tale om overbefolkning.

For det første falder befolkningstilvæksten takket være intensiv propaganda for familieplanlægning, liberale regler om svangerskabsafbrydelse og først og fremmest – stigende levestandard. I løbet af tiåret 1947 til 1957 halveredes fødselsoverskuddet og faldt til samme højde som Vesttysklands og Schweiz's. Man regner med, at der i fremtiden bliver tale om en jævn forøgelse på omkring en halv million mennesker om året, og at befolkningsmassen med tiden vil standse et stykke over hundredmillion-mærket, som er nået i 1970.

For det andet samler befolkningsforøgelsen sig på forholdsvis begrænsede områder. Det sker i en sådan udstrækning, at der endog er tale om, at visse prefekturer i landdistrikterne er under affolkning. Det er også den eneste forklaring på storstadsområdets eksplosive vækst siden 1945 og frem for alt i de kommende år. Tokio-Yokokohama regner med at kunne opvise en samlet bybebyggelse i 1975 for omkring 26 millioner mennesker mod de 14 millioner, der nu huses i jættemetropolen. Disse mange mennesker skal anbringes på et landområde på størrelse med Fyn, og der er allerede taget vidtgående forholdsregler for at imødekomme befolkningspresset. Man har planlagt på en måde, der gør et vellykket resultat sandsynligt, og eftersom modellen rimeligvis vil komme til at tjene som forbillede for lignende overdimensionerede bydannelser andre steder på kloden, skal planlægningen gennemgås i korte træk.

FREMTIDENS METROPOLIS-VISION

Planen for det nye Stor-Tokio skal være realiseret omkring 1975. Arealet under planlægning dækker et område med en radius på 120 kilometer og Tokio Station som centrum. Området er delt i koncentriske ringe, hver med sin funktion. Det indre byområde udgøres fortrinsvis af det nuværende Tokio, forstadsområdet er ved at blive lagt til rette som et bælte af grønne områder, og det perifere areal skal være hjemsted for en lang række satellitbyer.

Som nævnt vil det samlede indbyggertal i Stor-Tokio ligge på 26 millioner i 1975. I det indre byområde regner man med en befolkningsforøgelse til 14,3 millioner i 1975. Da man efter beregningerne kun kan have 11,6

millioner boende under rimelige forhold, vil man opsuge 2,7 millioner i satellitbyerne, der skal henligge som selvstændige samfund i periferien.

Foreløbig har man påbegyndt opførelsen af ti satellitbyer omkring Tokio, og i de kommende år vil endnu flere områder blive udlagt til satellitterne. I 1959 fik Tokio bystyre mulighed for at forbyde industrier at slå sig ned i det indre byområde, ligesom højere læreanstalter kunne afvises i eventuelle krav om bygninger i dette område. Man har tillige lagt en helt ny byggeplanlægning for området, der strækker sig med en radius af 15 kilometer fra Tokio station.

Forstadsområdet skal ligge som en ring om det indre område med en bredde af 10 kilometer hele vejen rundt. For dette områdes vedkommende går bestræbelserne først og fremmest ud på at bevare naturen for byens mennesker. Universiteter, forskningsinstitutter og hospitaler vil blive opfordret til at købe grunde i dette område. Der vil samtidig blive tale om et understøttet landbrug, der skal kunne forsyne Tokio med friske grøntsager, frugter og andre friske produkter.

Det perifere område skal omslutte og opsuge befolkningen fra Tokio og fra de landdistrikter, der fortsat sender indbyggere til hovedstaden. Satellitbyerne vil først og fremmest blive planlagt som små industricentrer, og man vil opfordre industrierne til at slå sig ned i området ved at love dem den støtte, som består i livsfaciliteter for de ansatte: skoler, transport etc.

Ud over den her opridsede helt konkrete plan for et større Tokio arbejdes der med revolutionerende luftkasteller, hvis hovedidé er en udnyttelse af de store områder i Tokio-bugten ved bygning af pontonbyer eller hele bydele på pæle. Planerne arbejder med overraskende detaljer, der lover helt nye løsninger for fremtidens japanske metropolis.

INDIVIDET OG MASSEN

Gennemgangen af disse planer for det, der allerede nu må betegnes som verdens største menneskekoncentration, fører over i en redegørelse for den fundamentalt forskellige indstilling til levevis som ideal og i praksis, der i vesten og i Japan findes hos den almindelige borger. Den gamle japanske kultur forekommer mig i sjælden lykkelig grad at gribe ind i den tekniske udvikling af i dag med sin udeladelse af det, som hos os først og fremmest får fremtidsvisionerne for storbyerne til at virke som mareridt, som dunkle forudanelser om den fagre ny verden. Selv japanere med indtægter over gennemsnittet lever i en overfyldt verden på arbejdet og hjemme – i hvert fald efter vor målestok. Medens den danske storby-borger fører slette-instinktet ind i højhuset og fra vinyltrappens repos erklærer sit hjem for sin fæstning med teaktræsdøren i borgportens funktion og med glasglughul som udkigspost, harmonerer Tokio-borgeren med boligforholdene i den spræng-

fyldte by. Hans kulturarv gør tilværelsen blandt mennesker og blandt mange mennesker til noget værdifuldt eller dog til noget, man ikke for enhver pris bør stræbe bort fra. Japaneren er efter sit milieu og sin opdragelse et massemenneske i en påskønnelsesværdig betydning af dette ord. På én gang er han udrustet til at bevare sin identitet og sin individualitet – til hvilken der ikke stilles store krav – i massen og til at tilpasse sig menneskemængderne omkring sig. Indstillingen er tydeligvis en arv fra Tokugawa-tiden med dens strenge inddeling af menneskene i klasser fra fødslen, med forudbestemte livsopgaver og manglende muligheder for at flytte fra en hylde i samfundets system til en anden. Den voldsomme accentuering af individets absolutte ret, som vi kender den i den vestlige kulturkreds, er så vidt jeg skønner aldrig trængt ind i den japanske samfundsopfattelse. Hvor de bemægtiger sig et menneskes sind, afstedkommer de konflikter, fordi de er i skærende disharmoni med rammen for individets virke i hverdagen. Normalt er selvhævdelsen imidlertid yderst beskeden, og det giver en ro, som kan virke velgørende. Det japanske samfund er tydeligvis intet »stress-samfund«. Man vælger én gang og bliver så. Afgørende er alene udfaldet af dette ene valg i tilværelsen. Det kan gøre for eksempel universiteternes optagelsesklausuler til skrækfaktorer i studentens liv. Optages han ikke i den linie, han ønsker, er han én gang for alle lukket ude fra den bane, han havde drømt om. Eftersom kun få af de talrige universiteter anses som sikre for fremtidig karriere, bliver konkurrencen urimelig hård.

Denne stabilitet i systemet går ikke mindst igen i traditionen for, at et en gang erhvervet arbejde bevares livet igennem. I 1961 var der 15 millioner mandlige og 6,6 millioner kvindelige funktionærer – udtrykket dækker ikke arbejdets art, men relativt godt ansættelsesformens fasthed – i Japan. De tilhører en lykkelig enklave i samfundet. Det er enhver ung japaners ærgerrighed at blive fastansat i et godt firma umiddelbart efter at have forladt skolen. For at blive fastansat skal han aflægge en skriftlig eksamen, som afholdes af selskabet, selv om det arbejde, han ønsker, blot er af ganske underordnet karakter. Når han engang er ansat, er han sikret for livet. Selskabet vil gøre alt for ikke at komme til at afskedige ham, vil hæve hans lønning i nøje overensstemmelse med hans anciennitet, vil oplære ham og føre ham op ad selskabets rangstige i takt med hans ansættelsestid. Til gengæld forventer man, at han aldrig søger over i et rivaliserende firma. Der har dog i den senere tid været en vis tendens til at søge fra mindre over i større selskaber. Dette hænger sammen med den afgørende forskel i effektivitet, velfærd og lønninger i små og store selskaber. Men i hovedsagen vil en ung japaners fremtidige skæbne være nøje knyttet til den organisation, der modtager ham umiddelbart efter, at han har forladt skolen.

ET LAND BEFOLKET AF UNGE

Dette relativt stive samfundssystem kunne synes at stå i nødvendig modsætning til det andet karakteristika, der trænger sig på som væsentligt i den besøgendes bedømmelse af det japanske samfund år 1962: vitaliteten.

Vitaliteten får sit umiddelbare udtryk i én konstatering: at Japan er et land af unge. Til tider kan man gribe sig selv i at tro, at Tokio er en by administreret og beboet af unge omkring de tyve. Ekspedienter og ekspeditricer, sporvognskonduktører og togpersonale, kunderne i de gigantiske departments-stores og de promenerende på gaden synes at være sprunget fra skolen direkte ud i livet under fortrængning af alle med alderdommens mærke i panden. Denne overvældende ungdommelighed finder sin forklaring i statistikkerne over befolkningens fordeling efter alder. De viser, at Japan møder med et langt større antal helt unge end de fleste vestlige lande, selv om de unges forholdsmæssige andel i den samlede befolkningsmængde stadig ligger langt under den, der gælder i u-landene. Årsagen er dels den stadigt voksende befolkningsmasse, den relativt beskedne børnedødelighed og en rent ud fantastisk hævning af den gennemsnitlige levetid – nu lidt over 65 for mænd og 70 for kvinder eller mere end ti år længere end for blot tolv år siden.

Den anden side af vitaliteten skyldes det, der i de senere år verden rundt er blevet kendt som Japans økonomiske mirakel, den fantastiske restituering af et krigshærget lands ødelagte økonomi, den ufattelige tilbagevisning af alle efterkrigsteorier om Japans fremtidige pauvre skæbne.

Med udgangspunkt i Tokios børs som hvidglødende centrum for en forrygende økonomisk ekspansion fik jeg gennem samtaler med erhvervsfolk og økonomer og ved besøg på industrier og i handelsorganisationer lejlighed til at føle dette sande mirakel på pulsen.

Hver morgen mødes i den store børshal et par tusind unge mænd for at handle nationens formue. Klokken 10 minutter i ni falder en klokke i slag i den ene ende af børssalen, og i de følgende to timer er hallen et forrygende virvar af støj og aktivitet. Når klokken ringer af for morgenmødet, har Tokios børs præsteret en omsætning, der giver den ligestilling blandt den vestlige verdens fire-fem fornemste pengecentre. De 2000 børs- og selskabsfunktionærer med deres gennemsnitsalder på 25 år handler værdier af gedigen international størrelsesorden, og deres betydningsfulde mission låner glans af den økonomi, de forvalter. Japans produktion og velstand har siden krigen været en eksplosion af energi og vitalitet. I de sidste ti år er Japans reelle nationalprodukt vokset med gennemsnitligt ni pct. om året, dets industriproduktion og eksport mere end firdoblet, ligesom dens bybefolkning med et kæmpeskridt har omskabt sig til den første virkelige forbruger-orienterede samfundsgruppe i Asien.

EKSPANSIONENS ÅRSAGER

I første omgang skyldtes ekspansionen en udsultet og krigstræt befolknings kamp for at genvinde anstændige levevilkår. Landet lå ved krigens slutning i ruiner, men et rundhåndet amerikansk hjælpeprogram og den omstændighed, at en betydelig del af Japans produktionsapparat var kommet uskadt gennem krigen, lagde forbavsende hurtigt en solid grund for en genopbygning af industrien.

Omkring 1952 havde Japan nået sin førkrigs-produktion. På dette tidspunkt modtog den japanske økonomi imidlertid ganske uventet en ny saltvandsindsprøjtning. Få hundrede sømil fra landets kyster, i den tidligere japanske besiddelse Korea kastede den vestlige verden sig ud i en kostbar og opslidende krig, der for Japans industri blev en kærkommen anledning til store leverancer og på længere sigt et nyt ståsted for videre økonomisk udvikling.

En lang række faktorer, som traditionelt vil være bestemmende for Japans økonomi, og navnlig mangelen på de fordomme, som på vore breddegrader ofte vil gribe bremsende ind i en udvikling, der må kendetegnes som inflatorisk, førte i løbet af det næste tiår Japans økonomi frem i et tempo, der formentlig er uden sidestykke i menneskehedens historie. Hjemmemarkedets forbrug skiftede fra mad i de første efterkrigsår over tøj til boliger, biler, radioer, vaskemaskiner og lignende varigere konsumgoder, ikke mindst som følge af den almindelige indtægtsstigning i befolkningen. I perioden 1955 til 1961 femdobledes produktionen af disse varer, og salg af TV-apparater lå for eksempel i 1961 35 % højere end i 1955. Inden for samme tidsrum fordobledes bilproduktionen, og disse og lignende industriers lavineagtige vækst havde en voldsom virkning for en række andre industrier. I stedet for at hæmme udviklingen, fulgte regeringen det japanske »boom« op med en pengepolitik, der på alle områder satte gang i omsætningen – en medarbejder ved Japans indflydelsesrige finanstidende Nihon Keizai betonede over for mig, at man i denne politik ikke behøvede at frygte en inflation uden for kontrol. Tværtimod lagde man vægt på den styrkelse af industrien til en effektiv eksportindsats, som lå i hjemmemarkedets indledende støtte til de vigtigste produktionsgrene.

Samtidig med denne liberale budgetlægning arbejder man med en stram pengepolitik, der på mange måder og på sin vis hensynsløst begunstigede kraftige industrier og ramte urentable småforetagender, som i Japan har været og er rigt repræsenterede. Den begrænsede kapital til rådighed blev fortrinsvis pumpet i foretagender, som forud ansås for levedygtige, og resultatet er, at Japan i dag står parat til kampen for tilværelsen på de store markeder med en industri, der i enhver henseende står på højde med tilsvarende i vestlige lande, hvis den da ikke i udrustning overgår vestens som for eksempel for elektro-produktionens vedkommende.

Europæiske observatører betragter det japanske økonomiske mirakel som resultat dels af et vist held, dels af en uomtvistelig dygtighed og dels af en politik, der vel kan betegnes som formløs, men som dog i sin essens følger stramme omend særegne teorier.

ASIATISK ELLER EUROPÆISK LEVESTANDARD?

Heldet stikker hovedet frem i en kendsgerning som den, at Japans krigsindustri på flere områder skulle vise sig velegnet til fortsættelse i fredstider. Det gjaldt for eksempel radioindustrien, hvis erfaringer fra Stillehavskrigen kunne anvendes i efterkrigstidens produktion. De japanske transistorradioer kæmpede i virkeligheden deres prøvekampe i Malayas jungler, i Burmas regnskove og på Kinas sletter, hvor de under mindre usædvanlige forhold måske var gået til i eksport- og importstridigheder på et vagtsomt fredsmarked. Dygtigheden skriver sig fra de grundige japanske skoletraditioner, der lader landet opvise en mindre analfabet-rate end USA. Den fulgte politik er karakteriseret ovenfor og ført første fase ind i fremtiden med premierminister Hayato Ikedas erklæring fra 1960 om, at Japans produktion skal fordobles yderligere i løbet af de kommende ti år, og at den japanske borgers levestandard på samme tid skal hæves til den nuværende vesteuropæiske.

Netop dette punkt frembyder i øvrigt et paradoks for den udenlandske iagttager. På den ene side taler forbruget om en levestandard, der snarere ligger på europæisk end på asiatisk plan. Tokio ser ud, som hovedstaden i et økonomisk mirakels land bør se ud. Om dagen buldrer trafikken i febrilske rytmer gennem byens gadenet, og om aftenen slår neonflammerne ud fra hovedstrøgenes gigantbygninger som et løfte i skrifttegn om lyst og fordærv i et hedensk natteliv. I skumringstimen fyldes promenaden med millioner spadserende, og begrebet lukketider eksisterer ikke, så butikkerne lokker med lys og farver langs mylderet og sælger, så længe nogen vil købe. Selv Tokios fantastiske stormagasiner kan være med i dansen om guldkalven til langt ud på aftenen, og hvad de ikke får solgt på ugedagene bliver revet væk om søndagen, der er magasinernes store dag. Japanerne er så velklædte som noget vestligt folk, og priserne, der ligger på europæisk plan, forhindrer ikke forretningerne i at summe af travlhed dagen igennem. På jernbanen ser man landet glide forbi som et sindbillede på sikker velstand, og bønderne kører deres produkter til markedet med lakskinnende trehjulede køretøjer.

På den anden side fortæller statistikkerne, at gennemsnitsindtægten i Japan stadig ligger meget lav, og at arbejdskraften på en lang række områder er rystende billig. Gennemsnitligt tjener de 21 millioner fastansatte omkring 120 kroner om ugen eller under halvdelen af, hvad der opvises af

tilsvarende indtægtsgrupper på vore breddegrader, selv om det sidste tiår har opvist en imponerende stigning i den japanske arbejders gennemsnitsindtægt i sammenligning med, hvad der er nået i andre lande.

Paradokset har flere forklaringer. Japan er for det første udenomsbekvemmelighedernes land. En japansk repræsentationskonto omfatter alt fra besøg i geishahuse til amerikansk vogn med chauffør. For almindelige dødelige betaler selskaberne tilskud til bolig, transport til og fra arbejde, ophold på feriehjem og kontingent til sportsforeninger. Disse arbejdsvederlag ud over den faste løn siges at koste arbejdsgiverne omkring 1000 kroner om året pr. arbejder.

For det andet trykkes statistikkerne over gennemsnitslønnen af den kendsgerning, at kvinder og unge er lønnet langt ringere end ældre. En kvinde får som regel kun en tredjedel af mandslønnen for tilsvarende arbejde, og de unge betales beskedent ud fra den tidligere omtalte ordning med avancement efter anciennitet. Det sidste er vigtigt i dag, da gennemsnitsalderen for de større og nyere virksomheder hyppigt ligger omkring de 25 år. Japan må som helhed allerede af den grund forudse en stigning i lønniveauet i de kommende år, aldenstund nationens fordeling på aldersgrupperne som tidligere omtalt vil forskyde sig opad. Systemet har i øvrigt allerede på mange punkter afgørende indflydelse på arbejdsmarkedets forhold. Dels søger selskaberne fortrinsvis deres arbejdsstyrke blandt dem, der netop har forladt skolen, hvilket igen fører til en arbejdsløshedsmasse (i 1959 anslået til et sted mellem 6.870.000 og 10.650.000) med den tunge ende i de ældre aldersklasser. Dels bevirker ordningen, at 60 pct. af Japans børn bliver i skolen ud over den skolepligtige alder, der går til femten år.

Trods disse forklaringer på skævheden mellem virkelighed og statistik, må man dog i sin bedømmelse af den nuværende japanske levestandard anlægge en sondring:

Som hovedregel lever japanerne i dag efter europæisk standard. Undersøger man et typisk familiebudget, vil man se, at udgifterne til føde i de senere år er gået ned – ligesom de i sig selv er flyttet fra ris til kød og mejeriprodukter – medens udgifterne til bolig, klæder, undervisning, underholdning og sundhed er gået betydeligt i vejret.

Denne europæiske standard på det forbrugsmæssige områder modsvares imidlertid af en mere asiatisk standard for boliger og arbejdstid. Gennemsnitsjapaneren har en 48 timers arbejdsuge – i de mindre virksomheder ofte længere, gerne ni til ti timer om dagen, før han kan gå hjem til sin kone og børn og oftest sine forældre i familiens lejlighed på et eller to værelser.

Jeg nævnte før, at denne klumpen sig sammen synes at svare til japanernes psyke. Dette betyder dog ikke, at alt er idyl – der er måde med langmodigheden. En rapport fra 1958 viser da også, at mere end 1,5 millioner husholdninger eller 18 pct. af den samlede husholdningsmængde

klagede over for lidt plads og for dårlige boliger. »Modelhuset« som det kendes fra japanske boligudstillinger og byplanlægninger – en brandsikker bygning med tre værelser, heraf særskilte værelser til at spise og sove i – er stadig en uopnåelig drøm for de fleste japanere.

I almindelighed er japanerne imidlertid overbevist om, at de er på vej frem. De allerede opnåede resultater har gjort et stort indtryk på befolkningen. Den nuværende produktion er tre gange så stor som førkrigsproduktionen, en frisk investeringspolitik har begunstiget de store og moderne virksomheder, den teknologiske revolution har ændret folkets levevis totalt og slagord som »fornyelse af forbruget« og »levestandards-revolutionen« er på massernes læber.

Regeringen følger denne tendens til optimisme op i tale og handling. Mest veltalende kommer indstillingen til orde i den rapport »Nationens liv om ti år«, som det økonomiske planlægningsudvalg overgav til Rådet for Forbedring af Nationens Levestandard den 7. juli 1961. I denne rapport udmaler man et rosenrødt billede af Japans fremtidige tilværelse. Vældige kvantitative og kvalitative forandringer af samfundets struktur skal efter rapporten i løbet af det næste tiår gøre Japan til en højt udviklet industrikultur efter europæisk standard.

Om det vil lykkes, vil bero på successen af fremtidens politik. Ingen kan forlange, at produktionen skal sættes 15 pct. i vejret, som det skete sidste år eller blot stige med de ni pct. om året, som har været standard siden krigen. En mindre stormfuld udvikling kan gøre det. Mit indtryk efter to måneders studier og samtaler i Japan og med japanske ansvarlige er, at japanerne vil nå deres mål. Som jeg nævnte i indledningen, er der tale om mere end et mirakel, mere end en døgnflue-succes. Der er tale om en udvikling i overensstemmelse med en ældgammel kultur, fremmet af gunstige regeringsforanstaltninger.

HAYATO IKEDA OG JAPANSK POLITIK

Japanerne selv mener også i det store og hele, at premierminister Hayato Ikeda har været dem en god mand. De støtter i vid udstrækning hans regeringsparti »Liberal-Demokraterne«, sidst ved overhusvalget i sommer, hvor Liberal-Demokraterne sikrede sig et solidt flertal, medens de to socialistiske partier led klart nederlag.

Den økonomiske stabiliserings betydning for den politiske stabilisering er i det hele taget åbenbar. Normalt husker man alene japansk politik for dens voldsomme udladninger, sidst i 1960 omkring ratifikationen af sikkerhedsoverenskomsten med USA. Ved denne lejlighed havde den socialistiske opposition mobiliseret alle kræfter – lovlige som ulovlige – for omsider at sætte sig igennem og gøre sig gældende med ståsted i et virkeligt strids-

spørgsmål. De efterfølgende valg viste imidlertid, at uroligheder ne ingen virkning havde haft på befolkningens mening om landets styrelse. Stigningen af det ikke-konservative stemmetal svarede næsten nøjagtigt til stigningen i det samlede stemmetal.

Der er derfor ingen grund til at forudse politiske omvæltninger i Japan. To indstillinger vil fortsat præge japansk politik.

Den ene, den herskende, repræsenteres af Liberal-Demokraterne, og er af absolut provestlig karakter. Den inkluderer fortsat afvisning af samkvem med det kommunistiske Kina, selv om det forsigtigt før valget i sommer blev sagt, at »man ville fremme den økonomiske og kulturelle udveksling«.

Her overfor står det socialistiske partis ønske om at gøre Japan til en neutral stat, der skal være ubundet af de »unfair traktater«, som landet måtte afslutte med USA i årene efter krigen. Socialisterne ønsker i konsekvens heraf en optagelse af normale diplomatiske forbindelser med det kommunistiske Kina.

Samme mening forfægtes af det tredje store parti, det Demokratiske Socialistiske parti, der direkte ønsker at udvide Japans handel ved at optage snævert økonomisk samarbejde med det kommunistiske Kina og Sovjetunionen.

Da premierminister Ikeda i slutningen af november måned fløj på besøg i Europa, kom han som en fejret mand med en succesrig politik og epoke bag sig. Men han kom samtidig som en trænet politiker med vidende om, at fortsat succes ikke bliver afgjort på hjemmebanen, men ude på de store vidder. Japan er i sin nuværende situation nøje forbundet med den amerikanske og europæiske økonomiske kreds, og det europæiske fællesmarkeds indstilling til Japans ønske om en plads i den højfinansielle sol vil være af essentiel betydning for hvilken vej, dette eneste industrisamfund uden for Nordamerika og Europa skal vandre i fremtiden.

Lad mig til slut vende tilbage til det Francis Xavier-citat, hvormed jeg indledte min redegørelse. Jeg kan ikke frigøre mig fra den tanke, at det i dag er Japan, der kommer som fornyeren til vor del af verden, og at vi for for egen skyld bør undgå den løsning, som Tokugawa'ernes Japan i sin tid i den modsatte situation valgte som det bedste svar på en klar udfordring: isolationen.

LITTERATURHENVISNINGER

(skrifter anvendt i ovenstående artikel).

A.

1. Der udgives fem engelsksprogede dagblade i Japan. Særligt anbefales the *Japan Times* (Uchisaiwai-chô 1-chôme, Chiyodaku, Tokio), der *hver uge* udsender en weekly på luftpostpapir med hensigtsmæssigt sammendrag af de vigtigste begivenheder.

2. Månedligt udsendes
Asia Scene, The Nihon Kôgyô Shimbun. Sankei Bldg., 3 Ôte-machi l-chôme, Chiyodaku, Tokio. *Commerce Japan*, Japan Chamber of Commerce and Industry, Marunouchi 3-chôme, Chiyodaku, Tokio. *The Oriental Economist* (særdeles anbefalelsesværdigt), Honguku-chô 3-chôme, Nihombashi, Chûôku, Tokio.
3. Kvartalsvis udsendes *Japan Quarterly*, Asahi Shimbun-sha, Yûraku-chô 2-chôme, Chiyodaku, Tokio.
4. Årligt *Japan Economic Year Book*, The Oriental Economist, Honguku-chô 3-chôme, Nihombashi, Chûôku, Tokio. *New Japan*, Mainichi Newspapers, Chiyodaku, Tokio.

B. The *Economist* den 1. og den 8. september 1962 »Consider Japan« 1–2. *Overgrowth of Tokio and Its Countermeasures*, Tokyo Metropolitan Government 1962.

C. Richard Storry: *A History of Modern Japan*, London 1962 (Penguin). *The Complete Journal of Townsend Harris*, (Charles E. Tuttle Company, Rutland, Vermont & Tokyo), Tokyo 1959.
Edwin O. Reischauer: *Japan Past and Present*, New York 1953 – ny revideret udgave 1960.
W. W. Lockwood: *The Economic Development af Japan*, London 1955 (Oxford Univ. Press).
Edwin O. Reischauer og John K. Fairbank: *East Asia, The Great Tradition*, (Houghton Mifflin Company) Boston og (Charles E. Tuttle) Tokio 1962. Andet bind er under forberedelse og vil omhandle Japan, Kina og Korea i slutningen af det nittende og begyndelsen af det tyvende århundrede.
Fosco Maraini: *Nippon, Welten und Menschen in Japan*, (Atlantis Verlag) Zürich 1958.

VELSTANDSUDVIKLINGEN FOR FAGLÆRT ARBEJDER I KØBENHAVN
1949/50 til 1961/62

NIELS NØRREGAARD

I det følgende forsøges givet en beskrivelse af, hvordan realindkomsten for en faglært arbejder i København er blevet påvirket af ændringer i den normale løn, i de direkte skatter samt i detailprisniveauet. Der er således ikke taget hensyn til, at en lønmodtagers levestandard også kan påvirkes af arbejdsløshed, biindtægter, kapitalindtægter samt – med vort tilfældige boligmarked – af huslejens højde. Heller ikke omfanget af de offentlige ydelser er taget i betragtning, skønt de spiller en stor rolle, og skønt velstandstilskuddet herfra er vokset betydeligt i efterkrigstiden bl. a. som følge af højere ydelser til folkepensionister og inden for social forsorg i øvrigt samt større offenlig indsats af mange slags til støtte for ungdommens uddannelse. Da der ikke er taget hensyn til de senere års forbedrede beskæftigelsesmuligheder og til de stigende offentlige ydelser, vil reallønsberegningerne nedenfor nok nærmest undervurdere velstandsstigningen.

Efter en kort beskrivelse af de valgte husstandseksempler redegøres for lønudviklingen og på grundlag heraf for ændringerne i den direkte beskatning. Derefter inddrages prisændringerne i billedet og reallønsudviklingen beskrives. I de sidste afsnit søges givet en samlet vurdering af de forskellige elementers indvirkning på realindkomsten, og der gøres til slut nogle bemærkninger om skattepolitikkens anvendelighed for fordelingspolitikken.

Alle reallønsberegningerne gælder for en gift faglært arbejder, d.v.s. en forsørger i skattelovenes forstand. Der er udvalgt fire eksempler, som er varieret efter, om hustruen er hjemmegående eller har fuldt arbejde på fabrik samt efter antallet af hjemmeværende børn, idet det er forudsat, at familien enten er uden børn eller med to børn. Eksemplerne uden hustruindkomst repræsenterer nok store grupper lønmodtagere med jævne indkomster. Da mange udearbejdende hustruer har deltidsarbejde eller job med karakter af bibeskæftigelse, er eksemplerne med fuld hustruindkomst, ikke repræsentive for flertallet af arbejderfamilier med hustruindkomst, men de giver et indtryk af vilkårene for nogle af de bedste stillede familier.

Lønindtægten for den faglærte og den kvindelige arbejder beregnes ud fra gennemsnitlig timeløn i alt bortset fra overtidstillæg som registreret i

arbejdsgiverforeningens lønstatistik. Før 1952 skønnes størrelsen af smuds- og skifteholdstillæg. Fra 1953 korrigeres for den ujævne udbetaling af søgnehelligdagsbetalingen. For den mandlige arbejder foretages endelig en mindre sæsonkorrektion. Årsindtjeningen findes ved at gange den korrigerede timeløn med det gennemsnitlige timetal pr. år, som dette er normeret ved de faglige overenskomster. Der regnes således med, at ægteparret hverken har arbejdsløshed eller overarbejde.

TABEL 1.

Indeks for lønindtægt for faglært og kvindelig arbejder i København.

Indeks 1949/50 = 100 Skatteår	Faglært arbejder	Kvindelig arbejder	Faglært og kvindelig arbejder tilsammen
1938/39.....	48,0	43,9	46,5
1946/47.....	82,5	82,7	82,6
1947/48.....	89,2	89,5	89,3
1948/49.....	96,1	96,0	96,1
1949/50.....	100,0	100,0	100,0
1950/51.....	107,7	108,4	108,0
1951/52.....	117,1	118,2	117,5
1952/53.....	123,0	124,0	123,4
1953/54.....	127,4	128,8	127,9
1954/55.....	134,7	134,9	134,8
1955/56.....	142,4	144,8	143,3
1956/57.....	153,4	157,7	155,0
1957/58.....	159,6	164,4	161,3
1958/59.....	165,1	169,0	166,5
1959/60.....	173,8	176,5	174,8
1960/61.....	190,0	190,9	190,3
1961/62[1]).....	210,4	215,1	212,1

[1]) Lønnen i 2. kvartal 1962 er skønnet.

Af tabel 1, som viser indeks for lønindtægten, fremgår, at lønnen er mere end firedoblet fra 1938/39 til 1961/62. Den kvindelige arbejders lønstigning er lidt stærkere end den faglærtes i krigsperioden, men derefter stiger lønnen nogenlunde i takt, idet den kvindelige arbejder dog enkelte år opnår et lille forspring[1]). En sammenligning mellem lønudviklingen for den faglærte arbejder og for et ægtepar, hvor begge har arbejde, viser at lønforskelle ikke har spillet nogen væsentlig rolle for udviklingen i reallønnen.

Bortset fra krigsårene er der særlig store lønstigninger i 1947/48, 1951/

[1]) Om udviklingen i lonstrukturen henvises til A. H. Dahl, Lønstrukturen i dansk industri siden 1946, Nationalokonomisk Tidsskrift 1959, samt til Poul Milhøj, Lønudviklingen i Danmark 1914–1950, Kobenhavn 1954.

52, 1956/57 samt i de to sidste år. I perioderne 1950–52 og 1955–57 giver dyrtidstillæg en betydelig del af lønstigningen. Fra 1949/50 til 1961/62 bliver lønnen godt og vel fordoblet, mens prisniveauet stiger med godt 50 pct. Inden velstandsudviklingen i perioden vurderes, skal der redegøres for skatteændringerne.

SKATTERNE

Indkomstskatterne beregnes ud fra de fundne lønindtægter på grundlag af de for de enkelte år gældende lignings- og udskrivningsregler. For skatteårene 1938/39, 1947/48 og 1948/49 beregnes ligevægtsskatter, d. v. s. den beregnede skat sættes lig fradraget for betalt skat. I de følgende år anvendes normale skattefradrag, halvdelen af skatten i de to foregående år. Der foretages desuden fradrag af gennemsnitligt kontingent til arbejdsløshedskasse og sygeforsikring og fra 1952/53 regnes med lønmodtagerfradrag. Ved beregningen af skalaindkomsten gøres eventuelt hustrufradrag samt børnefradrag, indtil dette fradrag afskaffes i 1961/62. Skalaindkomst til statsskatberegningen findes efter personligt fradrag, indtil dette fradrag afskaffes i 1955/56, samt eventuelt efter nedslag for merindkomst, som indføres fra skatteåret 1957/58. Foruden de normale skatter beregnes børnetilskud for børnefamilierne samt, hvor det er relevant, bunden opsparing og stabiliseringslån. Endelig beregnes tilskuddene gennem rabatordningerne, der var gældende i perioden efter krigen. Da ændringerne i skatter og børnetilskud politisk er kædet sammen med ændringerne af rabatterne, er det hensigtsmæssigt at betragte skatter og rabatter som en helhed.

I tabel 2 vises nettoskatten i procent af den løbende bruttoløn. I skatten medtages indbetaling af bunden opsparing og stabiliseringslån, mens børnetilskud og rabatter er modregnet. Udbetaling af bunden opsparing og stabiliseringslån, som kun vedrører de skatteydere, der tidligere har indbetalt beløb under ordningerne, er udeladt i tilfældene benævnt a, men modregnet i skatten i tilfældene b. En lignende fremgangsmåde er anvendt i tabellerne 4, 5 og 6. Hvor andet ikke er nævnt, vedrører kommentarerne i teksten tilfældene a, hvor modregning ikke er foretaget.

Tabel 2 viser på grundlag af ligevægtsskatten det omtrentlige skattetryk i 1938/39, mens tabellen i øvrigt begynder i 1949/50, det første år med normal skatteberegning. Skattetrykket fordobles fra 1938/39 til 1949/50 og med lidt variation fortsætter stigningen indtil 1958/59, hvorefter der sker en mærkbar lettelse, således at skattetrykket i 1961/62 blot er 10–15 pct. højere end i 1949/50.

Om de enkelte år bemærkes. Skatteprocenten falder for børnefamilierne i 1950/51, da børnetilskuddet indføres. Den bundne opsparing bevirker høje procenter i 1951/52, og i eksemplerne med hustruindkomst medfører stabiliseringslånet høje procenter i 1957/58 og 1958/59. Det kraftige

TABEL 2.

Skattetryk for faglært arbejder i København.

Skatteår	Skatter etc. i procent af løn for arbejder			
	Uden hustruindkomst		Med hustruindkomst	
	Uden børn	Med 2 børn	Uden børn	Med 2 børn
1938/39	ca. 7,0	ca. 5,0	ca. 7,5	ca. 6,0
1949/50	13,8	10,1	14,2	12,1
1950/51	13,3	8,6	15,3	11,9
1951/52	16,1	10,1	18,0	13,7
1952/53	14,8	10,0	16,2	13,0
1953/54	15,3	10,0	16,7	13,5
1954/55	14,8	10,0	16,2	13,1
1955/56	15,7	11,1	17,6	14,2
1956/57	16,5	11,5	17,5	15,7
1957/58	18,5	13,7	20,4	17,9
1958/59[1] a	19,4	14,9	22,7	20,0
a	17,7	13,7	20,1	17,9
1959/60	17,8	13,9	20,2	18,3
1960/61[2] a	15,6	12,1	17,2	16,2
b	15,6	12,1	15,8	15,2
1961/62	15,2	11,6	16,0	14,2

[1]) Værdien af udleveret bunden opsparing er udeladt i tilfældet a, men modregnet b.
[2]) Værdien af udleveret stabiliseringslån er udeladt i tilfældet a, men modregnet i b.

fald i skatteprocenten i 1959/60 og 1960/61 skyldes delvis mindsket kommuneskat som følge af omlægningen af denne skat i forbindelse med huslejeforhøjelse. I 1961/62 medfører afskaffelsen af børnefradraget og indførelsen af generelle børnetilskud, at skattetrykket for arbejderen med hustruindkomst og 2 børn falder særlig stærkt. I 1962/63 vil skattetrykket nok stige lidt som følge af den uændrede forlængelse af udskrivningsloven, jfr. udviklingen i skatter efter gældende regler i tabel 3.

Som et groft mål på skattetrykket i samfundet som helhed kan med dristighed anvendes samlede personlige indkomstskatter i procent af nationalindkomsten. Udviklingen i denne serie peger mod, at skattetrykket for den faglærte arbejder indtil 1958/59 er steget lidt mere end gennemsnittet. Skattenedsættelserne i de følgende 3 år er til gengæld også i høj grad kommet den faglærte arbejder til gode. Det synes at være det nye, især fra borgerlig side inspirerede, programpunkt om et langt proportionalt stræk i begyndelsen af skatteskalaen, som også er kommet socialdemokratiets bedre stillede vælgere til gode.

En del af forklaringen på det stigende skattetryk indtil 1958/59 er måske, at de stigende indkomster under og efter krigen i forbindelse med de progressive skatteskalaer helt automatisk fører til en stigning i skattetrykket, hvis skalaerne ikke ændres. For nærmere at illustrere betydningen heraf beregnes for hvert år i perioden 1949/50 til 1962/63 skatten for en

faglært arbejder med hustruindkomst og 2 børn efter det foregående skatteårs lignings- og udskrivningsregler. Ved at sammenligne denne skat med den virkelige skat fås et udtryk for, i hvilket omfang ændringerne i skattereglerne har forøget eller formindsket skatterne.

TABEL 3.

Skatter efter gældende regler og efter sidste års regler.
Faglært arbejder med hustruindkomst og 2 børn i København.

Skatteår	Samtlige skatter etc. bortset fra kommuneskat: Gældende regler (1) kr.	Sidste års regler (2) kr.	Forskel: »skattenedsættelse« (2) – (1) (3) kr.
1949/50	971	1211	240
1950/51	1058	1061	3
1951/52	1413	1229	÷184
1952/53	1323	1846	523
1953/54	1442	1555	113
1954/55	1430	1571	141
1955/56	1688	1673	÷ 15
1956/57	2202	2272	70
1957/58	2665	2640	÷ 25
1958/59[1]	3200	3200	0
1959/60	3064	3492	428
1960/61[2]	3016	3319	303
1961/62	2753	3479	726
1962/63	4199	4309	110

[1]) Værdien af udleveret bunden opsparing er udeladt både i kolonne (1) og (2), men forskellen i (3) er upåvirket heraf.
[2]) Værdien af udleveret stabiliseringslån er udeladt både i kolonne (1) og (2), men forskellen i (3) er upåvirket heraf.

I tabel 3 vises den samlede virkning af rabatter, børnetilskud og samtlige skatter bortset fra kommuneskat beregnet henholdsvis efter årets regler og efter foregående års regler. Forskellen i kolonne (3) viser den lempelse i nettobeskatningen, som lovændringer medfører. Det fremgår, at skattenedsættelser er det normale. Store nedsættelser fremkommer ved ophør af bunden opsparing og stabiliseringslån i henholdsvis 1952/53 og 1959/60. I 1959/60 og 1960/61 medfører omlægningen af kommuneskatten en besparelse ud over nedsættelsen i tabel 3, den samlede nedsættelse i stats- og kommuneskat er begge år over 500 kr. Den store nedsættelse i 1961/62 skyldes bl. a. indførelsen af de generelle børnetilskud. I 1962/63 vedtages udskrivningsloven uændret, men ved oms-forliget i maj forhøjes børnetilskuddene med 110 kr. for to børn. Kun i 3 år skærpes skattereglerne; i 1951/52 skyldes forhøjelsen den bundne opsparing og i 1957/58 indførelsen af stabiliseringslånet.

REALLØNNEN

Den disponible indkomst findes som lønindkomst minus kontingenter og skatter, men plus rabatter og børnetilskud. Realindkomsten er disponibel indkomst korrigeret for ændringer i prisniveauet. I tabellerne 4 og 5 er anført løn, nettoskat plus kontingenter, disponibel indkomst, realindkomst samt indeks for realindkomst i alle fire familieeksempler. Ved deflationen af den disponible indkomst er anvendt detailpristallet renset for skatter og børnetilskud, kontingenter o. l. samt eventuelt rabatordninger og sparebeviser. Det således rensede pristal er sammenvejet til udtryk for skatteåret ved at tage to på hinanden følgende julipristal med vægten 1/2 samt de mellemliggende tre pristal med vægten én. Dette indeks er vist i tabel 6. Indekset indeholder bl. a. huslejeposten i detailpristallet, som tager hensyn til lejeniveauet i gamle såvel som nye udlejningsejendomme. På grund af den store, kunstige forskel mellem lejen i nye og gamle ejendomme er det egentlig meningsløst at konstruere et generelt udtryk for stigningen i boligudgiften. Det må haves i erindring, at huslejestigningen overvurderes for folk, som bor i gamle lejligheder, mens boligudgiften på den anden side undervurderes for beboerne i nye lejligheder eller i nylig købte huse.

Sammenvejet på kalenderårsbasis viser det anvendte pristal en stigning

TABEL 4.

Udviklingen i løn, skatter etc., disponibel indkomst og realindkomst for faglært arbejder uden hustruindkomst i København.

Skatteår	Løn kr.	Familie uden børn: Skatter og kontingenter kr.	Familie uden børn: Disponibel indkomst kr.	Familie uden børn: Realindkomst 1949–50 kroner kr.	Familie uden børn: Indeks for realindkomst 1949–50 = 100	Familie med 2 børn: Skatter og kontingenter kr.	Familie med 2 børn: Disponibel indkomst kr.	Familie med 2 børn: Realindkomst 1949–50 kroner kr.	Familie med 2 børn: Indeks for realindkomst 1949–50 = 100
1949/50..	9565	1538	8027	8027	100,0	1188	8377	8377	100,0
1950/51..	10302	1606	8696	7778	96,9	1120	9182	8213	89,0
1951/52..	11204	2057	9147	7648	95,3	1392	9812	8204	97,9
1952/53..	11768	2020	9748	8164	101,7	1454	10314	8638	103,1
1953/54..	12184	2169	10015	8381	104,4	1519	10665	8925	106,5
1954/55..	12888	2208	10680	8585	107,0	1590	11298	9082	108,4
1955/56..	13621	2441	11180	8393	104,6	1814	11807	8864	105,8
1956/57..	14677	2741	11936	8744	108,9	2007	12670	9282	110,8
1957/58..	15261	3160	12101	8788	109,5	2436	12825	9314	111,2
1958/59[1]) a	15792	3412	12380	8849	110,2	2709	13083	9352	111,6
b	15792	3152	12640	9035	112,6	2514	13278	9491	113,3
1959/60..	16627	3324	13303	9277	115,6	2674	13953	9730	116,2
1960/61..	18173	3234	14939	10149	126,4	2594	15579	10584	126,3
1961/62[2])	20127	3566	16654	10696	133,3	2754	17373	11158	133,2

[1]) Værdien af udleveret bunden opsparing er udeladt i tilfældet a, men modregnet i skatten i b.
[2]) Lønnen i 2. kvartal 1962 er skønnet.

TABEL 5.

Udviklingen i løn, skatter etc., disponibel indkomst og realindkomst for faglært arbejder med hustruindkomst i København.

Skatteår	Løn kr.	Familie uden børn: Skatter og kontingenter kr.	Disponibel indkomst kr.	Realindkomst 1949-50 kroner kr.	Indeks for realindkomst 1949-50 = 100	Familie med 2 børn: Skatter og kontingenter kr.	Disponibel indkomst kr.	Realindkomst 1949-50 kroner kr.	Indeks for realindkomst 1949-50 = 100
1949/50..	14988	2462	12526	12526	100,0	2140	12848	12848	100,0
1950/51..	16183	2888	13295	11892	94,9	2270	13913	12445	96,9
1951/52..	17613	3519	14094	11784	94,1	2768	14845	12412	96,6
1952/53..	18493	3386	15107	12652	101,0	2779	15714	13161	102,4
1953/54..	19171	3595	15576	13034	104,1	2993	16178	13538	105,4
1954/55..	20204	3682	16522	13281	106,0	3040	17164	13797	107,4
1955/56..	21471	4175	17296	12985	103,7	3449	18022	13530	105,3
1956/57..	23231	4471	18760	13744	109,7	4060	19171	14045	109,3
1957/58..	24178	5359	18819	13667	109,1	4771	19407	14094	109,7
1958/59[1]) a	24957	6113	18844	13470	107,5	5435	19522	13954	108,6
b	24957	5463	19494	13934	111,2	4915	20042	14326	111,5
1959/60..	26196	5743	20453	14263	113,9	5255	20941	14603	113,7
1960/61[2]) a	28526	5404	23122	15708	125,4	5105	23421	15911	123,8
b	28526	4999	23527	15983	127,6	4840	23686	16091	125,2
1961/62[3])	31793	5579	26214	16836	134,4	5002	26791	17207	133,9

[1]) Værdien af udleveret bunden opsparing er udeladt i tilfældet a, men modregnet i skatten i b.
[2]) Værdien af udleveret stabiliseringslån er udeladt i tilfældet a, men modregnet i skatten i b.
[3]) Lønnen i 2. kvartal 1962 er skønnet.

på ca. 44 pct. fra 1950 til 1961. Til sammenligning kan anføres, at et prisindeks beregnet på grundlag af nationalindkomstens samlede private konsum i samme periode er steget med ca. 38 pct. Forskellen mellem de to indeks skyldes for en mindre del, at varige forbrugsgoder og personbiler, som er steget mindre end gennemsnittet, har den største vægt i konsumprisindekset. Størsteparten af forskellen må imidlertid forklares ved, at detailpristallet som et indeks med faste vægte overvurderer prisstigningen, fordi der ikke finder mængdetilpasning sted, samt ved tilfældige variationer i de to indeks. Alt i alt må detailpristallet således antages at vise lidt for stor stigning, hvilket medfører, at de beregnede realindkomstforøgelser snarest ligger i underkanten af de virkelige stigninger.

Der er ikke i tabellerne 4 og 5 anført tal for realindkomsten før krigen. I perioden 1938/39 til 1949/50 viser realindkomsten en stigning på 15–20 pct., hvis den disponible indkomst korrigeres med detailpristallet, men et fald på ca. 5 pct., når der deflateres med prisindeks for forbruget i nationalindkomsten. Da detailpristallet nok undervurderer prisstigningerne i krigsperioden, kan det antages, at realindkomsten i 1949/50 er på nogenlunde samme niveau som i 1938/39.

Af tabellerne 4 og 5 fremgår, at realindkomsten er faldende i 1950/51 og 1951/52 som følge af prisstigningerne under Koreakrigen. Derefter er realindkomsten gennemgående stigende, men der indtræffer dog et ganske kraftigt fald i 1955/56, ligesom arbejderen med hustruindkomst på grund af skattestigningerne har stagnerende eller faldende realindkomst i 1957/58 og 1958/59. Modregnes tilbagebetaling af bunden opsparing i skatterne viser alle fire familieeksempler dog i 1958/59 en tydelig stigning i realindkomsten. Efter 1958/59 forøges realindkomsten kraftigt.

Fra år til år er der i de fire familieeksempler en noget forskellig udvikling i reallønnen væsentligst som følge af ændringerne i skattereglerne. For perioden som helhed opvejer variationerne de enkelte år dog næsten hinanden, således at der i alle eksemplerne er en ret ensartet stigning i reallønnen fra 1949/50 til 1961/62 på 33–34 pct. Hvis indkomsten bliver deflateret med komsumprisindekset, er den tilsvarende stigning ca. 40 pct.

Til sammenligning med realindkomstberegningerne kan anføres, at det samlede private forbrug i perioden 1949 til 1961 er steget med ca. 45 pct. Samtidig er antallet af personer i arbejdsdygtig alder (15–64 årige) steget med godt 8 pct. og beskæftigelsesgraden er i 1961 noget højere end i 1949.

SAMSPILLET MELLEM LØN, SKATTER OG PRISER

For at anskueliggøre skatternes og prisstigningernes betydning for udviklingen i realindkomsten er i tabel 6 vist indeks for bevægelsen i lønindkomst, skatter og kontingenter, disponibel indkomst samt realindkomst for en faglært arbejder med hustruindkomst og 2 børn. Desuden er anført detailprisindekset, som er anvendt ved beregningen af realindkomsten.

Fra 1949/50 til 1961/62 betragtet under ét er skattestigningen lidt stærkere end lønstigningen, men der har været perioder ind imellem, hvor lønningerne er steget stærkere end indkomstskatterne, således især fra 1958/59 til 1961/62, hvor skatteposten endog går ned. Det fremgår af tabel 6, at stigningen i den disponible indkomst for størsteparten opvejes af prisstigninger. Den relative prisstabilitet efter 1957/58 bevirker dog, at de store stigninger i disponibel indkomst i 1959/60 og 1960/61 giver sig udslag i stærk stigning i realindkomsten. I 1961/62 er stigningen i den disponible indkomst så stærk, at realindkomsten fortsat øges kraftigt trods en ret stærk prisstigning.

Hvis det forudsættes, at hele den disponible indkomst anvendes til forbrug, er det muligt at beregne i hvilket omfang, den årlige lønstigning finder anvendelse til skattestigning samt udgiftsstigning som følge af prisforhøjelser. I tabel 7 er for en faglært arbejder med hustruindkomst og 2 børn vist ændringerne fra år til år i løn, disponibel indkomst og realindkomst samt anført, hvorledes forskellen mellem disse størrelser fremkommer som følge af automatiske skattestigninger, ændringer i skattereglerne samt be-

TABEL 6.

Detailprisindeks samt indeks for lønindkomst, skatter m.v., disponibel indkomst og realindkomst.
Faglært arbejder med hustruindkomst og 2 børn i København.

Indeks 1949/50 = 100 Skatteår	Detail-priser	Lønind-komst	Skatter og kontingenter	Disponibel indkomst	Real-indkomst
1949/50.....	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1950/51.....	111,8	108,0	106,1	108,3	96,9
1951/52.....	119,6	117,5	129,5	115,5	96,6
1952/53.....	119,4	123,4	129,9	122,3	102,4
1953/54.....	119,5	127,9	139,9	125,9	105,4
1954/55.....	124,4	134,8	142,1	133,6	107,4
1955/56.....	133,2	143,3	161,2	140,3	105,3
1956/57.....	136,5	155,0	189,7	149,2	109,3
1957/58.....	137,7	161,3	222,9	151,1	109,7
1958/59[1]) . .a	139,9	166,5	254,0	151,9	108,6
b	139.9	166,5	229,7	156,0	111,5
1959/60.....	143,4	174,8	245,6	163,0	113,7
1960/61[2]) . .a	147,2	190,3	238,6	182,3	123,8
b	147,2	190,3	226,2	184,4	125,2
1961/62[3])....	155,7	212,1	233,7	208,5	133,9

[1]) Værdien af udleveret bunden opsparing er udeladt i tilfældet a, men modregnet i skatten i b.
[2]) Værdien af udleveret stabiliseringslån er udeladt i tilfældet a, men modregnet i skatten i b.
[3]) Lønneni 2. kvartal 1962 er skønnet.

vægelser i prisniveauet. Når skatteændringerne ikke svarer til forskellen i tabel 3, skyldes det, at kommuneskatten er medtaget i tabel 7.

Lønstigningen varierer fra år til år, men er altid betydelig. Den automatiske skattestigning ved uændrede regler afbødes ofte i nogen grad af skattelempelser, men kun i de tre sidste år er nedsættelserne større end den automatiske stigning, således at skatten går ned. Den disponible indkomst stiger i alle år, men med undtagelse af 1952/53 opsluges en del af stigningen af prisforhøjelser. I årene 1950/51, 1955/56 og 1958/59 viser realindkomsten tydelig nedgang, eftersom prisstigningerne mere end opvejer stigningen i den disponible indkomst. De største forbedringer i realindkomsten indtræffer i 1952/53, 1956/57 samt i de tre sidste år. Især i 1960/61 og 1961/62 er stigningen i realindkomsten meget betydelig. For 1962/63 er det kun muligt at skønne. Der er udsigt til, at skatteforhøjelsen som følge af den uændrede forlængelse af udskrivningsloven og prisstigningerne på grund af oms-forlig og landbrugsforlig næsten vil standse stigningen i reallønnen.

Som det fremgår f. eks. af tabel 7, er den direkte skat et redskab, hvormed politikerne kan gribe ganske kraftigt ind i reallønsudviklingen. Beregninger af ligevægtsskatten for udvalgte år for en ufaglært arbejder i København tyder på, at skatteydere på dette lavere indkomstniveau under krigen og i efterkrigstiden har haft en lidt mindre skattestigning end den

TABEL 7.

Den årlige lønstigning fordelt på anvendelser.
Faglært arbejder med hustruindkomst og 2 børn i København.

Skatteår	Stigning eller fald (–) i					Stigning i forbrugsudgifter som følge af prisændringer kr.
	Løn kr.	Skater og kontingenter ved uændrede skatteregler kr.	Skatter som følge af skatteændringer kr.	Disponibel indkomst kr.	Realindkomst (gamle års priser) kr.	
49/50 til 50/51	1195	151	÷ 21	1065	÷ 403	1468
50/51 til 51/52	1430	274	224	932	÷ 37	969
51/52 til 52/53	880	612	÷601	869	896	÷ 27
52/53 til 53/54	678	353	÷139	464	450	14
53/54 til 54/55	1033	188	÷141	986	310	676
54/55 til 55/56	1267	342	67	858	÷332	1190
55/56 til 56/57	1760	709	÷ 98	1149	686	463
56/57 til 57/58	947	622	89	236	67	169
57/58 til 58/59[1]	779	664	0	115	÷ 193	308
58/59 til 59/60[1]	1239	338	÷518	1419	908	511
59/60 til 60/61[2]	2330	387	÷537	2480	1876	604
60/61 til 61/62[2][3]	3267	690	÷793	3370	1908	1462

[1]) I 1958/59 er værdien af udleveret bunden opsparing, i alt kr. 520, ikke modregnet i skatterne.
[2]) I 1960/61 er værdien af udleveret stabiliseringslån, i alt kr. 265, ikke modregnet i skatterne.
[3]) Lønnen i 2. kvartal 1962 er skønnet.

faglærte arbejder. Politikerne synes nu at gå ind for en indkomstpolitik, hvorved den almindelige stigning i løn og andre indkomster mindskes. Samtidig ønsker mange politikere imidlertid en udvikling, hvorved de lavest lønnedes relative velstand øges. Da lønstrukturen udviser en overordentlig stor stabilitet, frembyder indkomstskatten nok de bedste muligheder for en indkomstfordelingspolitik til gunst for folk med lave indkomster.

Skattelettelser for de laveste indkomster behøver ikke at begrænses af de nuværende statsskatters størrelse. Det er nok muligt i løbet af nogle år at erstatte statsskatterne med indkomsttilskud for forsørgere med skattepligtige indkomster under f. eks. 10.000 kr. Hvis et sådant tilskud bliver almindeligt anerkendt, som nu børnetilskuddene er det, giver det folketinget et ekstra redskab til at opretholde den sociale balance og rent praktisk vil det lette problemerne med skattens opkrævning, idet kommuneskatten i en del tilfælde vil kunne betales ud af statens indkomsttilskud. Nogle politikere ønsker fremover at omlægge en stadig større del af skatten fra indkomstskat til omsætningsafgifter. I så fald er en skattepolitik med indkomsttilskud til de laveste indtægter nok nødvendigt, blot for at skatteomlægningen ikke skal mindske den relative velstand for disse samfundsgrupper.

MAGTBALANCENS DILEMMA

ADOLPH RASTÉN

Cuba-krisen rystede verden, men bragte den forhåbentlig også mangen nyttig lære og erkendelse. Først og fremmest den erkendelse, at spørgsmålet om krig og fred og menneskehedens skæbne ikke afgøres af nok så mange militær-alliancer i øst eller vest, men ene og alene af to mænd – De forenede Staters præsident og Sovjetunionens ministerpræsident og partifører.

Cuba-krisen viste os, at der i en akut storpolitisk krisesituation ikke er megen tid for nogen af disse to mænd til at rådføre sig med deres allierede, inden de træffer deres afgørelser. Cuba-krisens egentlige løsning afgjordes hen over hovedet på NATO, Rio-pagten, Warszawapagten og stridens formelle genstand, Fidel Castro, samt i virkeligheden også hen over hovedet på det, som skulle være verdens højeste sikkerhedsorgan, De forenede Nationer, selv om FN blev koblet ind på krisens afvikling.

Det var alene Kennedy og Khrustjev, der i nattetimerne mellem lørdag den 27. og søndag den 28. oktober sad til doms over os alle, hver ud fra instinktet og følelsen af, hvad der var rigtigt.

Kennedy følte det rigtigt at gå til den yderste grænse for at gennemtvinge nedlæggelsen af de sovjetrussiske raketbaser på Cuba. I denne følelse var han efter det, vi i øjeblikket véd, parat til at bombardere disse raketbaser og beordre amerikansk invasion på Cuba, fordi han anså baserne for at være en utilladelig sovjetisk forandring af militærbalancen mellem øst og vest og en direkte trusel mod det nord- og sydamerikanske fastland.

Hermed var Kennedy øjensynlig villig til at tage den største risiko i De forenede Staters hisorie – en langt større risiko end den, præsident Truman tog, da han i juli 1950 besluttede at sætte amerikanske tropper ind i Sydkorea for at tvinge de kinesiske styrker tilbage til Nordkorea. Kennedys beslutning rummede en større fare end faren for en »stedfortræderkrig«. Den rummede faren for en militær konflikt med hovedpartneren i den kolde krig.

Her overfor var Khrustjevs beslutning den at bøje sig for Kennedys krav om demontering og tilbagetrækning af de sovjetiske raketbaser på Cuba. Han var ikke parat til at tage en krig for disse basers skyld. Han var med stationeringen af raketbaser på Cuba gået så langt som ingen anden

russisk zar, kronet eller rød, i en politisk og potentiel militær udfordring mod en anden stormagt.

Det er trods alt muligt, at Kennedy bluffede. Khrustjev må have følt, at det var mere end bluff. Han viste, at Sovjetunionen i sin magtpolitik er rede til at tage en meget stor risiko, men ikke parat til at tage risikoen for en direkte krig – i hvert fald ikke, når krigens objekt er et satellit-land uden for Sovjetunionens egentlige magt- og interessesfære.

Hvem af dem er nu den største statsmand? Flere motiver var medvirkende til Kennedys beslutning om at gå lige til randen af afgrunden. Det bærende motiv har efter alt at dømme været hans følelse af, at det var nødvendigt for ham selv og for USA at manifestere, at der er en grænse for, hvad amerikanerne vil tolerere af sovjetiske udfordringer, og at denne grænse var nået efter det sovjetiske raket-fodfæste på Cuba.

Der er desuden unægtelig det rent valgpolitiske motiv og spørgsmålet om præsidentens egen moralsk-politiske position over for den mere eller mindre rabiate stemning, som krævede, at han skulle »gøre noget« i Cuba-krisen.

Og der er det vidtrækkende moralsk-politiske motiv, som fremgår af De forenede Staters rolle som fører for den vestlige alliance. Kennedy måtte eller fandt at måtte statuere, at hans ord om at ville forsvare den vestlige verden mod østlige trusler står til troende.

Men hvis ros og dadel skal fordeles objektivt, må vi her tilføje, at Khrustjev i dette kritiske øjeblik erkendte spillets regler, erkendte at situationen var på bristepunktet og ikke kunne bære mere, erkendte, at han måtte tage det prestigenederlag, som tilbagetrækningen af de sovjetrussiske raketbaser på Cuba umiddelbart ville indebære for ham.

I den efterfølgende propagandistiske udnyttelse af stemninger og følelser vil man i øst og vest nok skændes bravt om, hvem af de to mænd der i farens stund var »den største« – Kennedy, som syntes villig til at tage det afgørende skridt over randen til afgrunden (eller det, som i tilfælde af en atomkrig kunne være blevet afgrunden) – eller Khrustjev, som for at undgå krigen veg udenom og opgav en fremskudt politisk og militær position.

Men selv om faren drev over og verden kunne ånde lettet op, aktualiserede Cuba-krisen i den mest håndgribelige form en række livsvigtige problemer i forbindelse med værdien og pålideligheden af den såkaldte terrorbalance. Frem for alt viste den, at de små lande er brikker i magtspillet mellem de store, og at selv en relativ atom-magt som England i en situation, i hvilken Amerika beslutter at handle på egne og – som Kennedy erklærede – den vestlige verdens vegne, ikke er sikker på at kunne udøve nogen medbestemmende indflydelse på stormagtens beslutninger og handlinger.

Cuba-krisen rejser med andre ord på en ny og akut baggrund hele det

store problem om NATO-alliancens indre struktur og dermed spørgsmålet om den politiske og militære strategi, som i så lang tid har været til debat i Vesteuropa og De forenede Stater. Cuba-krisen aktualiserer på hidtil ukendt måde det så hedt diskuterede spørgsmål om Vesteuropas politiske og strategiske interesser over for de to store atommagter. Den åbner i videste forstand det vældige dilemma omkring atomvåbnets udbredelse til andre end de to nuværende atom-giganter og England.

FRANKRIGS ATOMKRAV

Uenigheden om atomvåbnets udbredelse og dets anvendelse i krigstilfælde har jo længe præget forholdet mellem Atlantpagtens store lande. Konflikten blev aktuel allerede i efteråret 1958, da Frankrigs præsident, general Charles de Gaulle fremsatte sit krav om en revision af NATO-kommandoens militære og politiske organisation. Divergensen skærpedes, da Frankrig året efter prøvesprængte sin første atombombe i Sahara og de Gaulle proklamerede sin beslutning om at gøre Frankrig til en selvstændig og uafhængig atommagt. Senere fulgte diskussionen om at gøre NATO til en atommagt med »femten fingre på aftrækkeren«, et forslag, som strandede på Kennedys modstand.

Det er den amerikanske modstand mod atomvåbnets udbredelse til de vesteuropæiske forbundsfæller, som er baggrunden for den årelange krise mellem USA og de store NATO-stater på kontinentet. Det er også den, der må anses for at være den egentlige baggrund for, at NATO's øverstkommanderende, general Laurids Norstad trådte tilbage fra sin post og afløstes af den amerikanske stabschef, general Lemnitzer. (Som følge af NATO-beredskabet under Cuba-krisen udsattes Norstads afgang til 1. januar 1963). Til ny stabschef i Pentagon udnævnte Kennedy sin nærmeste militære rådgiver, general Maxwell Taylor, og i denne begivenhedskæde havde man årsagen til den krisestemning, som i efteråret 1962 opstod mellem Washington på den ene side og Paris og Bonn på den anden, og til den yderligere politiske og militære tilnærmelse mellem Frankrig og Vesttyskland, som fik sit udtryk under præsident de Gaulles officielle statsbesøg i forbundsrepublikken i september.

Navnlig har den vesttyske regering gennem forsvarsminister Franz Josef Strauss og ledende kristelig-demokratiske politikere engageret sig i en kraftig kritik mod De forenede Staters »nye atomstrategi«, og selv om general Taylor og amerikanske talsmænd straks forsøgte at berolige Bonn – og også Paris –, kunne dette ikke hindre, at NATO endnu stærkere prægedes af tillidskrise på spørgsmålet om atomvåbnenes og raketternes fordeling og placering og på spørgsmålet om bestemmelsesretten over dem og over deres anvendelse i krigstilfælde.

Når man nu diskuterer præsident Kennedys egenrådighed i Cuba-krisen, en egenrådighed, der stillede NATO-partnerne over for fuldbyrdede kendsgerninger i beslutningen om at etablere blokade over for Cuba og gå næsten til afgrundens rand på kravet om de russiske raketbasers fjernelse – så har denne egenrådighed unægtelig et berømt-berygtet fortilfælde i Englands og Frankrigs Suez-aktion i efteråret 1956.

Suez-krigen indtraf samtidig med revolutionen i Ungarn. Den ungarske frihedskamp og Sovjetunionens indgreb gav Washington den bedst tænkelige mulighed til at gøre alvor af Dulles-proklamationerne om at »inddæmme« kommunismen, »trænge den tilbage« og »befri« de østlige satellitlande fra det kommunistiske åg. I stedet oplevede vi den mest eklatante omvæltning af disse begreber. Ikke kun afholdt USA sig fra at gribe ind i Ungarn – amerikanerne forenede sig også med russerne i FN's sikkerhedsråd om at fordømme den engelsk-fransk-israelske aktion og forholdt sig tavse til den sovjetiske trusel om raketgengældelse mod London, hvis englænderne ikke straks afblæste Sinai-felttoget.

Det var de to store atommagter, som i fællesskab nedlagde deres veto mod andre landes politiske og militære egenrådighed og samtidig anerkendte hinandens interessesfærer. Senere har vi også oplevet den franske egenrådighed i Algier, udtrykt derigennem, at Frankrig nægtede at bøje sig for De forenede Nationers Algier-resolutioner og boykottede FN såvel i Algier- som i Congo-spørgsmålet.

Suez-krisen og de to atommagters indgreb over for Frankrig og England har sikkert været den begivenhed, som fik general de Gaulle til at omvurdere sit lands situation i forholdet til USA og NATO. Da generalen efter sin magtovertagelse i 1958 rejste kravet om en ændring af NATO's politiske og militære topledelse, skete det med den motivering, at Atlantpagten efter ti års forløb behøvede en revision, som svarede til de nye omstændigheders krav. Med nye omstændigheder mente de Gaulle først og fremmest, at Frankrig nu fandt tiden inde til at indtage en ledende plads i NATO-kommandoen på linje med De forenede Stater og Storbritannien. Det var de Gaulles ambitioner om Frankrigs politiske storhed og dets placering som Vesteuropas førende militærmagt, som her kom til udtryk.

Generalens opfattelse er i brede træk den, at amerikanerne ikke for tid og evighed vil beholde deres tropper i Vesteuropa, men at man må regne med, at de før eller senere trækker sig tilbage herfra. Desuden – og navnlig – kan man efter de Gaulles mening heller ikke stole på, at USA under alle omstændigheder vil sætte sine atomvåben ind mod en østlig angriber i tilfælde af, at denne går løs på Vesteuropa eller på et enkelt vesteuropæisk land. For det første gælder den bestemmelse, at det er den amerikanske kongres, som afgør, om et østligt angreb på et enkelt eller flere NATO-lande er et angreb på hele NATO, hvilket vil sige, at de fjorten øvrige

NATO-landes resolvering om, at et sådant angreb udløser den amerikanske bistands-forpligtelse, kan omstødes af kongressen og i hvert fald ikke binder denne.

Cuba-krisen har vist, at den omvendte mulighed også eksisterer: at USA's præsident (uden nødvendigvis at indhente tilslutning fra kongressen) af hensyn til livsvigtige amerikanske interesser kan beslutte at sætte handlinger i skred, som involverer spørgsmålet om liv og død for NATO-partnerne, skønt disse lande ikke på forhånd er rådspurgt.

For det andet må man efter general de Gaulles opfattelse forudse, at den tænkte østlige fjende ikke angriber USA direkte, og at USA følgelig også vil undlade at angribe fjenden med atomvåben – at den tænkte fjende med andre ord vil kunne angribe og eventuelt erobre et enkelt eller flere vesteuropæiske lande uden at behøve at frygte amerikansk atom-gengældelse.

Ud fra disse motiver må Frankrig, stadig ifølge de Gaulle, have sit eget afskrækkelses-atomvåben, som det kan sætte ind, når det gælder landets eget nationale forsvar, og det er da denne opfattelse, de Gaulle nu er ved at føre ud i livet gennem opbygningen af et fransk atomvåben. Han gør det på trods af amerikanernes hidtidige modstand og på trods af store betænkeligheder i andre NATO-lande. Hans holdning er snarere blevet styrket af denne modstand.

Nu er det ikke general de Gaulle, som opfandt projektet om en force de frappe. Det gjorde hans forgængere, men det var de Gaulle, som tog den »franske« konsekvens af verdens opdeling i to atom-magtblokke og også mest konsekvent er gået ind for de øvrige NATO-landes politiske medkontrol over big brothers strategi. Når han har mødt afvisning hos alle andre medlemsstater end netop Vesttyskland skyldes det, at Frankrigs krav om større politisk medbestemmelse over alliancens ledelse var forbundet med kravet om en spredning af atomvåbnet.

USA'S ATOM-MONOPOL

Da general de Gaulle første gang formulerede sine ønsker, gik de ud på oprettelse af et tremagts-direktorium for NATO bestående af USA, Frankrig og England. Disse tre lande skulle påtage sig lederrollen inden for tre specielle NATO-regioner – til den franske region skulle høre Vesttyskland, Middelhavet og Nordfrankrig. Gennem dette tremagts-direktorium ville Frankrig få indflydelse på De forenede Staters politiske og militære planlægning. For at give sine ord eftertryk forlangte Frankrig at få medbestemmelsesret over såvel placeringen som den eventuelle anvendelse af de amerikanske atomvåben, som var stationeret på fransk område, altså også over de enheder af USA's strategiske luftflåde, som udgør en del af det amerikanske »NATO-sværd«.

De Gaulle ville altså have, at amerikanerne skulle udlevere reservenøglen til de bomber og raketter, som i givet fald skulle sættes ind imod en angriber fra Frankrig. Washington sagde nej – hvorefter de Gaulle opsagde de amerikanske bombeflyveres og raketters stationering på fransk territorium. De blev forflyttet til baser i England, ikke uden protest fra engelske kredse, som hele tiden har ment, at anbringelsen af amerikanske raketstøttepunkter på engelsk jord øger faren for sovjetrussiske gengældelsesangreb mod England.

Samtidig med denne opsigelse af den fransk-amerikanske stationeringsaftale trak de Gaulle også sine flåde- og luftstyrker ud af den atlantiske fælleskommando, og siden i fjor er Frankrig i gang med intensiveringen af sin force de frappe, sit eget atom-afskrækkelsesvåben, som skal gøre det muligt for Frankrig at være uafhængig af De forenede Stater og på længere sigt sætte det i stand til at være en tredje atommagt mellem USA-England på den ene side og Sovjetunionen på den anden.

Men Frankrig har svært ved at nå dette mål ved egen hjælp. Dels kræver det uhyre summer, som i høj grad vil belaste samfundets økonomi, og dels forudsætter det teknologisk og videnskabelig assistance fra en større og mere erfaren atommagt, hvilket vil sige Amerika eller England. Og hverken amerikanerne eller englænderne har indtil nu villet røre en finger for at komme de Gaulle til hjælp med det franske atomvåben-projekt – amerikanerne ikke, fordi Kennedy modsætter sig spredningen af atomvåbnet og selv i bedste fald ville få meget svært ved at opnå Kongressens tilslutning til ændring af den amerikanske atomlovgivning – englænderne ikke, fordi de i bedste fald er bundet af den amerikanske atomlovgivning til ikke at udlevere hemmelighederne til andre stater.

Det er selvsagt et irritationsmoment i franske regeringskredse, at det tilsyneladende ikke anses for at være så forkert og farligt, at englænderne har opbygget deres eget strategiske atom-afskrækkelsesvåben. Hvad der er rimeligt for England kan vel ikke være ubilligt for franskmændene.

Svaret herpå er et dobbelt. For det første var Storbritanniens videnskabsmænd og teknologer jo medvirkende til fremstillingen af den amerikanske atombombe under den anden verdenskrig, hvorved England fik en slags moralsk førsteret til de amerikanske atomhemmeligheder. Men desuden har England koordineret sit atomvåben med det amerikanske og stillet sig under NATO-USA's strategiske kommando. Det gør ikke krav på at føre sin egen militære strategi og har ikke krævet udlevering af »reservenøglen« til de amerikanske atomraketter, som er stationeret på engelsk jord.

Endelig er England nu i færd med at ændre sit forsvarsprogram, idet den nye britiske militærpolitik går ud på at afvikle de på engelsk område stationerede amerikanske raketter, som er blevet forældede, og begrænse Englands eget robotvåben til flyvevåbnet. Tendensen i England går mere

og mere i retning af at støtte sig til det amerikanske atomvåben, hvilket først og fremmest skyldes, at man er blevet klar over de enorme økonomiske byrder, der er forbundet med at være en atommagt. Samtidig er der sket en ændring af den strategiske tænkning i England. Det er uoverkommeligt for englænderne at optræde som militær stormagt over alt i verden. England står over for at måtte give nogle af sine »interessesfærer«, i hvert fald nogle af sine mest udsatte militære forpligtelser fra sig til det større og rigere Amerika og i stedet koncentrere sig om de geografisk mere nærliggende opgaver i Europa, hvilket frem for alt vil sige Vesttyskland.

Det er muligt og endda ikke ganske usandsynligt, at englænderne selv ikke ville have noget imod at dele deres atom-hemmeligheder med Frankrig. Dette spørgsmål har i den seneste tid været genstand for visse formodninger og diskussioner i England og på kontinentet i forbindelse med hele problemet om Storbritanniens forhold til det europæiske fællesmarked og i særdeleshed skismaet om Frankrigs afvisende holdning til britisk medlemsskab af både den nuværende økonomiske og senere eventuelle politiske union. Og under visse bestemte forudsætninger er det måske også muligt, at præsident Kennedy kunne tænke sig at give efter og (med Kongressens billigelse) tillade England at delagtiggøre Frankrig i atomhemmelighedernes lyksalighed. Disse forudsætninger vil vi komme ind på senere i denne artikel. Lad os foreløbig opholde os ved situationen indtil nu.

TERROR-BALANCEN

I Eisenhowers og Dulles' periode beherskedes De forenede Staters militære strategi af teorien om den totale og uindskrænkede atom-gengældelse mod et hvilket som helst angreb på den vestlige verden. I tillid til først det amerikanske atom- og brintbombe-monopol og senere, efter Sovjetunionens udligning på dette område, også i tilliden til den derved opståede terror-balance gjorde amerikanerne gældende, at selv et lokalt angreb på et enkelt land, som USA havde forpligtet sig til at hjælpe, ville blive besvaret med den amerikanske atom-gengældelses fulde styrke. I truslen herom lå selve afskrækkelsen.

Denne teori markeredes så meget mere, som det efter den daværende amerikanske opfattelse var Sovjetunionen, der fra at være våbenteknisk underlegent nu havde indhentet det amerikanske forspring i henseende til mellem- og langdistance-raketter (en opfattelse, som senere er revideret) og derudover havde en større overlegenhed i konventionelle våben.

Man opererede længe med advarselsråbet om »the missil-gap«, den store kløft i raketvåbnet, og satsede på beslutningen om og evnen til at komme foran igen. Hele strategien blev lagt an på atom-gengældelsen. Den fulde og uindskrænkede atom-gengældelse skulle udløses, selv om mod-

parten »nøjedes« med at angribe med konventionelle våben eller med de mindre, de såkaldte taktiske atomvåben (hvorved det efterhånden står klart, at selv en »taktisk« atombombe i dag har en sprængkraft på størrelse med Hiroshima-bomben i august 1945). Man kredsede sig mere og mere ind i atombombe-tænkningen og gav afkald på at arbejde med teorien om »den konventionelle krig«. Et geværskud tværs over zonegrænsen i Tyskland skulle med andre ord være nok til at udløse den totale atom-gengældelse.

Allerede i Eisenhowers og Dulles' sidste tid begyndte dog en vis strategisk omtænkning at gøre sig gældende blandt politikere og militære fagfolk i Washington. Denne gruppe af strategiske tænkere indså, at den ubetingede gengældelses-teori rummede en voksende fare – også for Ameriika selv. Hvis en modstander »nøjedes« med at starte en lokal krig med konventionelle våben, og hvis Amerika besluttede straks at sætte den fulde atom-gengældelse ind, da måtte resultatet blive, at modstanderen udløste sine atomraketter over det amerikanske fastland. Med teorien om den automatiske terror-gengældelse udelukkede amerikanerne en mulighed for at begrænse en lokal, konventionel krig, en mulighed for at undgå den store atomkrig, som ville rive alt og alle med sig i ødelæggelsens totalitet. Der måtte findes udveje for at hindre, at »en hvilken som helst krig« straks udviklede sig til en atom-verdenskrig.

Den daværende amerikanske stabschef, general Maxwell Taylor var en af de strateger, som gik ind for en sådan omtænkning og modsatte sig Eisenhowers stramme og usmidige teori om at sætte »alt« ind imod det første konventionelle geværskud. Men han kunne ingen vegne komme over for den toneangivende politiske og militære tænkning i Pentagon, og som protest nedlagde han i 1959 sit embede som stabschef og offentliggjorde sin nu berømte bog om »The uncertain trumpet« – den bog, som kan siges at være blevet ledetråden for den senere indtrufne omtænkning og specielt for Kennedys egen strategiske idé og planlægning.

Men inden Eisenhowers embedsperiode var omme, havde han nået at sætte liv i diskussionen om atom-ansvarets fordeling. Som svar på de Gaulles krav om fransk medbestemmelsesret over de amerikanske atomvåben lancerede Eisenhower gennem daværende udenrigsminister Herter den nu i to år diskuterede plan om at gøre NATO til en »selvstændig atommagt«.

Det er aldrig rigtigt blevet klart, hvor selvstændig Eisenhower i grunden tænkte sig, at NATO skulle være som atommagt. Planen var i virkeligheden et modtræk mod de Gaulles projekt om at skabe en selvstændig fransk atomstyrke – og mod risikoen for, at også Vesttyskland ville komme og forlange medbestemmelsesret over det amerikanske atommonopol. Eisenhower forestillede sig vel, at ideen om »Nato som fjerde atommagt« (ved siden af USA, Sovjetunionen og England) ville gøre de Gaulle så for-

nøjet og opstemt, at han frafaldt sine krav og nøjedes med at være den ene af »de femten fingre på aftrækkeren«.

Herter-planen havde sine indlysende svagheder og vanskeligheder og farer. Rent bortset fra, at Eisenhower burde have kendt de Gaulle bedre, har han aldrig selv kunnet forklare, hvorledes man ville være i stand til at skabe en passende sikkerhed for, at de femten fingre blev koordineret så solidt, at der ikke var risiko for, at én af dem kom til at trykke på aftrækkeren på et forkert sted og et forkert tidspunkt. Det var under alle omstændigheder for lidt for general de Gaulle – mens til gengæld Vesttyskland øjeblikkeligt greb Eisenhowers idé og begejstret gik ind for chancen til at blive en af de femten fingre.

Thi i mellemtiden var der ikke kun kommet skred i den vesttyske oprustning, men også, som det måtte ventes, i Bonn-regeringens politiske og militære selvbevidsthed. Mens man i Bonn til at begynde med havde stillet sig skeptisk til general de Gaulle og køligt til hans franske atom-politik, var der nu en tilnærmelse i gang mellem Adenauer og de Gaulle, og i kraft af Herter-planen kunne forsvarsminister Strauss ventilere sit indtil da dulgte ønske om direkte vesttysk medbestemmelsesret over det amerikanske atomvåben og kravet om udrustning af forbundsværnet med taktiske atomvåben og mellemdistance-raketter.

Under den interne vesttyske debat om landets udstyrelse med kernevåben erklærede Adenauer og Strauss flere gange, at vesttysk medbestemmelsesret over atomvåbnet simpelthen var »et kriterium« på forbundsrepublikkens suverænitet.

DEN STRATEGISKE OMTÆNKNING

Dette »kriterium« håbede man at kunne få opfyldt ved realiseringen af Herter-planen, og skuffelsen i Bonn var stor, da John F. Kennedy som noget af det første efter sin embedsovertagelse sagde nej til ideen om »NATO som atommagt«. Ganske vist har Kennedy senere – på NATO-mødet i Athen i foråret 1962 – følt sig forpligtet af Eisenhowers tilbud om overdragelse af et antal polaris-u-både til NATO, men denne gestus har en mere symbolsk betydning, efter som betingelsen er den ufravigelige, at disse u-både med mellem- og langdistance-raketter skal stå under amerikansk overkommando og altså ikke kan operere på egen hånd.

Cuba-krisen turde – eller burde – have sønderslået enhver vesttysk forhåbning om at komme i besiddelse af nogen som helst direkte kontrol over de i forbundsrepublikken stationerede atomvåben – for ikke at tale om de forhåbninger, forsvarsministeriet og de øverste generaler har næret om udrustning af landets egne stridskræfter med raket- og atomvåben. Cuba-krisen dokumenterede den absolutte rigtighed i præsident Kennedys modstand mod spredningen af kernevåben til de allierede og specielt til en allieret

som Vesttyskland, som med sine krav over for Østtyskland og sine forestillinger om genvindelse af de tabte øst-områder har et politisk og geografisk mellemværende, der berettiger til den største tvivl om, at det kan være tjenligt for freden at gøre Vesttyskland til en direkte eller indirekte atommagt.

Allerede inden sin tiltræden som præsident havde Kennedy gjort sig overvejelser om, at der må være flere militære muligheder end at besvare et hvilket som helst fjendtligt angreb med den fulde atom-gengældelse. Den direkte konfrontation med Sovjetunionen under Cuba-krisen er én sag – spredningen af atomvåbnet og andre landes delagtiggørelse i det øverste atomansvar er en ganske anden sag. Det bevistes atter under Cuba-krisen, at Kennedy betragter sig som den højeste ansvarlige for hele den vestlige verdens politiske og strategiske førelse, og der er ingen tvivl om, at den prestigesejr, han vandt ved sin iskolde, beslutsomme holdning over for Khrustjev i slutningen af oktober, vil være medvirkende til endnu dyberegående overvejelser i retning af at finde udveje for etableringen af et højere og sikrere »dørtrin« mellem konventionel krig og atomkrig. Thi netop Cuba-krisen med dens risiko for en atomkrig viste den for hele verden livsvigtige nødvendighed af, at der i de første stadier af skridtet ud over afgrunden skal kunne gøres holdt, skal kunne skabes en pause mellem de konventionelle gevær- eller kanonskud og den uigenkaldelige atombombe.

Den meget diskuterede »nye« amerikanske strategi eller »pause-teori« går med andre ord ud på, at en tænkt træfning med konventionelle våben i første omgang må kunne mødes med tilsvarende våben. Straks at sætte hele atom-gengældelsens maskineri ind mod modstanderen vil hindre en mulighed for at begrænse krigen, vil nedkalde atomkatastrofens fulde styrke.

Det er her, Kennedys militære rådgiver, general Taylor kommer ind i billedet med de teorier, han har udviklet i »The uncertain trumpet«. Med den nuværende terrorbalance mellem USA og Sovjetunionen er en total atomkrig efter Taylors mening usandsynlig (omend Cuba-krisen viste, at den slet ikke er så usandsynlig endda).

Sandsynligheden taler efter Taylors opfattelse snarere for, at en tænkt angriber vil prøve sig frem med begrænsede militære aktioner, mens atom- og raketvåbnet skal udgøre den psykologiske og strategiske trussel, der skal få modstanderen til at vige alene ved bevidstheden om, at hvis han ikke viger, så kommer atomkrigen. Følgelig må USA og NATO-landene foruden at være »overforsikrede« gennem det amerikanske kernevåben gøre sig endnu stærkere på de konventionelle våbens områder – og det er for øvrigt Taylors ret overraskende mening, at Sovjetunionen og østblok-staterne ingenlunde er så stærke i konventionelle våben, som man almindeligvis har troet, og at NATO-landene vil være i stand til at imødegå og opholde et konventionelt angreb med konventionelle midler.

Af disse grunde er det efter Taylors opfattelse forkert at lægge vægten ene og alene på atom-strategien – vestmagterne må operere med en blandet, en smidig strategi, og for at kunne gøre dette må de europæiske NATO-lande forhøje deres konventionelle styrker. Det har i denne forbindelse været oplyst, at amerikanerne har anmodet Vesttyskland om at øge sine styrker med 50 pct. Forbundsværnets krigsmæssige styrke er stipuleret til tolv divisioner med 500.000 mand, hvoraf de 380.000 er på benene. Det amerikanske krav skal gå ud på en forhøjelse til 750.000, men dette tal er endnu ikke blevet officielt bekræftet. Kun véd man, at præsident Kennedy i begyndelsen af oktober i et memorandum til forbundskansler Adenauer understregede det amerikanske ønske om et større vesttysk bidrag til de konventionelle NATO-styrker, og når man har fulgt den amerikanske modvilje mod at give vesttyskerne raket- og atomvåben, ser teorien for Vesttysklands vedkommende i sin håndgribelige form således ud:

Det skal forhindres, at et atom-medbestemmende eller raket-udrustet Vesttyskland kan nedkalde en atomkrig ved zonegrænsen i tilfælde af et østligt angreb med konventionelle våben. Følgelig har amerikanerne også modsat sig at stationere raketvåben længst muligt fremme ved den vesttyske zonegrænse. Men det skal på den anden side heller ikke være sådan, at en østlig angriber kan være sikker på, at han slipper for atom-gengældelse. Begge strategiske muligheder eller rettere, alle muligheder må indkalkuleres og alle muligheder kunne imødegås, og dette lader sig kun gøre, dersom de konventionelle våben øges og forbedres og sidestilles med atomvåbnet i den militære planlægning.

General Taylor har gjort det klart, at der må gå en grænse mellem krigstilfælde, som udløser den amerikanske atomgengældelse, og som ikke nødvendigvis behøver at gøre det. Ifølge »The uncertain Trumpet« er der følgende to ganske evidente tilfælde, som vil udløse den fulde amerikanske atom-gengældelse: et direkte sovjetrussisk atom-angreb på det amerikanske fastland – og opdagelsen af uigendrivelige beviser for, at et sådant angreb er umiddelbart forestående.

Ud over disse to »klare tilfælde« er der ifølge Taylor et tredje, *muligt* tilfælde: et *stort* angreb på Vesteuropa, idet Sovjetunionens erobring af det vesteuropæiske kontinent til syvende og sidst også truer den amerikanske eksistens.

Det er denne Taylor'ske teori, som har fremkaldt de voldsomme reaktioner fra vesttysk side, thi i Bonn havde forsvarsminister Strauss netop fortolket den tidligere »totale afskrækkelses-strategi« med følgende vending: »Et geværskud ved Elben (zonegrænsen) vil udløse ekkoet af en brintbombe«. Taylors indskrænkning af gengældelsens totalitet til krige, der direkte rammer eller truer De forenede Stater, går jo åbenlyst imod den Strauss'ske teori, som fordrer amerikanske brintbomber sat ind mod selv et

lokalt, konventionelt angreb ved zonegrænsen. Den amerikanske forsvarsminister MacNamara udtrykte i sin kendte tale i august sagen på den måde, at »atommagter med begrænset kapacitet, som opererer uafhængigt (af Natoalliancen og USA), er farlige, koster mange penge, forældes hurtigt og har kun ringe værdi som afskrækkelsesmagt«. Disse ord havde adresse til general de Gaulle, men selvsagt også til enhver vesttysk aspiration om at blive »en indirekte atommagt« ved den eventuelle oprettelse at et såkaldt selvstændigt vesteuropæisk atomvåben.

Over for den vesttyske misfornøjelse med amerikanernes strategiske omtænkning fremsatte general Taylor i senatskomitéen før sin udnævnelse til stabschef en beroligende udtalelse, hvori det hed: »Jeg er tilhænger af et magtfuldt strategisk atomvåben og taktiske atomvåben til understøttelse af landoperationer. For imidlertid at kunne have valgets bevægelighed, når tidspunktet for afgørelsen er inde, kræver Europas forsvar et rigeligt forråd af atomvåben af mange typer sammen med stærke, moderniserede konventionelle stridskræfter. Hvis det kommer til et angreb på Europa, må vi kunne gøre brug af alle de våben og midler, som er nødvendige til at afværge det. Som følge af mangelen på tilstrækkelige konventionelle stridskræfter ville vi ved et massivt angreb i dag være tvunget til at tage atomvåben i anvendelse på et tidligt tidspunkt«.

Meningen bag de beroligende ord var dog klar nok. Det gælder ifølge Taylor om at øge de konventionelle stridskræfter, så at man ikke tvinges til at tage atomvåbnet i anvendelse »på et tidligt tidspunkt«. Over for senatet sagde Taylor, at tanken om »massiv gengældelse« som trussel og som svar på et angreb ikke er principielt forkert, men at han foretrækker teorien om den flexible gengældelse, som i værste fald inkluderer den massive gengældelse, men i de første stadier anvender mindre drastiske midler.

General Taylor kom ved denne lejlighed også ind på sit skisma med præsident Eisenhower og udenrigsminister Dulles. Når han var kommet i modsætning til Dulles og sluttelig tog sin afsked som stabschef skyldtes det, at der »i Eisenhower-administrationens mentalitet ikke havde været mulighed for andre militære aktioner over for eventuelle angreb end den massive gengældelse«. Men i øvrigt oplyste Taylor, at også John Foster Dulles i den sidste del af sin embedstid før han døde havde opgivet sin tidligere teori om den totale atom-gengældelse. Dulles havde flere gange over for den amerikanske generalstab erklæret, at »gengældelsen« skulle foretages med »lokale midler«.

»DET EUROPÆISKE ATOMVÅBEN«

Over for general de Gaulles logik kunne den amerikanske omtænkning kun virke som en slags bekræftelse på formodningen om, at De forenede

Stater ikke under alle omstændigheder ville betragte et østligt angreb på Vesteuropa af størrelsesgraden »mindre stort« som et krigstilfælde, der ville udløse den fulde gengældelse – med andre ord som en bekræftelse på rigtigheden af Frankrigs bestræbelser på at skabe et selvstændigt og uafhængigt atom-afskrækkelsesvåben.

Også i toneangivende militærkredse i Vesttyskland styrkedes mistanken om, at amerikanerne kunne formodes at ville »svigte Europa« i tilfælde, som ikke direkte berørte De forenede Staters egen sikkerhed. Præsident Kennedy så sig foranlediget til i en energisk tale endnu en gang at advare Frankrig mod at slå ind på en atom-politik, som undsagde det atlantiske partnerskab, og erklærede samtidig, at USA selvsagt agtede at forblive i Europa, så længe europæerne selv ønskede det, men også måtte forudsætte et loyalt samarbejde fra europæernes side. Det var i denne tale, Kennedy for første gang kom ind på muligheden af en atom-koordinering mellem USA og en europæisk atommagt – forudsat at europæerne (hvormed han selvsagt i første række mente Frankrig) anerkendte den gensidige afhængighed, interdependence, og stillede deres kræfter under et højere, fælles førerskab.

Hvad Kennedy her har taget sigte på, er den meget omtalte politiske og militærpolitiske Europa-union som overbygningen på det europæiske fællesmarked under Englands medvirken. Europa-unionen er indtil nu kun kendt gennem de omrids, som fremgår af Fouchét-planen, men dens hensigt synes at være tydelig nok. Da general de Gaulle og regeringscheferne for de øvrige fællesmarkeds-lande i juli 1961 mødtes i Bonn og besluttede at udarbejde grundlaget for »en politisk union«, overdroges det en komité med den franske København-ambassadør Christian Fouchét som formand at fremkomme med udkastet til en sådan statutmæssig aftale. Udkastet forudser oprettelsen af en union til koordinering af de seks landes udenrigs- og forsvarspolitik samt kulturpolitik gennem skabelsen af et organisationsapparat, i hvilket de seks landes regeringschefer og udenrigs- og forsvarsministre (i denne rangfølge) skal danne den europæiske overledelse. Fra hollandsk og belgisk, men også italiensk og senere vesttysk side er der rejst indvendinger mod unions-forslagets grundtanke, som jo bygger på general de Gaulles idé om et »fædrelandenes Europa«, det vil sige en Europaunion uden overnational ledelse, men med bibeholdelse af de enkelte staters suverænitet.

Suveræniteten skal først og fremmest gælde de udenrigs- og forsvarspolitiske områder, hvilket betyder, at Frankrig i kraft af sit atomvåben ville få en dominerende stilling inden for unionen og gennem sin udenrigs- og militærpolitik kunne påvirke de andre landes politik og beslutninger, men ikke selv behøvede at indordne sig under partnerlandenes interesser. Der er senere fremkommet forskellige modforslag fra Holland og Belgien, og i april 1962 – da spørgsmålet om Englands indtræden i fællesmarkedet

nåede frem til de første afgørende stadier under Bruxelles-forhandlingerne – fik den belgiske og den hollandske udenrigsminister forpurret en beslutning om den foreslåede politiske Europa-union under henvisning til, at de seks lande ikke burde træffe beslutninger, som præjudicerede Englands stilling og vanskeliggjorde forhandlingerne med den britiske regering.

De små Fællesmarkeds-landes holdning fremkaldte irritation hos de Gaulle og forbundskansler Adenauer, og i Paris og Bonn rettedes der følere til Italien om en politisk union bestående alene af disse tre lande. Men Italien vinkede af, og i september 1962 oplevede man da det store skuespil omkring de Gaulles besøg i Vesttyskland, et besøg, hvis inderste bestanddel – samtalerne mellem generalen og de Gaulle under fire øjne – endnu ikke er kendt af andre end de to mænd selv. Blandt de ydre bestanddele lagde man især mærke til general de Gaulles udtalelser om intim alliance mellem Vesttyskland og Frankrig på de militære områder, og mange har af generalens taler ment at kunne udlæse en slags invitation til forbundsrepublikken om at deltage økonomisk, teknisk og videnskabeligt i arbejdet på skabelsen af det franske atomvåben.

Her må man dog nok tillade sig at tvivle på, at de Gaulle for alvor ønsker Vesttyskland gjort til atommagt. Snarere kan der være grund til at betragte præsidentens som sædvanlig noget gådefulde udtalelser som et taktisk forsøg på at give amerikanerne og englænderne noget at spekulere over. Man har da også under diskussionen i England og Frankrig været inde på spørgsmålet om, hvorvidt der foreligger et pressionsforsøg fra de Gaulles side på at få England til at give »atomhemmelighederne« fra sig til Frankrig som »adgangsbilletten« til det europæiske fællesmarked.

Set i det atlantiske perspektiv kunne et engelsk-fransk atom-samarbejde være en økonomisk og forsvarsmæssig aflastning for De forenede Stater, men kun under den forudsætning, at et sådant europæisk atomvåben blev integreret med det amerikanske. Det er dog i øjeblikket svært at se, hvorledes general de Gaulle med sin nationale og nationalistiske politik skal kunne overtales til at give afkald på sin franske force de frappe og underkaste sig en amerikansk-atlantisk overkommando – netop den kommando, han har unddraget sig ved sin holdning til de amerikanske raket- og luftstøttepunkter i Frankrig.

Man mindes den bemærkelsesværdige franske udtalelse, at Frankrig var nødsaget til at være en atommagt for at »kunne rive en arm af Sovjetunionen«. Også i Vesttyskland er der fremkommet mange farverige argumenter for, hvad Strauss og hans nærmeste generaler kaldte »Vorwärts-strategien«. Når de ledende kredse i Bonn går så stærkt ind for den totale gengældelses-strategi og modsætter sig øgede konventionelle stridskræfter for Vesttysklands vedkommende, har det også nationaløkonomiske årsager. Forbundsrepublikkens militærbudget andrager i det nye finansår (1962) atten

milliarder DM. årligt. Skulle Vesttyskland imødekomme ønsket om en forhøjelse af sine forsvarsstyrker til 750.000 mand, og skulle amerikanerne imødekomme Vesttysklands ønske om at udstyre forbundsværnet med raketvåben, ville der efter foreliggende expertberegninger blive tale om en forøgelse af forsvarsudgifterne til 30 milliarder DM. årligt. Dels er dette mere, end Vesttyskland er villig til at yde, og dels vil en forøgelse af mandskabsstyrken til 750.000 medføre en stærk belastning af landets arbejdskraft.

Inden for den vesttyske generalstab synes der at herske delte meninger om Franz Josef Strauss' energiske krav om udrustningen af forbundsværnet med atom- og raketvåben. Ikke alle generaler går ind for ministerens snart mangeårige kampagne for udstyrelsen af Vesttyskland med mellemdistanceraketter. Nogle af Strauss' udtalelser lyder, som om der mere ligger magtpolitiske end strategiske motiver bag hans krav om et vesttysk raketvåben.

Over for de hærgeneraler, som stiller sig tøvende hertil, har ministeren ifølge »Der Spiegel« erklæret: »En atombombe er lige så meget værd som en brigade. Vi kan ikke tillade os nogen indskrænkning af vor levestandard og eksport (som ville være en følge af den nævnte forhøjelse af militærudgifterne. Forf.) Vi vil heller ikke give afkald på vore raketkrav«. Under den tysk-amerikanske kontrovers omkring Norstads tilbagetræden og Maxwell Taylors forfremmelse lod Strauss i en bladudtalelse forstå, at han beklagede, at han ikke kunne handle som de Gaulle, »som i praksis simpelthen ignorerer de amerikanske forestillinger«. Som et ekko af ministeren erklærede det tyske luftvåbens øverstbefalende, general Kammhuber, at »forbundsværnet må have et våben, som kan nå frem til Ural – ellers er vi kun satellitter«. Og mens den amerikanske forsvarsminister McNamara har udtalt, at »i løbet af fire–seks år må vi være kommet så vidt, at Europa kan forsvares konventionelt mod et konventionelt storangreb«, sagde Strauss, at »hvis der forlanges en forøgelse af de konventionelle våben, så bliver det ikke os, der præsterer den«.

Strauss' uovervindelige ønske om at udstyre forbundsværnet med raketvåben og taktiske atomvåben i »forreste led«, det vil sige ved den tyske zonegrænse, fremtræder senest på baggrund af NATO-øvelsen »Fallex 62«, hvis resumé over forbundsværnets forsvarsevne ifølge »Der Spiegel« lyder:

»Med raketter i stedet for brigader og med atom-granatkastere i stedet for soldater er et fremskudt forsvar af forbundsværnet ikke muligt, en effektiv afskrækkelse er tvivlsom«.

Fallex-øvelsens manøvrekritik var med andre ord en underkendelse af »den Strauss'ske atomkonception« og indeholdt desuden en temmelig negativ vurdering af det nuværende forbundsværns beredskab, styrke og mobiliseringsevne. Det fremgik, at Vesttysklands stridskræfter var utilstrækkeligt forsynet med konventionelle våben i forventning om, at den ønskede atom-

bevæbning skal udligne disse mangler og svagheder. Strauss' spekulation skulle være at føre »bevis« for, at forbundsværnet ikke kan klare sine opgaver uden taktiske atomvåben og mellemdistance-raketter, men i stedet kom manøvrekritikken til det resultat, at Vesttyskland måtte anstrenge sig mere for at komme på højde med andre landes beredskab på de konventionelle våbens områder.

(Det var blandt andet disse oplysninger i en »Spiegel«-artikel den 10. oktober, som udløste den overraskende politiaktion mod bladets redaktion, chefredaktører og medarbejdere. Anklagemyndighedens indgreb motiveredes med, at man mistænkte »Spiegel«-journalisterne for »landsforræderi, landsforræderiske forbindelser og aktiv bestikkelse« (af embedsmænd og officerer i forsvarsministeriet)).

DET STORE DILEMMA

Det franske krav om en force de frappe og det vesttyske krav om »en positiv medbestemmelsesret« over det strategiske atomvåben (det vil sige retten til at være med til at bestemme, at gengældelsen skal sættes ind) har da to sider. Den ene side er spørgsmålet om den nationale prestige. I dette spørgsmål har amerikanerne klart sagt fra. Den nationale prestige er et irrelevant argument for kravet om udlevering af atomhemmeligheder og for ønsket om medbestemmelsesret over våben, hvis anvendelse rummer den uhyrligste fare for hele menneskeheden. Som alliancen eksisterer i dag – det vil sige med den franske og vesttyske usikkerhed – er det utænkeligt, at USA vil give atom-ansvaret fra sig. Perspektivet af de Gaulles »atom-gengældelsesstyrke« er foruroligende nok. Muligvis kan Frankrig engang ad åre »rive en arm af Sovjetunionen« i en situation, som ikke fra starten involverer den amerikanske atom-gengældelse, men er en russisk arm først »revet af«, vil det næste kunne blive, at USA tvinges til at gribe ind for at beskytte Frankrig og Vesteuropa mod at få hele hovedet revet af. Med sin force de frappe-politik gør Frankrig det vanskeligere at holde krigen under kontrol, at sætte pause-momentet ind mellem den konventionelle krig og atomkrigen.

Den anden side af sagen fører os til det store dilemma, som er opstået for de to atom-supermagter. Selv med den planmæssige udvikling af det franske atomvåben vil i 1970 ifølge forskellige ekspertanalyser De forenede Stater og Sovjetunionen råde over 95 pct. af verdens samlede forråd af atom- og brintvåben. Den amerikanske fysiker Ralph E. Lapp, som har været med til at skabe atom-tidsalderen, gør gældende, at USA allerede nu har kernevåben nok til at kunne ødelægge Sovjetunionen mindst 25 gange. De fleste vestlige militæreksperter er af den mening, at De forenede Stater er væsentligt forud for Sovjetunionen i henseende til interkontinentale raketter. Man finder et indicium herpå i oprettelsen af de sovjetrussiske raket-

baser på Cuba, som – eksempelvis ifølge »New York Times« militærskribent Hansson W. Baldwin – var tiltænkt den opgave at udfylde Sovjetunionens egen »missil-gap« over for USA. Til gengæld er det en almindelig opfattelse, at russerne med deres sputnik-overlegenhed råder over brintbombe-bærere, som udligner deres formodede underlegenhed på de interkontinentale raketters område.

Diskussionen i Amerika drejer sig i dag om at sætte USA i stand til at udføre »the second stroke«, det vil sige evnen til efter et russisk atomangreb at kunne levere et modangreb, som totalt lammer modstanderen. Perspektivet er svimlende. Professor Lapp citerer i sin bog »Ødelæggelsens strategi« en rapport fra Kongressens atomenergi-kommission fra 1959, ifølge hvilken et tænkt angreb på USA med en bombelast på 1446 megatons imod 224 angrebsmål villle kræve 42 millioner dødsofre og 17 millioner kvæstede, hvortil kommer det uberegnelige antal af mennesker, som gennem den ratioaktive stråling udsættes for »den langsomme død«. Oven på dette skulle USA ved »the second stroke« så være i stand til at tilintetgøre Sovjetunionen femogtyve gange . . .

Mens debatten om den strategiske omtænkning – revalueringen af de konventionelle våben – er foregået for åbent tæppe i USA, har man haft vanskeligt ved at følge en tilsvarende diskussion i Sovjetunionen, men at der også her gør sig forskellige teorier og skoler gælderne fremgår af en bog om »Militær strategi«, som nylig omtaltes i den sovjetiske hærs tidsskrift »Røde Stjerne«. Bogen er redigeret af den tidligere øverstbefalende over de russiske tropper i Tyskland og stabschef for den røde hær, marskal Sokolovskij, som øjensynligt er en af Sovjetunionens førende talsmænd for atom-strategien. Hans teorier kritiseres i »Røde Stjerne« af chefen for Frunzeakademiet, armégeneral Kurotjkin, som taler »den flexible strategi« og de konventionelle våbens sag.

Gengældelsens og tilintetgørelsens totale muligheder har altså omtrent samtidig stillet de to super-magter over for det samme problem: den skakmat-situation, de begge er kommet i som følge af de store våbens enorme udvikling og ødelæggelsesgrad – erkendelsen af, at terrorbalancen er ubrugelig til løsningen af politiske stridsproblemer, og den sideløbende erkendelse af, at atomkrigen er ubrugelig til at løse en militær konflikt.

Cuba-krisens virkninger inden for NATO-alliancen vil formentlig først gradvis begynde at vise sig. Det er tænkeligt, at tilhængerne af en »selvstændig NATO-atommagt« eller »en europæisk atommagt« mener at have fået nye argumenter for deres påstand om nødvendigheden af en tredje kraft mellem de to atom-monopolmagter. Det er mindst lige så tænkeligt, at modstanderne af en sådan tredje atommagt finder deres argumenter bestyrket af den seneste tids udvikling.

Konflikt-spørgsmålet forekommer dog i første række at være problemet

om større politisk konsultation mellem De forenede Stater og de øvrige NATO-lande. Under alle omstændigheder vil situationen fremskynde debatten om alliancen og dens strategi.

Der ligger nye og spændende perspektiver i de budskaber, hvori Kennedy og Khrustjev under Cuba-krisen også optog tanken om en sikkerhedsaftale mellem NATO og Warszawapagten. Måske står man ved begyndelsen til en omvurdering og gensidig tilbagetrækning af forpost-positioner i magtbalancen mellem de to store.

Formodningerne om en sådan udvikling efter Cuba-krisen er blevet bestyrket af udtalelser fra præsident Kennedy i forbindelse med forbundskansler Adenauers besøg i Washington i midten af november. Kennedy erklærede som sin overbevisning, at Cuba-krisen havde fremkaldt »et vendepunkt i forbindelserne mellem øst og vest«.

Andre indicier på en tilnærmelse mellem Washington og Moskva har kunnet aflæses af Khrustjevs holdning på partikongressen i Moskva og – måske indirekte – af den forværring, som opstod i forbindelserne mellem Sovjetunionen og Peking. Den kinesiske partiledelse har rettet voldsomme angreb på Khrustjevs tilbagetrækning af raketbaserne fra Cuba, og hele den gamle ideologisk-politiske strid mellem Peking og Moskva blussede op på de ungarske kommunisters partikongres i slutningen af november.

Det mærkedes også på Sovjetunionens holdning i den militære grænsekonflikt mellem Kina og Indien, at Khrustjev og så godt som alle øvrige kommunistiske partier i verden undlod at tage parti for de kinesiske partifæller, men i stedet på ny fremhævede nødvendigheden af sameksistensens politik.

Også fra ledende politisk side i USA fremkom efter Cuba-krisens afvikling en række udtalelser, som pegede i retning af en forbedring af mulighederne for en tilnærmelse mellem øst og vest.

Et resultat af en sådan udvikling skulle måske inden længe kunne vise sig i en forhandlingsløsning af Berlin-krisen som den første begyndelse til en varigere afspænding.

DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

DEN ØKONOMISKE UDVIKLING I NORGE

Når man læser beskrivelser af det norske konjunkturforløb i de seneste år kan man ikke undgå at blive slået af mange lighedspunkter med det samtidige forløb i Danmark. Trods de meget iøjnefaldende forskelle i erhvervsstruktur, geografiske forhold og udenrigshandel – forskelle, som i mange forbindelser gør det naturligt at være tilbageholdende med at drage sammenligninger mellem de to lande – har der siden 1959 været en betydelig parallellitet i udviklingen. Det har derfor en vis interesse, også for den hjemlige diskussion om den økonomiske politiks tilrettelæggelse, at se på de norske erfaringer og herunder at lægge vægten særligt på de konsekvenser, som nordmændene har draget i den økonomiske politik. På visse punkter er der markante forskelle i forhold til den danske holdning, især i pengepolitikken og i synet på direkte indgreb i prisdannelsen.

Det er ikke vanskeligt at finde materiale om den norske konjunkturudvikling. Bortset fra årsrapporterne om den norske økonomi fra OECD, der giver en klar og kortfattet oversigt over de vigtigste problemer – senest OECD Survey: Norway, June 1962 – er finans- og tolldepartementets årlige publikation om nationalbudsjettet, der fremlægges for Stortinget i begyndelsen af oktober hvert år til brug for debatten om den almindelige økonomiske situation og om finansloven, den vigtigste kilde. Publikationen svarer i omfang til Den økonomiske Årsoversigt her i landet og gør sig især fortjent til sin mere ambitiøse titel ved at indeholde et specificeret skøn over de vigtigste komponenter i bruttonationalproduktet. Årsberetningerne fra Norges Bank er en vigtig kilde til oplysninger om udviklingen i betalingsbalancen og i likviditeten; de indeholder udførlige kommentarer om pengepolitikken. Statistisk Sentralbyrå udgiver desuden i januar en detailleret årsoversigt over det forløbne år, senest Økonomisk Utsyn over året 1961. Endelig offentliggøres hvert fjerde år et langtidsprogram for den norske økonomi, hvoraf det seneste er Langtidsprogrammet 1962–65, der var til drøftelse i Stortinget i april 1961. I det følgende er alle disse publikationer anvendt med hovedvægten på beskrivelsen i Nasjonalbudgettet 1963[1]).

[1]) En yderligere, grundig rapport fra Valutafonden er ikke offentligt tilgængelig, idet det er IMF's synspunkt, at råd til medlemslandenes regeringer er mere effektive, når de gives i fortrolighed.

KONJUNKTURSITUATIONEN I 1962 OG DENS BAGGRUND

Norge har ligesom Danmark oplevet et usædvanligt kraftigt økonomisk opsving i de seneste år. Selv om kontrasten til de tidligere år af halvtredserne er noget mindre dramatisk end her i landet, hvor 1957 danner grænsen mellem en længere periode med utilfredsstillende vækst og ledig arbejdskraft og en voldsom konjunkturopgang, er den dog yderst mærkbar.

Norge havde allerede i 1950 nået fuld beskæftigelse, og den langsomme vækst i arbejdsstyrken – i gennemsnit for 1950'erne kun ca. 0,3 procent årligt – satte en overgrænse for stigningen i nationalproduktet. Trods en investeringskvote på næsten 30 procent (brutto) sammenlignet med et vesteuropæisk gennemsnit på 20 procent lykkedes det ikke Norge at komme ind i en periode med hastig vækst. De væsentligste grunde hertil var – bortset fra knapheden på arbejdskraft – at investeringerne fortrinsvis blev foretaget i meget kapitalintensive sektorer som skibsfart og kraftforsyning, og at de geografiske og klimatiske forhold i Norge i almindelighed gør investeringerne dyrere end andetsteds. Den økonomiske politik har i hele efterkrigstiden taget sigte på at skabe plads for denne meget omfattende investeringsaktivitet gennem opsparingsfremmende foranstaltninger. Den offentlige opsparing har i størstedelen af perioden andraget nær ved halvdelen af den samlede opsparing. Denne offentlige opsparing er for størstedelens vedkommende blevet udlånt gennem de såkaldte statsbanker (omtales nedenfor) til byggeri, kraftforsyning og erhvervsliv. Men også udenlandsk opsparing – d. v. s. underskuddet på den løbende betalingsbalance – har spillet en vigtig rolle i investeringsfinansieringen.

Da konjunkturopsvinget i Vesteuropa for alvor kom i gang i 1959, forplantede virkningerne sig hurtigt gennem den konjunkturfølsomme norske eksport til den indenlandske aktivitet. Vareeksporten kom ind i en stigningstakt på 7–8 procent årligt; samtidig sted imidlertid importen betydeligt kraftigere, og da fragtindtægterne, der brutto er af samme størrelse som vareeksporten, kun langsomt kunne sættes i vejret, blev nettovirkningen på det løbende betalingsbalanceunderskud yderst kortvarig. I de sidste tre år har det vist en stigende tendens, foreløbigt kulminerende med et underskud i 1961 på 1,5 mia. kr. Dette underskud ligger væsentligt højere end de normale, langfristede muligheder for at låne i udlandet.

Ligesom i Danmark viste der sig i løbet af 1961 endnu et symptom på vanskelighederne ved at opretholde ligevægten i en økonomi gennem en længere periode med hurtigere vækst end sædvanligt. Det norske prisniveau steg i løbet af 1961 med 5 procent; de væsentligste årsager hertil var kraftige lønstigninger og forhøjelser af fødevarepriserne. Importpriserne lå derimod fortsat stabilt på et relativt lavt niveau.

I 1961 udløb den lange række overenskomster, der var blevet sluttet på det private arbejdsmarked i 1958. Aftalerne fra 1958 havde givet lønmod-

TABEL 1.

Norges bruttonationalprodukt og dets anvendelse.

Mill. norske kroner	1955	1957	1959	1960	1961
Privat forbrug	14,8	16,6	18,2	19,4	21,2
Offentligt forbrug	2,7	3,3	3,8	3,9	4,2
heraf civilt	1,8	2,3	2,7	2,9	3,1
militært	0,9	1,0	1,1	1,0	1,1
Bruttoinvesteringer	9,6	11,4	12,1	13,2	14,9
heraf byggeri m.v.	4,3	5,1	5,5	5,8	6,4
maskiner, transportmidler	2,6	3,0	3,2	3,9	4,3
skibe	2,6	2,9	3,5	2,9	3,6
lagerændringer	0,1	0,4	÷0,1	0,6	0,6
Eksport af varer og tjenester	10,1	13,2	12,7	13,6	14,3
heraf vareeksport	4,3	5,4	5,6	6,0	6,2
bruttofragtintægter	4,4	6,2	5,7	5,9	6,1
Samlet efterspørgsel	37,2	44,6	46.9	50,1	54,6
Modsvares af:					
Import af varer og tjenester	10,9	13,0	13,2	14,4	15,6
heraf vareimport ekskl. skibe	6,3	7,5	7,4	9,0	9,5
skibe	1,5	1,6	2,1	1,5	2,1
Bruttonationalprodukt	26,3	31,6	33,7	35,7	38,9

Kilde: Økonomisk Utsyn 1961 og Nasjonabudsjettet 1963.

tagerne ret beskedne generelle forbedringer og en nedsættelse af det ugentlige antal arbejdstimer fra 48 til 45. Det må erindres, at 1958 i Norge var et år med næsten stagnerende produktion, således at baggrunden ikke var egnet til større lønfremstød. Ved en årlig lønglidning på 3–4 procent havde lønmodtagerne siden opnået en mærkbar realindkomstfremgang, da prisniveauet i 1959 og 1960 var næsten uændret. Men fremgangen var ikke ligeligt fordelt, og det var efterhånden fem år siden, man havde ført decentraliserede lønforhandlinger. Der var således, ganske som det var tilfældet i 1961 i Danmark, opstået skævheder i lønstrukturen, som overenskomstforhandlingerne skulle råde bod på.

Den gennemsnitlige stigning i timefortjenesterne, der blev resultatet af forårets forhandlinger, var på 10 procent med en betydelig spredning mellem grupperne. Dette tal giver formentlig et overdrevet billede af selve overenskomstfornyelsens virkninger. Aftalerne fra 1958 indeholdt nemlig en bestemmelse om halvautomatisk regulering efter pristal, derved at lønmodtagerne kunne kræve forhandlinger optaget, såfremt pristallet steg med ca. 4 procent. Pristallet passerede den kritiske værdi samtidig med aftale-

periodens udløb, og dette bidrog utvivlsomt til lønstigningerne. De nye overenskomster fik to års varighed og kom ikke til at indeholde nogen klausul om pristalsregulering. Til gengæld blev der truffet aftale om lønforhøjelser på 2–4 procent i 1962 ved midten af aftaleperioden.

Sammenholdt med den produktivitetsstigning på ca. 3 procent, der synes at have fundet sted i 1961, gav aftalerne på arbejdsmarkedet en gennemsnitlig forhøjelse af lønomkostningerne per produceret enhed på omkring 7 procent. Men der var også andre årsager til bruddet på den norske prisstabilitet.

Regeringen sluttede i foråret 1961 en to-års aftale med landbrugets organisationer om en forhøjelse af dette erhvervs indkomster nogenlunde i takt med andre samfundsgruppers. Under forhandlingerne lagde man særlig vægt på at tilvejebringe paritet over for lønudviklingen for industriarbejdere; aftalen kom dog ikke til at indeholde bestemmelser om indeksregulering, men det blev lige som for lønmodtagerne bestemt, at der kunne ske prisforhøjelser midt i aftaleperioden. I øvrigt fulgte aftalen retningslinierne fra den foregående aftale af 1958, ifølge hvilken der indførtes højere gennemsnitspriser for mælkeprodukter, kalve- og svinekød, æg og en række kornsorter. Landbrugsorganisationerne overvåger, at priserne holder sig på dette niveau; stiger de væsentligt herover, har regeringen myndighed til at øge importen. Det anslås, at aftalen i 1961 indebar en forøgelse af de selvstændige landbrugeres indkomster på mindst 10 procent. Den direkte virkning på pristallet har været af størrelsesordenen 1 procent.

Lighedspunkterne med udviklingen i Danmark i 1961 er slående, så længe man betragter pengeindkomster og priser. Skal man kort sammenfatte den norske konjunktursituation ved udgangen af 1961, må det blive en beskrivelse, der lyder velkendt. Produktionen var fortsat hastigt stigende – der var ikke i Norge som i de fleste vesteuropæiske lande tegn på nogen åndepause – og lå 16–17 procent over niveauet tre år før, da det kraftige opsving satte ind. Men det voksende betalingsbalanceunderskud og stærke prisstigninger tydede på et kraftigere efterspørgselspres end det ville være muligt at opretholde i længden. Ledigheden i sommerhalvåret var kommet ned på ca. 5000 eller langt mindre end 1 procent af arbejdsstyrken. Men det var efterhånden blevet klart, at de impulser, der havde sat ekspansionen i gang – i første række eksporten – havde tabt en væsentlig del af deres styrke.

I 1962 er den økonomiske fremgang fortsat, men i et noget roligere tempo end tidligere. Årsagen hertil er at finde dels i de indgreb, regeringen har foretaget og som nærmere skal omtales nedenfor, dels i en yderligere afsvækkelse af eksportens rolle i ekspansionen. Forløbet har som helhed været nogenlunde som forudset af regeringen ved fremlæggelsen af nasjonalbudsjettet for 1962: bruttonationalproduktet i konstante priser vil i 1962 stige

med 4 procent, så vidt man kan dømme efter oplysningerne fra årets første otte-ni måneder. Men der er sket så væsentlige forskydninger i efterspørgslens sammensætning, at der næppe er grund til at yde de norske økonomer uforbeholden anerkendelse for deres forudsigelse.

TABEL 2

Bruttonationalproduktet fordelt på sektorer.

	1961 mill. kr.	Anslået procentvis mængdeændring 1961/62	1962/63
Landbrug	2053	− 4	4–5
Skovbrug	979	− 1	1
Fiskeri	855	−11	−1
Minedrift, industri	9682	4	3–4
Bygge- og anlægsvirksomhed	2823	4– 5	2
Kraft- og vandforsyning	1085	10–11	6
Varehandel	7005	5	3
Søtransport	4224	7– 8	8
Anden samfærdsel	2194	4– 5	5
Øvrige erhverv	8020	4	3–4
Bruttonationalprodukt	38920	4	4

Kilde: Nasjonalbudsjettet 1963.

Tabel 2 viser de i Nasjonalbudsjettet 1963 fremlagte skøn over ændringerne i de vigtigste sektorers bidrag til bruttonationalproduktet fra 1961 til 1962 og forudsigelserne om udviklingen ind i 1963. Det fremgår heraf, at fremgangen har været højst uensartet.

Landbruget har haft et usædvanligt dårligt år som følge af ugunstige vejrforhold. En tilbagevenden til normal høst i 1963 vil således betyde en betydelig produktionsstigning i forhold til indeværende år. Arbejdsstyrken i landbruget er jævnt faldende med et par procent om året; medhjælpertallet er nu nede på halvdelen af niveauet fra 1955, men årlige produktivitetsstigninger har hidtil mere end opvejet denne afgang.

Fiskeriet har ligeledes haft et utilfredsstillende år. Det er især fangsten af vintersild, der er gået tilbage; den udgør nu knap 10 procent af den gennemsnitlige fangst i årene 1948–57. Også hvalfangsten har i en årrække været i tilbagegang, og samtidig med nedgangen i fangstmængden har priserne på hvalolie været faldende.

Industriproduktionen forventes at øge med 4 procent; stigningstakten synes at ville blive en anelse lavere i 1963. Fremgangen har været ret uensartet fra branche til branche som følge af mangelen på faglært arbejdskraft og forskelle i eksportmulighederne. Selv om eksportvanskelighederne for enkelte vigtige sektorer snarere synes at have givet sig udtryk i forøgelser af færdigvarelagrene end i aftagende produktionstempo, har der været stag-

nation i store dele af træforædlingsindustrien – især som følge af en omfattende aftale mellem de skandinaviske producenter om produktionsbegrænsning for træmasse, cellulose og visse papirkvaliteter – og i fremstillingen af jernlegeringer. Jern- og metalindustrien som helhed har haft betydelig ordretilgang og tilfredsstillende eksport, og dette gælder også aluminiumproduktionen. Maskinindustrien og transportmiddelindustrien, herunder skibsværfterne, har ligeledes haft et fremgangsrigt år og ligger inde med så mange ordrer for 1963, at deres kapacitet er fuldt udnyttet. Disse brancher har haft vanskeligt ved at skaffe faglært arbejdskraft.

Bygge- og anlægsvirksomheden er steget i et lidt roligere tempo end i de foregående år. Det fuldførte areal i årets første syv måneder lå dog 8 procent over den tilsvarende periode i 1961, medens påbegyndelserne kun var steget med et par procent; det dårlige vejr har selvsagt sammenhæng hermed. Stigningen har været særligt stærk for industri- og institutionsbyggeri og mindre udtalt for boligbyggeri; alle former for byggeri er under offentlig regulering, der administreres gennem de respektive ressortministerier. I 1963 regner man med en afsvækkelse af stigningstempoet på grundlag af en undersøgelse om erhversforetagendernes investeringsplaner; men uanset antallet af ansøgninger om byggetilladelse vil man næppe lade stigningen blive af samme omfang som i 1962.

Beskæftigelsen ligger fortsat meget højt, og tilvæksten synes for tredje år i træk at overstige den naturlige tilvækst til arbejdsstyrken. Omfanget af de offentlige beskæftigelsesarbejder har følgelig været usædvanlig lavt. En bemærkelsesværdig tilgang af kvinder har muliggjort den kraftige stigning i arbejdsstyrken i tjenestefagene[2]). Ledigheden var i sommermånederne helt minimal, især i de store byer, men også sæsonledigheden er stærkt reduceret, bl. a. som følge af de offentlige instansers bestræbelser for at henlægge offentligt byggeri til vintermånederne. Ved tilskud til rejse- og flyttehjælp og familietilskud til personer, som gennem arbejdsanvisningen bliver formidlet til arbejde i industri og transport og må føre to husholdninger, har man søgt at øge arbejdskraftens mobilitet. Det vil næppe blive muligt i 1963 at øge beskæftigelsen i samme tempo som hidtil under ekspansionen.

Ser man på bruttonationalproduktets sammensætning efter anvendelse – se i øvrigt tabel 5 sidst i nærværende artikel – er det for det første interessant at bemærke, at det private forbrug kun har udvist en beskeden stigning – ca. 3 procent i faste priser – trods den voldsomme indkomstfremgang for næsten alle grupper i samfundet i 1961. Nasjonalbudsjettet skønner, at forbrugernes disponible realindkomst er gået op med mindst 6 procent, og der er alle tegn på en usædvanlig kraftig stigning i den personlige opspa-

[2]) Det forhold, at man i Norge har en frivillig sambeskatningsordning for lønmodtagere, har måske gjort det lettere at øge tilgangen af kvindelig arbejdskraft.

ring. Oplysninger om de mest likvide opsparingsformer, indskud i sparebanker og i postsparebanken, peger i samme retning. Det skal nævnes, at der i 1960 og 1961 blev foretaget ekstraordinært store indkøb af visse varige forbrugsgoder, især personbiler og fjernsynsapparater, således at forbrugerne har været tvunget til at foretage en betydelig opsparing gennem afbetalingskontrakter. Det er en af de vigtigste usikkerhedsfaktorer i bedømmelsen af den nuværende danske konjunktursituation om der har været en tilsvarende virkning af de forcerede indkøb her i landet inden omsætningsafgiftens ikrafttræden i sommer. Hvis man tør lægge de norske erfaringer til grund, kan man vente en mærkbar kontraktiv virkning oven på en sådan indkøbsbølge.

Bedømmelsen af forbrugets udvikling i 1963 er højst usikker på grund af de forestående overenskomstforhandlinger. Nasjonalbudsjettet anslår, at forbruget vil stige med 3 procent i faste priser også i 1963, men forudsætningerne for et sådant skøn er ikke umiddelbart tilgængelige.

Det offentlige forbrug, såvel militært som civilt, har i 1962 været den hastigst voksende del af den samlede efterspørgsel, og det forventes ud fra den i Norge ofte fremhævede opfattelse af det ønskelige i at lade den offentlige sektor lægge beslag på en stigende andel af nationalproduktet, at den offentlige sektor også i 1963 vil spille en konjunkturstimulerende rolle, se herom nedenfor.

Bruttoinvesteringerne er steget noget mere end ventet, idet erhvervslivets faste investeringer har været stærkt voksende. Skibsimporten har derimod været mindre end ventet, og man imødeser en betydelig stigning i 1963. Byggeriets omfang er allerede omtalt; også det lå i overkanten af tidligere skøn. Det kan forekomme overraskende, at det totale investeringsomfang i en økonomi, hvor det offentlige har så stor indflydelse som i Norge, kan berede nogen større overraskelser. Man må vente, at myndighederne i 1963 vil søge at få så nøje føling med investeringerne, at den i nasjonalbudsjettet skønnede stigning på 3 procent ikke bliver langt fra den faktiske.

Vareeksporten steg til gengæld noget langsommere end forudset i Nasjonalbudsjettet 1962. Afsætningsforholdene for nogle af de vigtigste norske eksportvarer har været præget af, at produktionskapaciteten synes at løbe forud for efterspørgslen på det internationale marked; tydeligst gælder dette for en række forædlede træprodukter. Samtidig har markedet for hval- og sildeolie været stærkt trykket. Disse tendenser er ikke ganske blevet opvejet af den gunstige udvikling for eksporten af maskiner, aluminium og en række andre varer. Som helhed regner man med en stigning i vareeksportens mængde på næsten 6 procent, men da priserne er faldet med gennemsnitligt et par procent, er eksportindtægterne kun vokset med 4 procent. Der ventes en nogenlunde lignende udvikling for vareeksporten i 1963. UK er fortsat klart det mest betydningsfulde marked, af nogenlunde samme

omfang som de seks medlemslande i Det europæiske økonomiske Fællesskab tilsammen.

Handelen med skibe og udviklingen på fragtmarkedet spiller en helt afgørende rolle for den samlede norske vare- og tjenestebalance. Nettoimporten af skibe er vanskelig at forudse, men den synes at stabilisere sig lidt under 2 mia. kr. om året. Den norske flåde vokser for øjeblikket med 7–8 procent om året og oplægningerne er fortsat relativt små. Tankmarkedet bedredes mærkbart i løbet af 1962, medens tørlastmarkedet forværredes. Tilsammen antages det, at nettofragtindtægterne vil stige med ca. 3 procent i såvel 1962 som i 1963. Omlægningen til større skibsenheder og udsigterne på fragtmarkedet i det hele taget giver heller ikke på længere sigt grundlag for nogen optimisme.

Vareimporten bortset fra skibe ligger henved 5 procent over 1961-niveauet med maskinimporten som den hastigt voksende komponent. Priserne har været meget stabile[3]).

Som det fremgår af Tabel 3 er det ikke lykkedes Norge at komme

TABEL 3

Betalingsbalanceunderskuddets financiering 1961–63.

Mill. kr.	1961	1962	1963
Eksport af varer og tjenester	10296	10575	11020
Import af varer og tjenester	÷ 11616	÷ 11800	÷ 12250
Vare- og tjenestebalancen netto	÷ 1320	÷ 1225	÷ 1230
Renter og andre løbende poster netto	÷ 180	÷ 225	÷ 270
Løbende poster netto	÷ 1500	÷ 1450	÷ 1500
Andre kapitaludgifter (÷):			
Udlån til skibseksport netto	÷ 100	÷ 25	–
Afdrag på offentlige lån	÷ 250	÷ 270	÷ 250
Afdrag på andre lån	÷ 52	÷ 50	÷ 50
Kapitaludgifter ialt	÷ 1902	÷ 1795	÷ 1800
Modsvares af:			
Låntagning ved skibsimport, netto	1116	400	500
Offentlig lånoptagning	286	425	300
Anden lånoptagning	169	100	100
Anden kendt kapitalimport, netto	281		
Ændring i valutastilling (+ fald, ÷ stigning)	÷ 236	870	900
Fejl og udeladelser	286		
Kapitalindtægter ialt	1902	1795	1800

Kilde: Nasjonalbudsjettet 1963.

[3]) Tallene for eksport og import i Tabel 3 og stigningsprocenterne i Tabel 5 sammenfatter varer (inkl. skibe) og tjenester og lader sig derfor ikke umiddelbart sammenligne med ovenstående oplysninger.

nærmere ved en ligevægt på vare- og tjenestebalancen i 1962. Underskuddet på de løbende poster er ligesom i 1961 på 1,5 mia. kr. og vil sandsynligvis også i 1963 blive af dette omfang, d. v. s. af samme størrelsesorden som den norske valutareserve. Finansieringen af dette meget betydelige underskud undergår imidlertid visse ændringer, idet låntagning ved skibsimport og træk på valutareserverne kommer til at spille en mindre fremtrædende rolle, samtidig med at den offentlige låntagning og – navnlig – forskellige former for privat kapitalimport er i tiltagende. Blandt de sidste spiller forretningsbankernes korte lån i udlandet en væsentlig rolle; disse lån danner ofte basis for udlån i udenlandsk valuta til norske virksomheders import af skibe og varer. Det har vakt nogen bekymring hos de norske myndigheder, at en så stor del af disse lån er af yderst kortfristet karakter og således stærkt afhængige af forholdene på de internationale valutamarkeder; risikoen for at de pludselig ikke lader sig forny forekommer betydelig.

Heller ikke det andet symptom på uligevægt i den norske økonomi, de kraftige prisstigninger, har i 1962 ladet sig bringe under kontrol. Fra midten af 1961 til midten af 1962 steg forbrugerpriserne med 6 procent, hvoraf henved halvdelen skyldtes stigende fødevarepriser. Den samlede lønsum synes fra 1961 til 1962 at ville øges med 12–13 procent; heraf skyldes ca. 3 de i 1961-aftalerne nedfældede reguleringer, ca. 1,5 vækst i arbejdsstyrken og 3–4 procent lønglidning. Det må selvsagt tages i betragtning, at aftalerne først trådte i kraft ved midten af 1961, således at de 12–13 procent i al fald overvurderer stigningstakten efter aftalernes indgåelse. Forbrugernes disponible realindkomst steg, som ovenfor nævnt, med ca. 6 procent.

NORSK ØKONOMISK POLITIK; REGULERING AF LIKVIDITETEN

Den kraftige økonomiske ekspansion siden 1958 er blevet støttet af den norske økonomiske politik. Finanspolitikken blev frem til 1961 gradvist mere ekspansiv; overskuddet på drifts- og anlægsbudgettet var aftagende, og i dette år var der for første gang en nettotilførsel af likviditet fra den offentlige sektor. Ændringerne i finanspolitikken var yderst gradvise; der var ikke, som her i landet fra finansåret 1960/61 til det derpå følgende, tale om et meget brat fald i overskuddet på drifts- og anlægsbudgettet. Til gengæld må man sige, at de norske myndigheder lod ekspansionen gå meget langt, før de ad finanspolitisk vej gav udtryk for nogen bekymring over udviklingen i betalingsbalance og priser.

I finansåret 1962 (sammenfaldende med kalenderåret) påregnes et overskud på 350 mill. kr., eller 200 mill. mindre end i det foregående år. Budgettet for 1963 forudser et yderligere mindre fald. Til gengæld sker der en svag indskrænkning i den offentlige udlånsvirksomhed i de to år. Som helhed må man sige, at det er en mild bremse, der lægges på den alminde-

lige økonomiske aktivitet. Det fremgår også af formuleringen i Nasjonalbudsjettet 1963, hvor det om det offentliges budget hedder, at det er »lagt opp med sikte på at totalvirkningen ikke skal bli mer ekspansiv enn året før«. Nogen krisestemning søger regeringen således ikke at fremmane.

Finanspolitikken er imidlertid ikke det eneste virkemiddel i den økonomiske politik og spiller i al fald en mindre dominerende rolle i Norge end her i landet. Byggereguleringen, prispolitikken og ikke mindst pengepolitikken er nok så vigtige.

Det er allerede nævnt, at byggereguleringen har muliggjort en bedre balance i denne vigtige sektor i 1962; der har været vist tilbageholdenhed med tildelingen af kvoter, især til boligbyggeriet, og færdiggørelserne er steget hurtigere end påbegyndelserne, således at en forlængelse af byggetiden kan undgås. Ud over kontrollen gennem kvoterne har regeringen gennem udlånspolitikken i de fire-fem statsbanker, der deltager i byggeriets finansiering, en nøje føling med dette marked.

Indgreb i prisdannelsen har også været anvendt. I begyndelsen af januar 1962 indførtes prisstop for et meget bredt udsnit af hjemmemarkedsvarer. Producenternes vejledende bruttopriser måtte ikke stige over niveauet fra november 1961, og priser og avancer fastsat af producent- eller forhandlersammenslutninger blev fastfrosset. Den norske importliberalisering må også ses i nær sammenhæng med bestræbelserne for at stabilisere prisniveauet. I efteråret 1961 påtog Norge sig at eliminere næsten alle kvantitative restriktioner ved udgangen af 1962 og ophørte at påkalde sig GATT's Article XII, d. v. s. at man gav afkald på at retfærdiggøre de få tilbageblevne restriktioner ved at henvise til betalingsbalancevanskeligheder. Dette formelle skridt betyder, at man er villig til at gå ind i realitetsdrøftelser med underskriverne af GATT og medlemslandene i Valutafonden om en fjernelse af de sidste restriktioner – i sig selv et bemærkelsesværdigt skridt for et land med et så betydeligt underskud på vare- og tjenestebalancen.

Endelig har man lagt stor vægt på pengepolitikken, og da dens tilrettelæggelse afviger en del fra tilsvarende foranstaltninger i andre vesteuropæiske lande, skal den gøres til genstand for nærmere omtale. Den er præget af mistro til de generelle pengepolitiske midler: diskontoændringer, markedsoperationer og andre indgreb i pengeinstitutternes likviditet, og søger mere direkte at regulere disses udlån og dermed likviditeten uden for pengeinstitutterne.

I 1951 oprettedes på finansministerens initiativ det såkaldte Samarbeidsnemda med repræsentanter for finansministeriet, Norges Bank og de private pengeinstitutter. Udover i almindelighed at udøve en rådgivende funktion ved pengepolitikkens tilrettelæggelse skulle nævnet diskutere retningslinier for pengeinstitutternes udlånsvirksomhed og likviditet.

Nævnet har spillet en vigtig rolle i de sidste to år efter vedtagelsen af en rammeaftale om dets virksomhed i perioden 1960–64. Denne aftale, der udfyldes ved mere specifike aftaler for ét år ad gangen, pålægger forretningsbanker, sparebanker og livsforsikringsselskaber på nærmere angivne betingelser i årsaftalerne at øge deres beholdning af stats- og statsgaranterede obligationer med et absolut beløb eller i et vist forhold til stigningen i deres indlån (forvaltningskapital). Denne bestemmelse viser, at samarbejdet i nævnet ikke alene tager sigte på at regulere det totale kreditomfang, men også dets sammensætning og dette på en sådan måde, at offentlige låneformål til enhver tid kan prioriteres.

Af større betydning har det imidlertid været, at man også direkte har givet forskrifter om udlånene. Efter en lang »liberal« periode besluttede man midt i 1961, at et loft over udlånene ville kunne yde et væsentligt bidrag til at bremse den inflationære udvikling, der som nævnt ovenfor var i gang. Man henstillede derfor til forretningsbankerne at nedbringe de samlede udlån med godt 3 procent i løbet af fire måneder, og lignende aftaler blev truffet med sparebankerne og livsforsikringsselskaberne. Det lykkedes bankerne at overholde denne aftale, idet de var kommet gennem den sæsonmæssige forøgelse af udlånene, der finder sted i forårsmånederne. Endvidere skete der en mindre forskydning over imod lån i fremmed valuta, en udlånsform, der ikke var omfattet af aftalen. Disse udlån udgør kun knapt 10 procent af de samlede udlån, men deres andel har været stigende. Størstedelen af disse lån finansierer, som nævnt ovenfor, import af varer – ofte skibe – og tjenesteydelser og øger således ikke direkte den indenlandske efterspørgsel. De aflaster imidlertid det indenlandske kreditmarked og gør dermed en kontrol, der retter sig udelukkende mod dette, mindre effektiv. Bankerne har foretaget denne udlånsudvidelse på basis af øget gældsstiftelse til udlandet; ikke blot forringedes deres nettovalutastilling i løbet af 1961 med godt 400 mill. kr. – fra +250 til ÷150 mill. kr. – men den kortfristede valutagælds andel i de udenlandske forpligtelser steg til langt over halvdelen. De norske banker er derved kommet i en udsat likviditetssituation, hvilket statsrepræsentanterne i Samarbeidsnemnda tog som anledning til endnu engang at minde dem om, hvor velegnede statsobligationer er som likviditetsreserve. I betragtning af regeringens udtalte modvilje mod at benytte svingninger i renteniveauet til at regulere den økonomiske aktivitet har der rent faktisk været ringe kursrisiko ved at ligge med selv relativt langfristede obligationer. Den effektive rente af lange statsobligationer har ligget stabilt omkring 4,5–5 procent, tilsyneladende uden skelen til konjunktursituationen, og diskontoen er kun blevet ændret én gang i efterkrigstiden, i 1955, da den blev hævet fra 2,5 til 3,5 procent.

I 1962 tilstræbte man en udvidelse af pengeinstitutternes udlån af omtrent samme omfang som i 1960, men noget mindre end i 1961; især lagde

man vægt på at undgå en eksplosionsagtig udvidelse af kreditgivningen i årets første halvdel. Man kan ikke siges at have haft nogen ubetinget succes; ganske vist blev udlånsstigningen mindre end i 1961, men der viste sig atter at være huller i aftalen.

TABEL 4

Nettostigning i udlån til private og erhvervsvirksomheder.

(Mill. kr.)

Långiver	1958	1959	1960	Første halvår 1961	Første halvår 1962
Forretningsbanker[1])	273	379	524	1018	733
Sparebanker	202	216	244	299	263
Livsforsikringsselskaber	80	123	95	123	168
Statsbanker	155	167	234	249	274
Kreditforeninger	4	50	76	67	91
Obligationsmarkedet	63	85	70	125	155
Ialt	777	1020	1243	1881	1684

[1]) Inklusive udlån i fremmed valuta.
Kilde: Nasjonalbudsjettet 1963.

Trods Samarbeidsnemnda's henstillinger i aftalen for 1962 voksede udlånene i fremmed valuta stærkt – i årets første fem måneder med over 200 mill. kr. En anden ventil viste sig i livsforsikringsselskabernes udlån; de overholdt henstillingerne om nytegninger i statsobligationer, men var samtidig i stand til at forøge udlånene kraftigt, til dels ved at formindske beholdningerne af andre værdipapirer.

Ved en revision af kreditaftalen i juni 1962 søgte nævnet at stoppe disse to vanskeligt kontrolable likviditetskilder. Man regner med i fremtiden at kunne forhindre udlånene i fremmed valuta i at øges ud over det nuværende niveau; oplysningerne fra de første måneder efter den skærpede aftale tyder på et mindre fald i denne type udlån, men sæsonbevægelser gør en bedømmelse vanskelig.

Den norske form for pengepolitik er interessant derved, at den hverken retter sig mod pengeinstitutternes likviditet eller mod renteniveauet, men mod selve udlånene. Sammenhængen mellem banklikviditet og udlån er i Norge tilsyneladende endnu løsere end i andre lande, og det kan næppe betvivles, at en politik, der rettede sig mod banklikviditeten ringere end den faktisk førte politik ville have været i stand til at påvirke det samlede udlånsomfang. At det har voldt de norske myndigheder så store vanskeligheder at opstille en vandtæt aftale i Samarbeidsnemnda er ikke nogen afgørende indvending mod det principielle synspunkt, der ligger til grund for den norske politik. Det fremherskende synspunkt i Norge synes da også at være, at man trods de iøjnefaldende tekniske mangler er inde på den rette vej.

Rammeaftalen for nævnets virksomhed udløber i 1964. Til den tid vil en særlig Penge- og kredittpolitisk Komité have afgivet betænkning om pengepolitikkens fremtidige tilrettelæggelse. Det mest interessante ved denne betænkning vil blive, om den tilslutter sig det synspunkt, at renten kan undværes som pengepolitisk middel. Hvad end konklusionen bliver, skal man være forsigtig med at søge den anvendt på danske forhold. Det må ikke overses, at de norske myndigheder gennem de betydelige udlån, der kanaliseres gennem statsbankerne, og ved den kontrol med emissionen af partialobligationer, som den norske rentelov giver mulighed for, har en betydelig større indflydelse på kreditomfang og -vilkår end det er tilfældet i de fleste vesteuropæiske lande, deriblandt Danmark.

Norsk økonomisk politik har mange instrumenter i anvendelse, men dette har ikke medført, at man i 1962 har nået alle de mål, der blev fremlagt i budgettet for dette år. En nærmere føling med udviklingen i investeringerne og med indkomstudviklingen er ønskelig, såfremt betalingsbalanceunderskuddene ikke fortsat skal være af det nuværende store omfang, og de indenlandske prisstigninger skal standses. Regeringen har udarbejdet et lovforslag om skattefri henlæggelser til investeringsfonds efter svensk forbillede. Såfremt loven gennemføres til virksomhederne få mulighed for at hensætte op til 20 procent af deres årlige fortjeneste; beløbene bindes i Norges Bank, der forrenter dem med 2 procent skattefrit, og frigives af myndighederne med en skatterabat på 15 procent på et konjunkturmæssigt belejligt tidspunkt, dog senest efter fire år. En sådan lovgivning har i Sverige vist sig at have betydelige konjunkturstabiliserende virkninger. Endvidere har man haft forberedende drøftelser i regering og Storting om ønskeligheden af et samordningsorgan for pris- og lønspørgsmål. Som foreløbig konklusion hedder det dog i Nasjonalbudsjettet 1963: »På grunnlag av de drøftelser man har hatt med de berørte organisasjoner, regner en foreløpig ikke med å kunne få etablert et formelt organ«. Men en mere uformel kontakt mellem arbejdsmarkedets parter og myndighederne synes dog at være tilvejebragt, således at regeringen uden tvivl reelt vil udøve en indflydelse på forløbet af de forestående overenskomstforhandlinger. Stigningen i det norske omkostningsniveau ligger ikke helt så højt på listen ved internationale sammenligninger som tallene fra Danmark, men der er ingen mangel på understregninger – ikke alene fra arbejdsgiverside – af den forringelse af landets konkurrenceevne i 1961, som indkomstkravene medførte.

LANGTIDSPLANLÆGNINGEN

Den økonomiske planlægning i Norge finder ikke sit eneste udtryk i de årlige fremlæggelser af Nasjonalbudsjettet. Fra 1948 har man arbejdet med planlægning også på længere sigt. Det første fireårsprogram for årene 1949–52 blev udarbejdet i forbindelse med modtagelsen af Marshall-hjæl-

pen, men siden fulgte programmer for perioderne 1954–57, 1958–61 og senest 1962–65. Programmet for 1958–61 blev mere end opfyldt som følge af det uventet kraftige økonomiske opsving, der satte ind i periodens begyndelse.

Den seneste udgave af Langtidsprogrammet forudser en årlig stigningstakt i bruttonationalproduktet på 4 procent. Programmets hovedtal er i tabel 5 konfronteret med oplysninger om udviklingen i de tilsvarende størrelser i 1950'erne og i programperiodens første to år, skønnet på basis af de seneste oplysninger; programmet blev forelagt Stortinget allerede i foråret 1961.

TABEL 5

Procentvis årlig stigningstakt i bruttonationalproduktet i faste priser[1]).

	1950/55	1955/60	1961/62[2]	1962/63[2]	1962/65[2]
Privat forbrug	2,6	2,9	3	3	3,6
Offentligt forbrug	6,7	4,7	6	6	..
civilt	14,7	0,6	6–7	6	5,0
militært	4,2	6,3	6–7	6	2,4
Bruttoinvesteringer	5,0	0,7	4–5	3	2,6
byggeri m.v.	3,2	1,2	..	..	..
Eksport	6,3	7,1	5–6	6	..
Import	5,5	5,8	3	3–4	..
Bruttonationalprodukt	3,6	3,1	4	4	4,0

[1]) 1950/55 og 1955/60 i 1954-priser, 1961/62 og 1962/63 i 1961-priser og 1962/65 i 1960-priser.
[2]) Beregnet på grundlag af OECD Survey: Norway, June 1962, og Nasjonalbudsjettet 1963. Sidste kolonne fra Langtidsprogrammet 1962–65.

Programmet giver prioritet til investeringerne og det offentlige forbrug; ser man bort fra investeringerne i skibe, forventes begge at stige med henved 5 procent; der skal sættes særlig kraftigt ind med udbygninger af elektricitetsværkerne, og kapaciteten i nogle af de råvareproducerende eksportindustrier skal udvides; i andre industrier, hvor råvareforekomsterne sætter snævrere grænser for produktionsmulighederne, skal investeringerne tage sigte på at muliggøre yderligere forarbejdning af varerne. Programmet indeholder ikke nogen udførlig drøftelse af de mulige virkninger på den norske udenrigshandel af den udvidede arbejdsdeling i Europa som følge af den udvidede samhandel inden for de vesteuropæiske markedsdannelser.

Blandt de offentlige investeringer er det især udvidelserne af vejnettet, der tæller. Programmet diskuterer også videreførelsen af Utbyggingsprogrammet for Nord-Norge, som blev påbegyndt i 1952. Stortinget oprettede i 1960 Distriktenes utbyggingsfond, hvis samlede udlåns- og garantiprogram i 1963 vil nå op over 500 mill. kr. Regeringen har muligheder for at opmuntre til investeringer i distrikterne ved skattebegunstigelser, men nogen klar målsætning for hvad man tilstræber med denne politik synes endnu ikke i sigte.

Selv om Langtidsprogrammet må lade mange spørgsmål ligge og i det hele indeholder langt færre tal, end man venter at finde i et sådant dokument – det kan slet ikke sammenlignes med egentlige planer for en kommende periode, som man kan finde dem i de franske fireårsplaner – er det af overordentlig stor værdi som baggrund for de tilbagevendende drøftelser om kortsigtede problemer og som udgangspunkt for enhver diskussion om landsplanlægning, erhvervsstruktur og offentlig investeringsvirksomhed. At man tillægger det stor betydning at have sådanne programmer er netop kommet til udtryk i form af et lovforslag om udbygning af den økonomiske planlægning, som den norske finansminister fremlagde i Stortinget i september.

Langtidsprogrammerne er hidtil blevet udarbejdet af specielt oprettede sekretariater for hvert nyt program, men der stilles nu forslag om et permanent organ for økonomisk langtidsplanlægning som en afdeling af finansministeriet. Man forestiller sig, at afdeling skal have et dusin medarbejdere og at departementchefen i finansministeriet efterhånden vil få det som sin hovedopgave at lede denne afdeling.

Endvidere påtænker man at etablere et økonomisk planlægningsråd med repræsentanter fra administration, forskning, erhvervsliv og arbejdsmarked. Rådet skal have til opgave at følge planlægningsarbejdet og aktivt bidrage til det, idet man forudser et nært samarbejde med erhvervslivets og arbejdsmarkedets organisationer, såvel som med videnskabelige institutioner. Inspirationen til det norske lovforslag synes nærmest at være kommet fra den økonomiske planlægning i Frankrig.

Sammenligner man det norske forslag med den danske lov om økonomisk samordning, synes forskellene at træde tydeligere frem end lighederne. Det norske forslag har sin styrke i at tilvejebringe de bedst mulige oplysninger om landets fremtidige muligheder gennem et teknisk præget samarbejde mellem stat, organisationer og videnskab. Det er den oplysende snarere end den formidlende funktion, der er lagt vægt på. Det danske lovforslag åbner kun små muligheder i denne retning alene i kraft af sit beskedne personale, men det er selvfølgelig muligt, at det samfundsøkonomiske råds oprettelse kan give stødet til et samarbejde om det, der er kærnen i økonomisk planlægning: tilvejebringelsen af så udførlige og pålidelige oplysninger om de økonomiske fremtidsudsigter som muligt. Til gengæld synes det norske planlægningsråd ikke at skulle tage stilling til pris- og lønproblemer i en overskuelig fremtid, tilsyneladende ud fra den betragtning, at sådanne drøftelser ville belaste samarbejdsviljen om rådets egentlige opgaver for hårdt.

21. 11. 1962.
N. Th.

DEN DANSKE ØKONOMISKE SITUATION[1])

I det forholdsvis lange tidsrum mellem forliget i folketinget om omsætningsafgiften og afgiftens ikrafttræden den 1. august steg efterspørgslen efter en række nu oms-belagte varer stærkt. For *detailhandelen* som helhed lå omsætningen i 1. halvår gnstl. ca. 13 pct. højere end i den tilsvarende periode i 1961 (da den i nogen grad var påvirket af strejken i foråret), men i 2-måneders perioden juli-august var stigningen (ligesom i maj-juni) gnstl. 16–17 pct. I brancher, hvor der ikke er sket en ændring af beskatningen, var omsætningsstigningen væsentligt svagere, for tekstilbrancherne således kun omkring 9 pct. Skønt omsætningsafgiften endnu i august ikke var slået igennem i detailpriserne i fuld udstrækning, lå den samlede omsætning i august måned ca. 5 pct. lavere end i juli, medens en modsat tendens normalt gør sig gældende.

Omsætningen af motorkøretøjer, der ikke indgår i indekset for detailomsætningen, men kan følges i statistikken over indregistrerede nye motorkøretøjer, viser en meget stærk stigning i sammenligning med 1961. I de første 9 måneder blev indregistreret i alt ca. 83.500 personbiler mod ca. 58.500 i samme periode i 1961 og 74.000 i hele året 1961. Antallet af indregistreringer for august og september ligger imidlertid betydeligt lavere end i august og september i fjor.

En følge af hamstringsbølgen var en *stærk forøgelse af importen,* der i juli måned nåede op på godt 1500 mill. kr., en stigning på ca. 50 pct. i forhold til juli 1961. I august var importen atter nede på et mere normalt niveau, men for de første 9 måneder af 1962 har importoverskuddet udgjort 2775 mill. kr. mod 1765 mill. kr. i perioden januar–september 1961. Underskuddet på betalingsbalancens løbende poster er derfor vokset stærkt.

For 1. halvår viser den foreløbige opgørelse af *vare- og tjenestebalancen over for udlandet* et underskud på ca. 825 mill. kr., fordelt ligeligt på 1. og 2. kvartal, mod et underskud på knap 500 mill. kr. i 1. halvår 1961. Stigningen i underskuddet på betalingsbalancen skyldes i alt væsentligt det forøgede underskud i vareomsætningen med udlandet, men hertil kommer, at på nogle af de »usynlige« poster på betalingsbalancen – søtransport og rejser – har overskuddet været mindre end i fjor. Nettoindtægten på rejseposten er gået ned fra 70 til 33 mill. kr., idet der vel har været stigende

[1]) Se også tabelbilaget bag i hæftet.

Betalingsbalancens hovedposter.

(Mill. kr.)

	1961	1. halvår 1961	1. halvår 1962
Indtægter eller udgifter (÷) netto vedrørende:			
Vareindførsel og -udførsel (f.o.b.)	÷1666	÷909	÷1210
Søtransport	480	245	240
Rejser	210	70	33
Renter, aktieudbytter o.l.	–	5	5
Varer og tjenester i øvrigt	230	100	105
Varer og tjenester i alt	÷ 746	÷489	÷827

indtægter af udenlandske turister i Danmark, men en endnu stærkere opgang i danske turisters udgifter i udlandet.

Underskuddet på vare- og tjenestebalancen i 1. halvår 1962 er dækket ved gældsættelse til udlandet i såvel den offentlige som den private sektor og ved en formindskelse af *bankernes valutatilgodehavende* med i alt 257 mill. kr. I juli kvartal, da underskuddet på handelsbalancen voksede stærkt på grund af importstigningen, formindskedes valutabeholdningen med 200 mill. kr. og udgjorde herefter kun ca. 840 mill. kr. mod 1170 mill. kr. ultimo september 1961. I oktober måned androg valutatabet ca. 80 mill. kr.

Udenrigshandelen.

(Månedsgennemsnit i mill. kr.)

	Import	Eksport	Heraf: Landbrugsvarer	Heraf: Industriprodukter[1])	Import overskud
1. kvartal 1961	1069	835	360	417	234
2. – –	1012	823	368	404	189
3. – –	1015	850	360	442	165
4. – –	1203	979	403	513	224
1. kvartal 1962	1171	902	407	429	269
2. – –	1172	901	377	469	271
3. – –	1273	889	349	482	384

[1]) Incl. kød- og mælkekonserves.

I den forløbne del af 1962 har den internationale konjunktur fortsat været gunstig for afsætning af danske industriprodukter, og *industrieksporten* er i årets første 9 måneder vokset med gnstl. ca. 9 pct. i forhold til de tilsvarende måneder i fjor. For animalske landbrugsprodukter har afsætningsforholdene i udlandet derimod været vanskelige, og eksporten er i den nævnte periode kun forøget med knap 2 pct. På grund af en relativ

Industrieksporten.

(Mill. kr.)

	Januar-september		Stigning i pct.
	1961	1962	
Kod- og mælkekonserves	539	546	1
Sukker	8	12	37
Drikkevarer	89	92	3
Animalske og vegetabilske olier og fedtstoffer	75	85	14
Kemikalier	359	377	5
Tekstil og beklædning	242	274	14
Jern- og metalvarer	225	214	÷ 5
Maskiner	1111	1306	18
Skibe, nye	181	64	÷65
Skibe, brugte	43	118	174
Øvrige industriprodukter[1])	920	1050	14
I alt	3792	4138	9

[1]) Heri medregnet varer af træ, kautsjuk og ikke-metalliske mineraler samt instrumenter, møbler m.v.

stærk fremgang i eksporten af vegetabilske landbrugsprodukter er den samlede *landbrugseksport* imidlertid vokset med ca. 4 pct.

For industrieksportens vedkommende har der været større eller mindre fremgang i alle hovedgrupper. Maskineksporten er steget væsentligt stærkere end eksporten som helhed, nemlig med ca. 18 pct. Den vigtigste undtagelse fra den almindelige tendens viser eksporten af nye skibe, der er formindsket med næsten to tredjedele. Til gengæld er eksporten af brugte skibe steget meget stærkt. På grund af den ugunstige skibsfartskonjunktur har skibsværfternes ordrebestand været nedadgående. Beskæftigelsesindekset for transportmiddelindustrien lå i august et par procent lavere end på samme tidspunkt i fjor, medens beskæftigelsesindekset for industrien som helhed var uforandret.

Medens både eksporten og – navnlig – det indenlandske forbrug er steget i indeværende år, synes det usikkert, om det samme har været tilfældet med *industriens investeringer*. I hvert fald må det antages, at stigningen har været væsentligt svagere end i de foregående år. For 1961 er industriens samlede investeringer beregnet til 1623 mill. kr., hvilket var ca. 17 pct. mere end i 1960, men efter de oplysninger, der foreligger om industriens investeringsplaner – oplysninger, der ganske vist er behæftede med en betydelig usikkerhed – kan der ikke regnes med nogen yderligere stigning af betydning i indeværende år.

For *byggevirksomheden* (nybyggeriet) foreligger der mere eksakte oplysninger. I hele landet androg det fuldførte etageareal i 1. halvår 1962 ca. 2,7 mill. m², hvilket var ca. 19 pct. mere end i samme periode i fjor. Det påbegyndte etageareal var af omtrent samme størrelse som i 1. halvår 1961,

Byggevirksomheden (nybyggeri) i hele landet.

	Beboelsesejendomme		Erhvervs-ejendomme	Ikke-erhvervs-ejendomme	Tilsammen
	1000 m²	Antal lejligheder	1000 m²	1000 m²	1000 m²
Under opf. 1/1 62	3138	34407	1691	1043	5872
Påbeg. 1. halvår 62	1936	19958	1177	442	3555
Fuldf. 1. halvår 62	1426	15169	930	318	2674
Under opf. 1/7 62	3648	39196	1938	1167	6753
Under opf. 1/7 61	3264	36703	1922	967	6153

men var væsentligt større end det samtidigt fuldførte etageareal, nemlig knap 3,6 mill. m², og det igangværende byggeri pr. 1. juli var derfor siden årets begyndelse forøget med henved 900.000 m² til godt 6,7 mill. m². Det lå dermed 600.000 m² (10 pct.) højere end pr. 1. juli 1961.

Hvad boligbyggeriet angår, blev der i 1. halvår fuldført godt 15.000 lejligheder, hvilket var ca. 1000 flere end i 1. halvår 1961, medens antallet af påbegyndte lejligheder, ca. 20.000, var praktisk taget uændret i sammenligning med den tilsvarende periode i fjor. Antallet af lejligheder under opførelse ved udgangen af det betragtede tidsrum var godt 39.000 i år mod 36.700 i fjor.

For første gang siden den nye boliglov i 1958 kan man i 1. halvår 1962 uden for de egentlige landdistrikter konstatere en nedgang i antallet af lejligheder påbegyndt af private bygherrer uden offentlig støtte.

Den animalske landbrugsproduktion.

Mill. kg	Januar–august		Stigning i pct.
	1961	1962	
Mælk	3918	3863	÷ 1.4
Smør	120,3	121,3	0.8
Ost	88,8	83,0	÷ 6,5
Æg	84,7	80,1	÷ 5,4
Okse- og kalvekød	166,3	192,2	15,6
Svinekød og flæsk	441,2	452,1	2,5
Mængdeindeks for den animalske landbrugs-brugsproduktion (1955 = 100)	119	122	2.3
Værdi, mill. kr.	4439	4448	0.2

Inden for *den animalske landbrugsproduktion* har der i 1962 gjort sig modsatte tendenser gældende. De ugunstige afsætningsforhold i udlandet for mejeriprodukter og æg har påvirket produktionen på disse områder i nedadgående retning, medens kød- og flæskeproduktionen har ligget på et højere niveau end i fjor. For okse- og kalvekød har fremgangen for perioden januar–august udgjort ikke mindre end 15 pct., for flæskeproduktionens vedkommende indskrænker stigningen sig til et par procent. Resul-

tatet har været en stigning i mængdeindekset for den animalske landbrugsproduktion på 2–3 pct. Efter den seneste tælling (5. oktober) er den samlede svinebestand opgjort til godt 7,5 mill. stk. mod 6,9 mill. i februar i år og knap 7,5 mill. i begyndelsen af oktober 1961. Antallet af drægtige søer har gennem juli kvartal været faldende, men lå endnu i begyndelsen af oktober lidt højere end i oktober i fjor.

Medens den animalske landbrugsproduktion som helhed viser en mindre stigning i sammenligning med 1961, har værdien i kroner været uforandret. I juli kvartal er der dog indtrådt en stigning i noteringerne for smør, ost og slagterisvin, således at afregningspriserne til landbrugerne nåede op over niveauet på samme tid i 1961.

Den 30. august vedtog folketinget regeringens forslag om en *hjemmemarkedsprisordning for flæsk, okse- og kalvekød, fjerkrækød og æg* (se Ø. og P. s. 128) i en ændret udformning. Herefter skal der for de nævnte varegrupper i tiden indtil 30. juni 1963 åbnes landbruget adgang til at opnå en indtægtsforøgelse, der i forhold til Det landøkonomiske Driftsbureaus regnskabsår 1961–62 andrager indtil 200 mill. kr. I henhold hertil har monopoltilsynet den 19. september godkendt, at producentprisen for de nævnte varer forhøjes med 92 øre pr. kg. Udgangspunktet er de gnstl. producentpriser i 1961–62, nemlig for 1. kl. svin 377 øre, okse- og kalvekød 379 øre, fjerkræ 301 øre, alt pr. kg slagtet vægt, samt for æg 286 øre pr. kg. Pristillægget fremkommer ved en fordeling af de nævnte 200 mill. kr. på hjemmemarkedssalget, idet der efter loven ses bort fra landbrugets eget forbrug. Det kan tilføjes, at prisforhøjelserne i forhold til de priser, der var gældende den 19. september, for nogle af varernes vedkommende er mindre end 92 øre pr. kg.

Den 30. juli trådte *fællesmarkedets landbrugsreglementer for svinekød, fjerkræ og æg* i kraft, og der er dermed opstået nye vanskeligheder for den danske landbrugseksport. Hvad angår svinekødsreglementet, har det for Danmark særlig betydning for soeksporten til Vesttyskland. Ved forhandling med fællesmarkedet er der opnået en nedsættelse af sluseprisen og de variable importafgifter med 12 pct. i forhold til de tilsvarende afgifter for andet svinekød, hvilket har gjort det muligt for Danmark at opretholde eksporten af søer til Vesttyskland i samme omfang som før reglementets ikrafttræden. I sammenligning med 1961 er der dog sket en formindskelse af eksporten, og importsystemet har betydet en reduktion af priserne.

For ægeksporten til Vesttyskland har det nye importsystem haft endnu ugunstigere virkninger. Eksporten er gået stærkt tilbage, og der er sket et fald i priserne. Derimod er det lykkedes at opretholde eksporten af fjerkræ til Vesttyskland i nogenlunde samme omfang som hidtil, men man har dog måttet affinde sig med en lavere pris. For de såkaldte suppehøns er der efter anmodning fra dansk side sket en særlig nedsættelse af slusepriserne

Eksporten af de vigtigste animalske landbrugsprodukter.

	Mængde januar–august		Værdi januar–august	
	1961 Mill. stk.	1962 Mill. stk.	1961 Mill. kr.	1962 Mill. kr.
Levende hornkvæg	272,3	232,5	340,3	309,5
Heraf:				
Vesttyskland	194,8	190,7	262,0	253,2
Holland	14,6	21.8	19.2	26,7
Levende svin (Vesttyskland)	104,4	86,1	60,0	49,0
	Mill. kg	Mill. kg		
Okse- og kalvekød	30,5	51,9	146,3	229,9
Heraf:				
Vesttyskland	5,5	9,3	28,3	44,1
Sverige	9,5	4,0	38,7	14,5
Spanien	0,1	7,2	1,3	21,3
Italien	2,9	12,5	15,1	67,6
Flæsk og svinekød	208,3	227,8	974,4	1022,9
Heraf:				
Vesttyskland	2,1	2,3	11,7	10,6
Storbritannien	182,3	196,1	845,4	877,7
Frankrig	11,2	0,7	50,7	3,5
Slagtet fjerkræ	31,9	34,3	153,6	167,2
Heraf Vesttyskland	27,4	29,5	130,2	141,6
Smør	77,1	76,6	415,3	424,3
Heraf:				
Vesttyskland	2,4	4,1	15,1	28,0
Storbritannien	65,8	67,8	348,4	371,0
Ost	51,5	52,3	217,1	218,6
Heraf:				
Vesttyskland	25,4	25,8	94,9	98,9
Storbritannien	6,9	6,3	31,9	30,4
Italien	3,8	5,0	16,8	19,5
USA	2,5	2,7	16,1	17,0
Æg	43,2	35,7	173,1	119,3
Heraf:				
Vesttyskland	35,0	28,6	138,9	95,2
Storbritannien	2,0	1,3	8,3	4,2
Schweiz	2,0	2,2	8,1	6,8

i forhold til slusepriserne for andet fjerkræ, hvilket har betydning for den danske eksport.

Det er bemærkelsesværdigt, at den animalske produktion ikke blot har kunnet opretholdes, men forøges, når det tages i betragtning, at *antallet af medhjælpere i landbruget* i løbet af det sidste år er formindsket med 20.000 eller med ca. en sjettedel. Det er nu 100.000 mod 200.000 i 1952. Arbejdskraften, der har forladt landbruget, har fundet beskæftigelse i de andre erhverv. *Arbejdsløsheden* har ligget endnu lavere end i fjor, i nogle sommermåneder endog under 1 pct. af antal forsikrede. I industrien har beskæf-

tigelsen, målt i arbejdstimer, som nævnt været stagnerende, og den største beskæftigelsesstigning har fundet sted i de tjenesteydende erhverv og i byggeriet. I bygge- og anlægsvirksomheden har beskæftigelsen i sommer ligget ca. 3 pct. højere end i sommeren 1961.

Den samlede beskæftigelse i byerhvervene har i 1961 været et par procent større end i fjor, og produktionsstigningen kan næppe anslås til mere end 4–5 pct. Heroverfor står en betydelig stærkere – formentlig mindst dobbelt så stærk – *stigning i pengeindkomsterne.* For lønningernes vedkommende betød dyrtidsreguleringen i marts–april en lønforhøjelse på 3–4 pct. og i september–oktober 1½–2 pct. Desuden er lønglidningen fortsat, navnlig for faglærte, omend i et noget langsommere tempo end det sidste par år. I første kvartal i år androg lønglidningen således ca. 1 pct. For de selvstændige i byerhvervene uden for industrien må det antages, at stigningen i pengeindkomsterne har været mindst lige så stærk som for lønmodtagerne. For de selvstændige i industrien har de skærpede konkurrencevilkår derimod formentlig medført en vis begrænsning af fortjenstmulighederne, og de selvstændige landbrugere kan heller ikke antages at have fulgt med i indkomststigningen i byerhvervene i 1962.

Under de nævnte omstændigheder har *prisstigningen* været betydelig, i den sidste tid forstærket ved virkningerne af omsætningsafgiften og højere priser som følge af hjemmemarkedsordningen for landbruget. *Detailpristallet* for oktober er steget til 164 (juli 1949=100) mod 159 i juli og 150 i januar 1961. For vare- og tjenesteydelsesposterne i detailpristallet har stigningen i løbet af det sidste par år andraget 13 pct., for juli kvartal i år

Detailpristallets hovedgrupper.

	Stigning i pct.	
	Juli 1962 –oktober 1962	Januar 1961 –oktober 1962
Fødevarer	3,8	13,9
Klæder, fodtøj, vask	2,5	10,1
Brændsel og belysning	0,9	2,8
Anskaffelser og vedligeholdelse	4,5	9,7
Spiritus, tobak, fortæring ude	9,8	22,8
Transport	3,5	14,0
Forskellige varer og tjenesteydelser	5,9	19,7
Varer og tjenesteydelser i alt	4,2	13,6
Bolig	–	5,0
Varer og tjenesteydelser incl. bolig, i alt	3,6	12,5
Personlige skatter efter fradrag af børnetilskud	–	÷8,8
Kontingenter	–	32,6
I alt	3,2	9,8

alene 4 pct. Den væsentlige del af de sidste måneders stigning er en følge af omsætningsafgiften og de højere hjemmemarkedspriser for landbrugsprodukter.

Særpristallet, der anvendes ved regulering af lønninger og pensioner, var for juli 1962 beregnet til 157 (juli 1949=100). Stigningen i forhold til januar 1962 androg 3 points og var således netop tilstrækkelig til, at arbejdere tilsluttet LO og tjenestemænd kunne opnå en dyrtidstillægsportion. I oktober var særpristallet steget yderligere med 5 points til 162, og det kan herefter betragtes som givet, at den næste lønregulering, som finder sted i henhold til særpristallet for januar 1963, vil give såvel arbejdere som tjenestemænd i hvert fald 2 dyrtidstillægsportioner.

I sommerhalvåret har pengeforholdene trods den forstærkede valutaudstrømning været præget af relativ stor likviditet, idet statens udbetalinger har oversteget indbetalingerne. Opgangen i obligationskurserne er imidlertid i de sidste måneder afløst af en tendens i modsat retning, og en stærkere kursnedgang er kun forhindret ved nationalbankens indgriben. Herved er nationalbankens aktie- og obligationsbeholdning steget fra 473 mill. kr. ult. august til 650 mill. kr. ult. oktober.

5. 11. 1962.
C. L.

POLITISK KRONIK

UDLANDET

Juli 1962

1. – Ved folkeafstemningen i Algeriet afgives ca. 6 mill. stemmer for selvstændighed i samarbejde med Frankrig i henhold til Evianaftalerne (se 18/3). Antallet af stemmeberettigede er ca. 6,5 millioner, og kun nogle få tusinder stemmer nej. Den foregående dag har chefen for den provisoriske regering (GPRA) Ben Khedda afskediget befrielseshærens stabschef, oberst Houari Boumedienne, og to af hans nærmeste medarbejdere, der beskyldes for at undergrave GPRAs autoritet. – 2. Præsident Nasser, Ægypten, og præsident Bourguiba, Tunesien, opfordrer de algeriske ledere til at undgå splittelse. – 3. Præsident de Gaulle anerkender Algeriet som selvstændig stat. Ben Khedda og andre medlemmer af GPRA ankommer til Algier fra Tunis. Viceministerpræsident Ben Bella offentliggør fra Tripoli i Libyen en erklæring, hvori han tager afstand fra aktionen mod befrielseshæren (ALN). – 22. proklamerer Ben Bella, der 11/7 er ankommet til Algeriet, fra Tlemcen dannelsen af et politbureau, som skal overtage den politiske magt. – 23. Viceministerpræsident i GPRA Belkacem Krim fordømmer Ben Bellas handlemåde som et forsøg på at oprette diktatur. – 25. Ben Bella-tro tropper rykker ind i Constantine og Bone, og det kommer i Constantine til ildkamp med tilhængere af Ben Khedda, hvorved flere soldater dræbes. – 26. De franske tropper i Algeriet sættes i alarmberedskab. Belkacem Krim meddeler, at FLN-tropperne i Kabylen (Willaya III) er blevet forstærket og er loyale med Ben Khedda. – 29. Tropper fra 4. militærdistrikt (Willaya IV) besætter Algier med den begrundelse, at byen skal holdes uden for konflikten mellem lederne og være et sted, hvor de kan mødes og forhandle.

Det belgiske formynderskabsområde Ruanda-Urundi bliver uafhængigt i form af to selvstændige stater, republikken Rwanda og kongedømmet Burundi.

Ved valget af 127 medlemmer til det japanske overhus (i alt 250 medlemmer) styrker regeringspartiet, de liberale demokrater, sit flertal, men valgets overraskelse er den buddhistiske sekt Soka Gokkai, der med over 4 mill. stemmer, næsten 12 pct. af samtlige afgivne stemmer, får alle sine 9 kandidater valgt og derefter med i alt 15 mandater er det tredjestørste parti i overhuset.

2. – Forbundskansler Adenauer ankommer til Paris på et 6 dages officielt besøg i Frankrig.

14 magts konferencen i Genève om Laos (se 12/6) træder sammen. Konferencen slutter 23/7 med, at de deltagende staters udenrigsministre underskriver en erklæring om Laos' neutralitet og en protokol om tilbagetrækningen af de udenlandske styrker og om den internationale kontrolkommissions funktioner.

3. – Den brasilianske kongres godkender senatspræsident Auro Soares de Moura Andrade, det socialdemokratiske parti, som premierminister (se 29/6), men han opgiver den følgende dag at danne regering, idet præsident Goulart ikke vil godkende

hans ministerliste. – 5. iværksætter fagforeningerne 24 timers generalstrejke for at støtte præsident Goulart og dannelsen af en venstreorienteret regering. Vanskeligheder med levnedsmiddelforsyningen fremkalder blodige optøjer i Rio de Janeiro. – 10. Kongressen godkender Francisco Brochado da Rocha som premierminister med 215 stemmer mod 58 (den nationaldemokratiske union).

7. – Den tyrkiske nationalforsamling vedtager et tillidsvotum til den nye koalitionsregering (se 25/6) med 259 stemmer mod 134; 4 undlader at stemme, og 53 er fraværende.

9. – Ved Johnston øen i Stillehavet bringer amerikanerne en atombombe til eksplosion i flere hundrede kilometers højde (»regnbuebomben«). – 21. Sovjetunionen erklærer, at de amerikanske forsøg med kernevåben tvinger den til at foretage nye forsøg. – 23. Præsident Kennedy udtaler på spørgsmålet om, hvorvidt USA vil iværksætte en ny serie forsøg med kernevåben, at det vil afhænge af, om Sovjetunionen gør nye tekniske fremskridt.

11. – Det franske ministerråd godkender en rapport fra forsvarsminister Pierre Messmer, hvorefter generalstaben afskaffes og erstattes af et generalsekretariat for det nationale forsvar med general i luftvåbnet Michel Fourquet som chef.

General Franco gennemfører den første store rekonstruktion af sit kabinet siden 1957.

Ved en omdannelse af den congolesiske centralregering under Cyrille Adoula reduceres antallet af ministerier fra 43 til 25. – 29. Adoula foreslår, at der udarbejdes en ny forfatning, hvorefter Congo omdannes til en forbundsrepublik med udvidet selvstyre for de enkelte provinser. – 31. FNs generalsekretær U Thant opfordrer medlemsstaterne til at udøve tryk på Katanga for at genoprette Congos enhed.

13. – Efter en række suppleringsvalg med stærk tilbagegang for de konservative indleder premierminister Harold Macmillan en meget omfattende rekonstruktion af den britiske regering. Syv kabinetsministre fratræder, deriblandt finansminister Selwyn Lloyd, lordkansler lord Kilmuir, forsvarsminister Harold Watkinson, minister for boligvæsen og kommunale anliggender dr. Charles Hill og undervisningsminister sir David Eccles. I det rekonstruerede kabinet bliver H. A. Butler vicepremierminister med titlen første statssekretær. Han afgiver indenrigsministeriet til hidtidig chefsekretær i finansministeriet Henry Brooke, men beholder ansvaret for det centralafrikanske departement og fortsætter som leder af den ministergruppe, der overvåger fællesmarkedsforhandlingerne. Koloniminister Reginald Maudling bliver finansminister, og koloniministeriet overtages af Duncan Sandys, der samtidig fortsætter som minister for Commonwealth-anliggender. Den hidtidige rigsadvokat (attorney-general) sir Reginald Manningham-Butler bliver lordkansler, idet han ophøjes i adelstanden (som lord Dilhorne). Pensionsminister John Boyd-Carpenter bliver chefsekretær i finansministeriet, luftfartsminister Peter Thorneycroft forsvarsminister, sir Keith Joseph, hidtil statsminister i handelsministeriet, boligminister, finanssekretær i finansministeriet sir Edward Boyle undervisningsminister, og William Deedes skal som min. u. p. koordinere den indenlandske informationstjeneste. Endvidere får sundhedsminister Enoch Powell kabinetsrang. – 16. Rekonstruktionen afsluttes med yderligere 24 ændringer i regeringens sammensætning; 9 ministre uden kabinetsrang fratræder, 11 parlamentsmedlemmer får for første gang sæde i regeringen. – 26. Underhuset forkaster et mistillidsvotum til regeringen med 351 stemmer mod 253.

14. – Sovjetunionen afviser i noter til vestmagterne firemagtsforhandlinger for at mindske spændingen i Berlin og dermed episoderne ved sektorgrænsen og kræver på ny en normalisering gennem en tysk fredstraktat.

17. – I Peru kræver cheferne for de militære styrker præsidentvalget 10/6 annulleret p. gr. af uregelmæssigheder. – 18. De væbnede styrker arresterer præsident Manuel Prado, og en 12 mand stærk militærregering under ledelse af chefen for forsvarsstaben, general Ricardo Perez Godoy, tager magten. Præsidentvalget annulleres, den nyvalgte kongres suspenderes, og APRA forbydes. USA suspenderer de diplomatiske forbindelser med Peru, og 7 latinamerikanske lande – Mexico, Venezuela, Colombia, Costa Rica, Honduras, El Salvador og den dominikanske republik – tager lignende skridt. – 19. meddeles, at den amerikanske hjælp til Peru er suspenderet. – 24. Militærregeringen overtager den fulde lovgivende og udøvende magt. General Godoy overtager præsidentens funktioner og afløses som regeringschef af hærens øverstkommanderende, general Nicolas Lindley. – 29. Ekspræsident Prado løslades og ankommer 2/8 til Paris.

18. – Efter at have indgivet sin afskedsbegæring udtaler den persiske premierminister Ali Amini, at den vigtigste grund til hans demission er den utilstrækkelige hjælp fra USA, som har gjort det umuligt at opnå balance på budgettet. Det amerikanske udenrigsministerium afviser Aminis anklager. – 21. Assadollah Alam, leder af Mardom (folke) partiet, danner regering.

20. – Chefen for NATO-styrkerne i Europa og for de amerikanske styrker i Europa, general Lauris Norstad, træder tilbage 1/11. Til chef for de amerikanske styrker i Europa udnævner præsident Kennedy chefen for den amerikanske forsvarsstab, general Lyman L. Lemnitzer, der efterfølges af præsidentens militære rådgiver, general Maxwell D. Taylor. 25/7 godkender NATO-rådet Lemnitzer som øverstkommanderende for NATO-styrkerne i Europa.

De diplomatiske forbindelser mellem Frankrig og Tunesien, afbrudt 20/7 1961 på gr. af Bizertekrisen, genoptages. Forinden (30/6) har Frankrig overdraget den sydlige del af flåde- og luftbasen Bizerte til Tunesien.

24. – Den indiske regering tilbageviser to kinesiske noter af 13/7 og 16/7, indeholdende anklager for grænsekrænkelser og provokationer, og kræver de kinesiske tropper trukket tilbage fra indisk område.

31. – Hemmelige hollandsk-indonesiske forhandlinger i Washington om Hollandsk (Vest) Ny Guineas fremtid resulterer i en overenskomst om et kompromisforslag på grundlag af den såkaldte Bunkerplan (efter den amerikanske diplomat Ellsworth Bunker).

August 1962

1. – Commonwealth- og koloniminister Duncan Sandys meddeler i underhuset, at den britiske og den malayiske regering i princippet har besluttet, at Malaysia-føderationen (se 16/1 1961) skal træde i kraft 31/8 1963. Samme dag offentliggøres en enstemmig rapport fra en kommission under lord Cobbold, hvori det anbefales, at Nord Borneo og Sarawak indgår i føderationen. Rapporten er tiltrådt af den britiske og den malayiske regering. Sultanen af Brunei har meddelt, at han i princippet er tilhænger af, at Brunei slutter sig til Malaysia. – 7. Den britiske regering afviser et krav fra Philippinerne på Nord Borneo.

2. – De stridende grupper i Algeriet (se 1/7) slutter overenskomst, hvorefter Ben Bellas politbureau overtager den politiske ledelse, herunder forberedelsen af valg til konstituerende forsamling, der udskydes fra 12/8 til 27/8. Foruden Ben Bella-tilhængerne Mohammed Khider, Rabah Bitat,

Hadj Ben Allah og Mohammed Said indtræder Mohammed Boudiaf i politbureau. – Antallet af franskmænd i Algeriet, der siden 1/1 1962 er rejst til Frankrig, anslås til 1/2 mill. – 3. Ben Bella i spidsen for politbureau holder sit indtog i Algier, hvor han modtages med begejstring. – 6. Politbureau udsætter valget til 2/9. – 7. meddeler Ben Khedda, at GRPA har overladt alle sine beføjelser til Ben Bellas politbureau. Nogle dage senere meddeles, at en komité under Rabah Bitat skal forberede dannelsen af en national partiorganisation. Imidlertid opstår der stærk spænding mellem politbureau og ledelsen af Willaya IV, der siden 29/7 har holdt Algier besat. – 29. I kasbah'en i Algier kommer det til ildkamp mellem Ben Bellas tilhængere og afdelinger fra Willaya IV.

Ved et bombeattentat mod præsident Nkrumah i Ghana dræbes 4 og såres et stort antal personer, men præsidenten selv slipper uskadt fra attentatet.

3. – Udenrigsminister Chen Yi udtaler, at Kina arbejder på udviklingen af en atombombe, som dog først vil være færdig om nogen tid. – 5. Sovjetunionen indleder en ny serie kernevåbenforsøg i atmosfæren (se 9/7). – 9. Under forhandlingerne på 18 magts afrustningskonferencen i Genève om forbud mod forsøg med kernevåben erklærer USA sig rede til at gå med til, at kontrolposterne besættes med borgere i det land, hvor de er beliggende, og at antallet af inspektioner pr. år reduceres væsentligt. Sovjetunionen afviser forslaget som en taktisk manøvre. – 27. USA og Storbritannien fremlægger to alternative forslag: 1) forbud mod forsøg med kernevåben i atmosfæren, i det ydre rum og under vandet uden international inspektion, 2) forbudet skal også omfatte forsøg under jorden, men med international inspektion. Sovjetunionen afviser begge forslag. – 29. Sovjetunionen foreslår, at alle stater skal forpligte sig til ikke at foretage kernevåbenforsøg efter 1/1 1963. Vestmagterne afviser forslaget med den motivering, at et sådant ukontrolleret moratorium allerede én gang er blevet brudt af Sovjetunionen, i efteråret 1961.

5. – Storbritanniens forhandlinger om optagelse i EEC udsættes til begyndelsen af oktober, uden at der er opnået enighed med hensyn til importen af landbrugsprodukter fra Australien, New Zealand og Canada. – 28. Forbundskansler Adenauer udtaler i et TV-interview, at han ikke er sikker på, at Storbritannien virkelig ønsker at indtræde i en europæisk politisk union. – 29. Det britiske udenrigsministerium erklærer, at den britiske regerings holdning er positiv og entydig.

6. – Jamaica bliver uafhængig stat inden for Commonwealth efter 307 år under britisk herredømme (se 6/2).

Præsident Ayub Khan går i en tale ind for en føderation af Pakistan, Afghanistan og Iran.

9. – Premierminister Diefenbaker foretager en rekonstruktion af den canadiske regering. Bl. a. afløses Donald Fleming som finansminister af Georg Nowlan og overtager selv justitsministeriet.

10. – Sovjetunionen protesterer i noter til vestmagterne mod provokationer bl. a. i anledning af årsdagen (13/8) for opførelsen af muren på sektorgrænsen i Berlin. – 17. Under flugtforsøg over sektorgrænsen såres den 17-årige Peter Fechter af østtyske vagtposter og forbløder. Begivenheden udløser demonstrationer i Vestberlin mod den russiske vagtafløsning ved mindesmærket i Tiergarten, men også mod de amerikanske styrker. – 22. Det russiske forsvarsministerium afskaffer det russiske kommandantskab i Berlin. En del af kommandantskabets beføjelser henlægges midlertidigt til den øverstbefalende for de russiske styrker i Tyskland. – 23. Den østtyske regering udnævner generalmajor Helmut Poppe til kommandant i Berlin. Vestmagterne erklærer, at deres rettigheder

ikke berøres ved ophævelsen af det russiske kommandantskab. – 24. Vestmagterne foreslår på ny firemagtsforhandlinger (se 14/7).

11. – I Sovjetunionen bringes en rumkabine, Vostok III, med kosmonauten Nikolajev i kredsløb om jorden. Dagen efter opsendes Vostok IV med kosmonauten Popovitsj. Efter henholdsvis 64 og 48 ture omkring jorden lander begge kosmonauter 15/8 omtrent samtidig i god behold i Karaganda-området i Kazakhstan (se 24/5).

15. – Repræsentanter for Holland og Indonesien underskriver i New York en overenskomst, hvorefter Holland overlader forvaltningen af Vest Ny Guinea til FN, der 1/5 1963 overdrager suveræniteten over området til Indonesien. Inden udgangen af 1969 skal den indfødte befolkning, papuanerne, ved en folkeafstemning afgøre, om de fortsat vil høre under Indonesien. De diplomatiske forbindelser mellem Holland og Indonesien skal genoptages (se 17/8 1960). – 16. Den hollandske udenrigsminister Joseph Luns angriber den amerikanske regering for eftergivenhed over for Indonesiens krigstrusler og for at have svigtet en NATO-forbundsfælle og papuanernes interesser. – 18. Våbenstilstanden mellem Holland og Indonesien træder i kraft.

16. – Algeriet optages i den arabiske liga (medlem nr. 13). – 22. Den arabiske ligas råd træder sammen i Libanon for at behandle en klage over, at Den forenede arabiske Republik blander sig i Syriens indre anliggender. – 28. forlader FARs delegation mødet og offentliggør en erklæring om, at FAR foreløbig udtræder af ligaen. – 30. Den syriske delegation erklærer, at Syrien ikke vil trække klagen tilbage.

På en konference i London mellem repræsentanter for kronkolonien Aden, den sydarabiske føderation og den britiske regering er der opnået enighed om udkast til en overenskomst om Adens optagelse i føderationen.

17. – FNs repræsentant i Léopoldville kræver, at Katanga skal standse sine angreb på centralregeringens styrker i Nord Katanga. Katangas udenrigsminister Evariste Kimba meddeler, at der er givet ordre til at indstille fjendtlighederne, men hævder, at centralregeringens styrker er den angribende part. – 20. FNs generalsekretær U Thant offentliggør en plan, hvorefter Congo skal være en føderation med vidtgående selvstyre for de enkelte provinser.

USA genoptager de diplomatiske forbindelser med Peru (se 17/7), efter at juntaen har gjort vigtige skridt på vejen til en konstitutionel regering og har lovet at opfylde Perus internationale forpligtelser.

18. – De tidligere partiledere Maryas Rakosi og Ernö Gerö udstødes af det ungarske kommunistparti.

20. – Cambodias præsident Norodom Sihanouk foreslår i en henvendelse til deltagerlandene i Genèvekonferencen om Laos (se 2/7) indkaldelse af en international konference for at drøfte spørgsmålet om garanti for Cambodias neutralitet og territoriale uafhængighed, som han hævder trues af Siam og Syd Vietnam.

22. – Premierminister Nehru erklærer i en tale i parlamentet, at Indien vil gå med til oprettelsen af en demilitariseret grænsezone i Øst Ladakh og forhandlinger med Kina.

27. – I Helsingfors er sluttet overenskomst mellem Finland og Sovjetunionen, hvorefter den russiske del af Saimaa kanalen lejes til Finland for 50 år.

29. – Under et besøg af kong Hussein af Jordan i Saudi Arabien er der truffet af-

tale om oprettelse af en fælles overkommando for de to landes væbnede styrker, koordinering af udenrigspolitikken og snævert økonomisk samarbejde.

31. – Trinidad og Tobago (se 8/6) bliver efter 165 års britisk herredømme en selvstændig stat inden for Commonwealth, der herefter tæller 15 selvstændige stater.

September 1962

1. – Ved en folkeafstemning i Singapore godkendes regeringens forslag om tilslutning til Malaysia (se 1/8) med stort flertal.

I Norge afløser Karl Trasti Gunnar Bøe som pris- og lønminister.

2. – Den cubanske industriminister »Che« Guevara har i Moskva opnået tilsagn om våben- og instruktørhjælp for at sikre Cuba mod »angrebslystne imperialister«. – 4. Præsident Kennedy erklærer, at USA vil træffe alle nødvendige foranstaltninger for at hindre angreb fra Cuba mod en hvilken som helst del af den vestlige halvkugle. Han udtaler, at Sovjetunionen har leveret Cuba raketvåben med en rækkevidde af indtil 40 km, men der foreligger ikke oplysninger om, at der findes russiske kampgrupper på Cuba. – 7. Præsident Kennedy anmoder kongressen om bemyndigelse til at indkalde 150.000 mand af reserven. – 11. TASS offentliggør en regeringserklæring, hvori USA advares mod at iværksætte en uoverlagt aktion mod Cuba. Præsident Kennedys anmodning om bemyndigelse til at indkalde 150.000 mand anføres som bevis for USAs aggressive hensigter mod Cuba, og der trues med, at et angreb på Cuba vil udløse en atomverdenskrig. I erklæringen understreges, at Sovjetunionen kun leverer forsvarsvåben til Cuba, og at Sovjetunionen er i stand til fra sit eget territorium at yde Cuba hjælp mod angreb. – 13. Præsident Kennedy udtaler, at de russiske våbenleverancer til Cuba endnu ikke indebærer en alvorlig trussel mod USA og ikke kan retfærdiggøre et angreb på Cuba. – 14. Det meddeles fra Washington, at Storbritannien, Norge og Vesttyskland efter henstilling fra USA har iværksat undersøgelser vedr. transport af forsyninger til Cuba på skibe tilhørende redere i de tre lande. – 26. I Havana undertegnes en overenskomst med Sovjetunionen om bygning af en fiskerihavn i Havanabugten, som skal rumme 130 fiskefartøjer. – 27. Den vesttyske regering beslutter, at fartøjer under vesttysk flag for fremtiden kun må udlejes til Cuba med trafikministeriets tilladelse. Det norske rederiforbund opfordrer medlemmerne til at udvise særlig agtpågivenhed, således at norske skibe ikke benyttes til våbentransporter til Cuba.

3. – Den russiske delegation ved afrustningskonferencen i Genève erklærer sig rede til at imødekomme vestmagterne ved at slutte overenskomst om et partielt forbud mod forsøg med kernevåben, suppleret med et moratorium for forsøg under jorden. Vestmagterne erklærer, at de ikke kan gå med til et ukontrolleret moratorium.

Præsident Tshombe erklærer sig indforstået med U Thants plan (se 17/8) og foreslår, at en international kommission skal udarbejde detaljerne. – 12. Tshombe protesterer i anledning af en episode mellem FN-styrker og katangesiske tropper og erklærer, at han ikke mere tror på oprigtigheden af U Thants Congoplan.

Norodom Sihanouk udtaler, at USAs og Storbritanniens villighed til at anerkende Cambodias neutralitet og uafhængighed (se 20/8) ikke er nok. Hvis Cambodia ikke får garantier, vil han opgive neutraliteten og anmode Sovjetunionen og Kina om hver at sende en division for at beskytte Cambodia på samme måde, som Siam tilkaldte amerikanske tropper (se

5/5). – 6. erklærer Sihanouk imidlertid, at han med glæde og taknemlighed modtager et tilbud fra Siam om at lade en FN-kommission undersøge stridsspørgsmålene mellem de to lande.

Bolivien suspenderer sin deltagelse i Organisationen af amerikanske Staters virksomhed p. gr. af striden med Chile om Lauco floden (se 16/4).

4. – Efter en række sammenstød mellem Ben Bellas ALN-tropper og styrker fra Willaya IV ankommer Ben Bella til Algier, hvor han træffer aftale om våbenstilstand med oberst Si Hassan, chefen for Willaya IV. Algier erklæres for demilitariseret by. – 9. Politbureau meddeler, at valgene til den forfatningsgivende forsamling vil blive afholdt 20/9. – 13. offentliggør politbureau kandidatlisten ved det kommende valg; de fleste af Ben Bellas politiske og militære modstandere, bl. a. Ben Khedda, er strøget. Si Hassan, Belkacem Krim og Mohammed Boudiaf er dog stadig på listen. Boudiaf meddeler senere, at han ikke ønsker opstilling. – 25. Den tidligere leder af GPRA, Ferhat Abbas, vælges til formand for den nyvalgte nationalforsamling. – 26. Nationalforsamlingen vælger Ben Bella til ministerpræsident med 141 af 189 afgivne stemmer.

Sovjetunionen protesterer mod krænkelse af luftrummet over Sachalin af en amerikansk maskine af U2-typen. Den amerikanske regering erklærer, at maskinen af vanskelige vejrforhold var tvunget ud af kurs. – 9. En U2-maskine fra Formosa skydes ned over det kinesiske fastland. – 10. Fra Taipeh meldes, at Formosaregeringen har besluttet midlertidigt at suspendere flyvninger med U2-maskiner over fastlandet.

4.–9. – Præsident de Gaulle aflægger officielt besøg i Vesttyskland. I et fælles kommuniqué ved besøgets afslutning understreges, at den hjertelige modtagelse har vist, at den fransk-tyske solidaritet ikke blot er en regeringssag, men en folkesag.

7. – Ghanas parlament vedtager enstemmigt et forslag, hvori kræves en forfatningsændring, der gør Kwame Nkrumah til præsident for livstid. – 11. kræves i et ligeledes enstemmigt vedtaget forslag indførelse af etpartisystemet. – 22. Efter flere bombeattentater indføres undtagelsestilstand i Accra, og der iværksættes altomfattende husundersøgelser. – 28. Der indføres censur for alle nyheder, der sendes ud af landet. To britiske journalister er blevet udvist.

Formosaregeringen afbryder de diplomatiske forbindelser med Laos, efter at Laos har oprettet diplomatiske forbindelser med den kinesiske folkerepublik og med Nord Vietnam.

9. – Den franske og den syriske regering meddeler, at de genoptager de diplomatiske forbindelser (afbrudt nov. 1956 under Suezkrisen). – 10. genoprettes ligeledes de diplomatiske forbindelser mellem Frankrig og Jordan og 13. mellem Frankrig og Saudi Arabien.

10.–19. – På den 11. konference af Commonwealth-landenes premierministre, der afholdes i London, er hovedemnet Storbritanniens eventuelle indtræden i EEC og virkningerne heraf for Commonwealth i økonomisk og politisk henseende. Næsten alle Commonwealth-landenes repræsentanter giver udtryk for betænkeligheder, kun premierminister Williams, Trinidad, og præsident Makarios, Cypern, giver uforbeholden støtte. I et kommuniqué 19/9 understreges, at den endelige afgørelse ligger hos Storbritannien, men under forhandlingerne i Bruxelles vil de britiske forhandlere fortsat bestræbe sig for at sikre væsentlige Commonwealth-interesser og rådføre sig med de øvrige Commonwealth-regeringer.

12. – Nord Borneos lovgivende råd tiltræder enstemmigt, at Nord Borneo indtræder i den planlagte Malaysia-føderation (se 1/9).

13. – Den brasilianske regering (se 3/7) træder tilbage, efter at kongressen har afvist et forslag om folkeafstemning om genindførelse af præsidentsystemet. – 14. Fagforeningerne proklamerer generalstrejke for at gennemtvinge en folkeafstemning. – 15. Kongressen bøjer sig og beslutter, at folkeafstemningen skal finde sted 6/1 1963, og generalstrejken afblæses. – 17. afløser den hidtidige arbejdsminister Hermes Lima Brochado da Rocha som ministerpræsident og overtager samtidig udenrigsministeriet efter de Melo Franco.

15. – Den persiske regering har forsikret Sovjetunionen om, at den ikke vil tillade, at der bliver oprettet raketbaser på persisk territorium.

16. – Ved de kommunale valg i Sverige får socialdemokratiet 50,4 pct. af de afgivne stemmer mod 46,8 pct. i 1958, folkepartiet 17,2 (15,6), højre 15,5 (20,4), centerpartiet 13,1 (13,1) og kommunisterne 3,8 (4,0).

17. – I Syrien danner Khaled el Azem ny regering efter Ahmed Bashir el Azmeh, der bliver viceministerpræsident. General Abdel Karim Zahreddin fortsætter som øverstkommanderende og forsvarsminister, og Assad Mahassen bliver udenrigsminister. – 20. Parlamentet opløses. Nye valg skal finde sted inden for et år.

18. – FNs generalforsamlings 17. session begynder. Sir Muhammed Zafrulla Khan, Pakistan, vælges til forsamlingens præsident. 4 nye medlemmer – Rwanda, Burundi, Jamaica og Trinidad-Tobago – optages enstemmigt i FN.

19. – Den 76-årige Östen Undén, Sveriges udenrigsminister 1924–26 og siden 1945, trækker sig tilbage og efterfølges af socialminister Torsten Nilsson. Partisekretær Sven Aspling overtager socialministeriet.

DANMARK

Juli 1962

2. – Chefen for flyvevåbnet, generalløjtnant K. R. Ramberg, udnævnes til forsvarschef, foreløbig for 3 år. Han efterfølger 1/10 viceadmiral E. J. C. Qvistgaard.

7. – Formanden for den konservative folketingsgruppe, fhv. min. Poul Sørensen, gør sig til talsmand for afholdelse af folketingsvalg, før der tages beslutning om Danmarks indtræden i fællesmarkedet.

20. – Handelsminister Baunsgaard udtaler, at der, inden Danmark træffer afgørelse om indtræden i EEC, bør afholdes folkeafstemning. Ønsker man også folketingsvalg, er det udmærket, men valg kan ikke erstatte folkeafstemning.

28. – På udenrigsminister Krags møde med EECs ministerråd og kommission lykkes det ikke Danmark at få undtagelsesordninger for sin landbrugsvareeksport til fællesmarkedet, men man får løfte om, at der vil blive søgt løsninger inden for rammerne af fællesmarkedets landbrugsregulativer.

29. – Landbrugsrådets præsident, folketingsmand Anders Andersen (v.) erklærer, at de problemer, der nu opstår omkring eksporten til fællesmarkedet, kun løses ved, at Danmark går i realitetsforhandlinger om optagelse i EEC uanset Englands stilling.

August 1962

6. – I anledning af de indstillede forhandlinger i Bruxelles om Englands optagelse i fællesmarkedet udtaler udenrigsminister Krag, at man fra dansk side er interesseret i en snarlig afslutning, idet den risiko, vor eksport til fællesmarkedslandene udsættes for, forøges, jo længere forhandlingsperioden bliver.

10. – Fiskeriminister A. C. Normann (r. v.) udtaler, at det er hasardspil med vore hovedinteresser at foreslå medlemskab af fællesmarkedet uden England.

11. – På foranledning af Færøernes landsstyre er der udarbejdet en 5 års investeringsplan for Færøerne til 420 mill. kr.

Den socialdemokratiske ordfører for forslaget om omsætningsafgift, Peter Nielsen, udtaler, at han personlig aldrig har troet på, at der blev mulighed for at gennemføre skattelettelser til foråret.

13. – Statsminister Kampmann genoptager arbejdet efter sin sygdom (se 3/5) og deltager i forhandlingerne om den nærmere udformning af en hjemmemarkedsprisordning for landbrugsprodukter (se 13/6).

14. – Landbrugsminister Skytte (r. v.) får den socialdemokratiske folketingsgruppes tilslutning til en hjemmemarkedsprisordning for kød, flæsk, fjerkræ og æg. Den socialdemokratiske gruppe tiltræder desuden, at forslaget om økonomisk samordning gennemføres i folketingets mødeperiode i slutningen af august.

16. – LOs forretningsudvalg offentliggør en erklæring, hvori man giver udtryk for, at det havde været bedre med en kontant støtte efter 1/4 1963 til den dårligere stillede del af landbruget, eventuelt billige lån eller rentelettelse. Man gør opmærksom på, at prisstigningerne vil indgå i

LOs overvejelser ved den kommende overenskomstsituation, og kræver avancekontrol.

18. – Venstres formand, fhv. statsminister Erik Eriksen, udtaler, at de direkte skatter *skal* lettes (se 11/8); et eventuelt merbehov må dækkes af indirekte skatter.

Formanden for Centralorganisationen af Metalarbejdere, folketingsmand Hans Rasmussen (s.), udtaler, at det vil spille stærkt ind ved den kommende overenskomstsituation, at der nu skal overføres 200 mill. kr. fra den øvrige del af befolkningen til landbruget. Han understreger samtidig, at fagbevægelsens lønpolitik har afgørende indvirkninger på de muligheder, regeringen har for at fastholde den høje beskæftigelse. Oplægget til overenskomstforhandlingerne skal derfor være forsvarligt, men tilpas dristigt, dog ikke anderledes, end at den fulde beskæftigelse kan bevares.

19. – Såvel formanden for den konservative partigruppe, Poul Sørensen, som partiets politiske ordfører, Poul Møller, erklærer, at partiet vil kræve omsforligets aftale om skattenedsættelse opfyldt; det samme gælder aftalen om, at statens udgifter i 1962–63 ikke må overskride 8540 mill. kr.

21. – Statsminister Kampmann dementerer et R. B.-forlydende om regeringsomdannelse, hvorefter landbrugsminister Skytte (r. v.) skulle være indenrigsminister, Carl Petersen (s.) landbrugsminister, indenrigsminister Lars P. Jensen (s.) eller Aktuelts chefredaktør Ivar Nørgaard finansminister.

Foranlediget af uroen på de store arbejdspladser, hvor arbejderne har krævet lønforhøjelse p. gr. af omsætningsafgiften og stigning i landbrugets hjemmemarkedspriser, erklærer arbejdsgiverforeningens formand, direktør Svend Heineke, at de må vente, til prisstigningen slår igennem i det lønregulerende pristal. Arbejderne i jernindustrien har et bevægeligt lønsystem, der åbner mulighed for lønforhandling i overenskomstperioden, men den såkaldte løfteparagraf i jern- og metalindustriens minimallønoverenskomster kan ikke og har aldrig skullet skabe mulighed for generelle lønfremstød i overenskomstperioden.

25. – Det radikale venstres hovedbestyrelse udtaler, at den fastholder, at Danmarks forhandlinger med fællesmarkedet fortsat følger Englands. Hovedbestyrelsen understreger endvidere nødvendigheden af en snarlig løsning af de meget påtrængende jordproblemer.

26. – På socialdemokratiets årsmøde, der for første gang er åbent for pressen, kommer der utilfredshed til orde med omsætningsafgiften og landbrugsforliget, og det radikale venstres indflydelse kritiseres. Statsminister Kampmann erklærer, at det politiske forlig i foråret selvfølgelig må føres igennem som vedtaget, eventuelle ændringer må alle forligets deltagere være enige om.

På et udvidet hovedbestyrelsesmøde i det radikale venstre udtaler landbrugsminister Skytte om samarbejdet mellem de to regeringspartier, at kommer der ikke en ændring i samarbejdsvilkårene, må der en anden ændring til, men fremhæver, at vanskelighederne ikke ligger i regeringen.

28. – Statsminister Kampmann er blevet ramt af et nyt hjertetilfælde og indlagt på hospital, og udenrigsminister Krag konstitueres som statsminister.

Under folketingets 2. behandling af forslaget om ændring af lov om afsætning af danske landbrugsprodukter m. v. advarer forbundsformand Hans Rasmussen (s.) arbejdspladserne mod at rejse ikke-overenskomstmæssige lønkrav, og handelsminister Baunsgaard (r. v.) bebuder forslag om udvidede bemyndigelser til kontrol med priser og avancer.

30. – Folketinget færdigbehandler forslaget om ændring af lov om afsætning af danske landbrugsprodukter (se p. 215), der vedtages med 144 stemmer mod 17

(s. f. og uafh.), medens 4 socialdemokrater, bl. a. Hans Rasmussen og Holger Eriksen, undlader at stemme. Endvidere vedtages ved 3. behandling forslaget om økonomisk samordning med 91 stemmer (s., r. v., 2 k. f.) mod 72 (v., k. f., uafh.) medens 12 (s. f., 2 k. f.) undlader at stemme.

31. – Socialdemokratiets hovedbestyrelse beslutter at opfordre udenrigsminister Krag til at påtage sig hvervet som statsminister efter Viggo Kampmann, der har besluttet at træde tilbage, og anbefaler, at den socialdemokratiske gruppes politiske ordfører, Per Hækkerup, overtager udenrigsministerposten.

September 1962

1. – Efter et møde i det radikale venstres hovedbestyrelse udtaler landbrugsminister Skytte, at regeringspartierne er enige om at fortsætte samarbejdet på basis af en videreførelse af den hidtil førte forsvars- og udenrigspolitik, fortsatte forhandlinger om tilslutning til fællesmarkedet under forudsætning af engelsk tilslutning og en fortsat reformpolitik bl. a. omfattende de skattemæssige forhold og uddannelsesområdet. Desuden er man enige om, at omsforliget skal holdes.

3. – Statsminister Viggo Kampmann har indgivet sin afskedsbegæring og efterfølges af udenrigsminister J. O. Krag, medens Per Hækkerup bliver udenrigsminister. Den nye statsminister udtaler, at da det ikke er politiske begivenheder, der har givet anledning til regeringsændringen, har der ikke været grund til for de to regeringspartier at træffe en skriftlig aftale om regeringssamarbejdet, men de to partier er enige om at fortsætte regeringssamarbejdet med henblik på hele den resterende del af valgperioden på det hidtidige grundlag (se også 1/9). Han forventer samarbejde også med andre partier i folketinget, således som det blev prøvet ved forliget i foråret.

Samtidig med statsministerskiftet er atomenergikommissionen og det civile beredskab, der hidtil har hørt under statsministeriet, flyttet til henholdsvis undervisningsministeriet og indenrigsministeriet.

I sin beretning på arbejdsmændenes kongres erklærer Alfred Petersen i anledning af opfordringerne om mådehold ved de forestående overenskomstforhandlinger, at det er naivt at tro, at de faglige organisationer vil resignere, efter at den reallønstigning, de opnåede i 1961, for en stor dels vedkommende er bortvejret gennem varefordyrelse, skat og oms. Den solidariske lønpolitik, der hidtil så afgørende har svigtet, må genoprettes, og de lave lønninger hæves.

6. – Israels ministerpræsident Ben Gurion ankommer til København på officielt besøg i Danmark.

7. – I en tale på arbejdsmændenes kongres udtaler statsminister Krag, at en opgivelse af regeringssamarbejdet med de radikale lige så vel kunne føre til valg som til en socialdemokratisk mindretalsregering, og tilføjer, at et samarbejde med socialistisk folkeparti ikke vil være nogen farbar vej.

8. – En udtalelse fra arbejdsmændenes kongres kræver væsentlige forhøjelser af de lave overenskomstmæssige lønninger og en række andre forbedringer.

10. – Økonomiminister Philip skriver i Politiken, at man må håbe, at det mere er forligets ånd end dets ord, der skal være afgørende for de fire partiers adfærd, når næste års skattepolitik skal udformes.

12. – Hovedbestyrelsen for Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund ønsker for-

handling med arbejdsgiverne i jern- og metalindustrien om en forkortelse af arbejdstiden, evt. aftrappet over nogle år, forhøjelse af mindstebetalingerne, tillæg til timelønnede, løsning af efterlønsspørgsmålet samt endelig en forhøjelse af den kombinerede søgnehelligdags- og feriebetaling.

14. – De nordiske udenrigsministre har på et møde i Helsingfors drøftet en række af de emner, der står på dagsordenen for den forestående FN-generalforsamling, og bl. a. besluttet at virke for, at Norge vælges til den ledige plads i sikkerhedsrådet. Endvidere har man beskæftiget sig med udviklingslandene.

19. – Monopoltilsynet tiltræder, at de priser, der lægges til grund for afgiftsopkrævningen i forbindelse med landbrugets hjemmemarkedsprisordning, bliver de gennemsnitlige priser til producent i 1961–62 med et tillæg af 92 øre pr. kg for æg, fjerkræ, kød og flæsk.

Folketingsmand Poul Møller udtaler på et konservativt tillidsmandsmøde, at den nedsættelse af de direkte skatter med 900 mill. kr., der indgik i det politiske forlig, skal gennemføres efter aftalen, hvis blot det konservative folkeparti forlanger det, og regeringen bør allerede nu indstille sig på, at sådan bliver det.

22. – Venstres landsmøde vedtager at give pressen adgang til at overvære den politiske forhandling på mødet. Ved valg af hovedbestyrelse indvælges biskop H. Dons-Christensen, Ribe, en af forgrundsfigurerne i Liberal Debat-bevægelsen. I sin tale erklærer venstres formand, fhv. statsminister Erik Eriksen, at det er en alvorlig fejltagelse at regne med det radikale venstre som en aktiv partner i et forsøg på at skabe en liberal renæssance, og at det efter alt at dømme kun en stakket stund kan holde den socialdemokratiske regering oppe. Partisekretær Harald Nielsen oplyser, at venstre har 185.634 organiserede medlemmer, en tilbagegang i årets løb på ca. 3500.

23. – I sit svar på diskussionsindlæggene på venstres landsmøde erklærer Erik Eriksen, at Krag efter hans opfattelse er den bedste socialdemokrat på statsministerposten, og hvis regeringen er villig til at fastholde forliget, er venstre ikke vanskelig at få i tale; men han er modstander af en samlingsregering. I en enstemmig udtalelse godkender landsmødet den af folketingsgruppen førte politik.

Ved landdagsvalget i Slesvig-Holsten får Sydslesvigsk Vælgerforening 26.882 stemmer, hvilket er 2,3 pct. af de afgivne stemmer mod 2,8 pct. ved landdagsvalget i 1958 og 1,9 pct. ved det sidste forbundsdagsvalg. Herefter får Sydslesvigsk Vælgerforening 1 repræsentant i landdagen mod hidtil 2.

24. – Arbejdsgiverforeningen og LO har opgivet at få en aftale om forhandlingsregler i stand, men prøver at få fastlagt en tidsplan for de forskellige forhandlinger.

26. – Udenrigsminister Per Hækkerup giver i en tale på FNs generalforsamling tilsagn om dansk videnskabelig, teknisk, materiel og personalemæssig bistand til gennemførelsen af et hvilket som helst nedrustningsprogram, hvorom der måtte blive enighed.

27. – Skibsreder A. P. Møllers selskaber A/S Dampskibsselskabet Svendborg og Dampskibsselskabet af 1912 A/S har indgået en konsortialaftale med olieselskaberne Shell og Gulf om udnyttelse af koncessionen på udvinding af eventuelle forekomster af olie, gas og visse andre råstoffer i den danske undergrund (Dansk Undergrunds Consortium, D. U. C.). (Se 13/6).

28. – Til formandsskabet for det økonomiske råd, der nedsættes i henh. til loven om økonomisk samordning (se 30/8), er udnævnt professor, dr. polit. Carl Iversen (formand), professor, direktør, dr. polit Erik Hoffmeyer og professor, cand. polit. Søren Gammelgaard.

Dansk Arbejdsgiverforenings hovedbestyrelse anbefaler arbejdsgiverforeningens forhandlere i den kommende overenskomstsituation at gå ind for uforandret forlængelse af overenskomsterne. Samtidig henstiller hovedbestyrelsen til arbejdsgiverne at vise tilbageholdenhed m. h. t. virksomhedernes avanceberegning og udbyttepolitik.

29. – Fhv. statsminister Knud Kristensen afgår ved døden, 81 år gammel.